

**ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΔΙΠΛΩΜΑ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ
ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ**

Κατεύθυνση: Διεθνής Πολιτική Οικονομία

Διπλωματική Εργασία

Θέμα:

**Οι οικονομίες των χωρών της Κεντρικής
Ασίας: Η εξέλιξη τους και ο ρόλος τους
στην παγκόσμια οικονομία**

Συγγραφή - Επιμέλεια:

Μάγιου Χρυσούλα

(Α.Μ 1212Μ093)

Επιβλέπων Καθηγητής:

Δημήτρης Σιδέρης

Μέλη Επιτροπής:

Χρήστος Παπάζογλου

Γιώργος Στασινόπουλος

Αθήνα 2014

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Κεντρική Ασία αποτελεί μία περιοχή που παρουσιάζει εξαιρετικό πολιτικό και οικονομικό ενδιαφέρον. Στο παρόν πόνημα, επιχειρείται μία συνολική προσέγγιση των οικονομιών της περιοχής μέσω τις σκιαγράφησης των πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων τους. Εν συνεχεία, επιχειρείται η διερεύνηση του ρόλου των οικονομιών αυτών στην παγκόσμια οικονομία και η συμβολή των διεθνών δρώντων στην διαμόρφωση των οικονομιών αυτών. Κεντρικό ζήτημα της εργασίας είναι η αποκρυστάλλωση των προοπτικών εξέλιξης των οικονομιών αυτών στη παγκόσμια οικονομία. Τέλος, η εργασία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι τα κράτη της Κεντρικής Ασίας οφείλουν τα ξεπεράσουν τα εσωτερικά τους προβλήματα και να προωθήσουν την περιφερειακή συνεργασία προκειμένου να βελτιώσουν την θέση τους στην παγκόσμια οικονομία.

Λέξεις – κλειδιά

Κεντρική Ασία, καθεστώτα, οικονομική ανάπτυξη, υδρογονάνθρακες, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, Ρωσία, Κίνα, Η.Π.Α, Ε.Ε, περιφερειακή συνεργασία, παγκόσμια οικονομία

Αγγλικά

ADB	Asian Development Bank
CAREC	Central Asian Regional Economic Cooperation
CPC	Caspian Pipeline Consortium
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development
EurAsEC	Eurasia Economic Community
IMF	International Monetary Fund
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NDN	Northern Distribution Network
OSCE	Organisation for Security and Cooperation in Europe
SCO	Shanghai Cooperation Organisation
TANAP	Trans-Anatolian gas pipeline
TAPI	Turkmenistan-Afghanistan-Pakistan-India pipeline
TCGP	Trans-Caspian gas pipeline
UNDP	United Nations Development Programme
UNDOC	United Nations Office on Drug and Crime

Ελληνικά

E.E	Ευρωπαϊκή Ένωση
Η.Π.Α	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΜΕΡΟΣ Α΄: ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ: ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας και τα επιμέρους κράτη	9
1.1 Κεντρική Ασία: Γεωγραφικά, εθνολογικά και ιστορικά στοιχεία	9
1.2 Τα Κράτη της Κεντρικής Ασίας	10
1.2.1 Καζακστάν	10
1.2.2 Κιργιστάν	11
1.2.3 Ουζμπεκιστάν	12
1.2.4 Τατζικιστάν	13
1.2.5 Τουρκμενιστάν.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Πολιτικό και Κοινωνικό Περιβάλλον της Κεντρικής Ασίας.....	16
2.1 Πολιτικό υπόβαθρο της Κεντρικής Ασίας	16
2.1.1 Η ανάδυση των νέων κρατών μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης	16
2.1.2 Τα πολιτικά καθεστώτα ως πηγή αστάθειας.....	18
2.2 Απειλές ασφάλειας και προκλήσεις.....	18
2.2.1 Διαφθορά	19
2.2.2 Διασυνοριακές απειλές	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Οι Οικονομίες των χωρών των κρατών της Κεντρικής Ασίας: Θετικοί και αρνητικοί παράγοντες που επηρεάζουν την θέση της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια οικονομία.	23
3.1 Οικονομικό πανόραμα των κρατών της Κεντρικής Ασίας	23
3.1.1 Οικονομική ανάπτυξη και πληθωρισμός	23
3.1.2 Εμπόριο.....	28

3.1.3 Φτώχεια, ανεργία και μετανάστευση	29
3.2 Παγκόσμια οικονομική κρίση και οι οικονομίες της Κεντρικής Ασίας	31
3.3 Ο ρόλος των φυσικών πόρων στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Κεντρικής Ασίας:	33
3.3.1. Φυσικοί πόροι και Κεντρική Ασία.....	35
3.3.1.1 Καζακστάν: Κυριαρχία του πετρελαίου	36
3.3.1.2 Τουρκμενιστάν: Κυριαρχία του φυσικού αερίου.....	38
3.3.1.3 Ουζμπεκιστάν: Δυνατότητες και αδυναμίες	41
3.3.1.4 Κιργιστάν και Τατζικιστάν: «Οι φτωχές χώρες».....	43
ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η οικονομική επιρροή των διεθνών δρώντων στην Κεντρική Ασία	45
4.1 Κεντρική Ασία και Ρωσία.....	46
4.2 Κεντρική Ασία και Κίνα	50
4.3 Κεντρική Ασία και ΗΠΑ	54
4.4 Κεντρική Ασία και Ε.Ε.	60
4.5 Γεωπολιτική των αγωγών	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Περιφερειακή συνεργασία στην Κεντρική Ασία - Οφέλη και προκλήσεις.....	71
5.1 Αναγκαιότητα περιφερειακής συνεργασίας.....	71
5.2 Πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας στην Κεντρική Ασία	74
5.2.1 Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης (SCO).....	75
5.2.2 Eurasian Economic Community (EurAsEC)	76
5.2.3 Central Asian Regional Economic Cooperation (CAREC).....	77
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	84

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα μελέτη, η οποία φέρει τον τίτλο «**Οι οικονομίες των χωρών της Κεντρικής Ασίας: Η εξέλιξη τους και ο ρόλος τους στην παγκόσμια οικονομία**» εκπονήθηκε στο πλαίσιο της υποστήριξης της διπλωματικής εργασίας του ΠΜΣ Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές – Κατεύθυνση Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσε ένα γεγονός ορόσημο για την παγκόσμια ιστορία καθώς επέφερε θεμελιώδεις αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο. Μεταξύ άλλων νέοι δρώντες εισήλθαν απότομα στο παγκόσμιο οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον, δημιουργώντας νέα δεδομένα και μεταβάλλοντας τις ήδη υπάρχουσες συνθήκες. Σε μικρό χρονικό διάστημα η περιοχή μετατράπηκε από ένα χώρο που είχε βυθιστεί σε τέλμα σε μία περιοχή όπου το διακύβευμα της διεθνούς κοινότητας είναι πλέον στρατηγικό. Για τα νέα κράτη η μετάβαση αυτή κατέστησε επιτακτική την ανάγκη της όσο το δυνατόν ταχύτερης και ηπιότερης προσαρμογής στο παγκόσμιο οικονομικό και πολιτικό σύστημα.

Η περίπτωση της Κεντρικής Ασίας αποτελεί ένα εξαιρετικό υπόδειγμα μελέτης περί προσαρμογής και ενσωμάτωσης στην παγκόσμια οικονομία. Αναμφισβήτητα, τις τελευταίες δεκαετίες η περιοχή της Κεντρικής Ασίας έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας τόσο σε πολιτικό όσο και σε ακαδημαϊκό επίπεδο καθώς χαρακτηρίζεται από συνθήκες που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής. Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας αποτελεί ένα μοναδικό μείγμα οικονομικών, πολιτικών, κοινωνικών και γεωγραφικών χαρακτηριστικών τα οποία επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την αναπτυξιακή της πορεία και την ενσωμάτωσή της στην παγκόσμια οικονομία. Έχουν κοινή πολιτική και πολιτιστική κληρονομιά και αδύναμη διακυβέρνηση. Επίσης, η περιοχή περιέχει σημαντικές πηγές φυσικών πόρων (πετρελαίου, φυσικού αερίου) και ορυκτού πλούτου (ουράνιο και χρυσό) και ως εκ τούτου οι οικονομικές προοπτικές της περιστρέφονται γύρω από αυτά τα δεδομένα. Παράλληλα, όλα τα κράτη της Κεντρικής Ασίας έχουν το πλεονέκτημα να συνορεύουν με μερικές από τις πιο ταχεία αναπτυσσόμενες χώρες και να αποτελούν φυσικό μονοπάτι μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, ωστόσο, είναι περικλειστά κράτη και αυτό δημιουργεί προκλήσεις αναφορικά με το εμπόριο, τις επενδύσεις και την περιφερειακή συνεργασία. Τέλος, οι οικονομίες των κρατών βρίσκονται υπό καθεστώς μετάβασης από τις σοσιαλιστικού προσανατολισμού οικονομικές πολιτικές σε πολιτικές προσανατολισμένες στην

αγορά καθώς ολόκληρη η περιοχή προσπαθεί να προσαρμοστεί σε έναν άκρως ανταγωνιστικό κόσμο.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι εν πρώτοις η περιεκτική παρουσίαση και ανάλυση της εξέλιξης των οικονομιών των κρατών της Κεντρικής Ασίας από την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης μέχρι τη σημερινή εποχή. Εν συνεχεία, επιχειρείται η διερεύνηση του ρόλου των οικονομιών αυτών στην παγκόσμια οικονομία και η συμβολή των διεθνών δρώντων στην διαμόρφωση των οικονομιών αυτών. Κεντρικό ζήτημα της εργασίας είναι η αποκρυστάλλωση των προοπτικών εξέλιξης των οικονομιών αυτών στη παγκόσμια οικονομία.

Σύμφωνα με το μεθοδολογικό πλαίσιο που υιοθετήθηκε, η εργασία εξετάζει τις οικονομίες των χωρών της Κεντρικής Ασίας, ήτοι του Καζακστάν, Κιργιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν και Τουρκμενιστάν. Παρόλες τις επιμέρους διαφορές στις οικονομικές στρατηγικές της κάθε χώρας, η παρούσα εργασία επικεντρώθηκε στα κοινά γνωρίσματα της περιοχής και ακολουθήθηκε μία όσο το δυνατόν κοινή προσέγγιση των οικονομιών τους, σκιαγραφώντας, ωστόσο, τις ιδιαιτερότητές τους.

Για την συγγραφή της εργασίας ακολουθήθηκε ο συγκερασμός της ποσοτικής και ποιοτικής ερευνητικής μεθοδολογίας (μεικτή μέθοδος). Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν τόσο πρωτογενείς όσο και δευτερογενείς πηγές πληροφόρησης. Ειδικότερα, συνδυάστηκαν οι μέθοδοι της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της αναζήτησης πληροφοριών από το διαδίκτυο και κυρίως από ιστότοπους διεθνών οργανισμών, κεντρικών τραπεζών, κέντρων ερευνών, ειδησεογραφικών πρακτορείων και επιστημονικών περιοδικών.

Η εργασία δομείται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος αποτελείται από τρία κεφάλαια και επιχειρείται μία γενικότερη αποτύπωση των οικονομιών των κρατών της Κεντρικής Ασίας. Στο πρώτο κεφάλαιο, επιχειρείται η γεωγραφική οριοθέτηση της περιοχής της Κεντρικής Ασίας και μια συνοπτική παρουσίαση των επιμέρους κρατών. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το πολιτικό περιβάλλον της περιοχής και το ρόλο που διαδραματίζει στην ενσωμάτωση των κρατών στην παγκόσμια οικονομία. Εν συνεχεία, αναλύονται εκείνα τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της περιοχής, που την κατατάσσουν σε περιοχή έντονου παγκόσμιου οικονομικού ενδιαφέροντος με έμφαση στην εξάρτηση των οικονομιών από τους φυσικούς πόρους ενώ διερευνάται επίσης, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008-2009 στις οικονομίες των κρατών.

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από δύο κεφάλαια, στρέφοντας την προσοχή στο ρόλο των διεθνών δρώντων και ειδικότερα της Ρωσίας, της Κίνας, των Η.Π.Α και της Ε.Ε στην Κεντρική Ασία κυρίως υπό οικονομικό και γεωπολιτικό πρίσμα. Παρόλο, που η Κεντρική Ασία αρχικά δεν ήταν πρώτη προτεραιότητα στο θεματολόγιο των διεθνών δρώντων, τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει αυξημένο γεωπολιτικό και οικονομικό ενδιαφέρον. Δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στις γεωοικονομικές συνθήκες που δημιουργούνται γύρω από την εκμετάλλευση και μεταφορά των φυσικών πόρων. Επιπροσθέτως, εξετάζεται η αναγκαιότητα περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ των κρατών και παρουσιάζονται συνοπτικά οι πιο πρόσφατες πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας.

Στο τελευταίο τμήμα και αντί epilόγου, με βάση την προηγηθείσα ανάλυση αναφέρονται καταληκτικά ορισμένες συμπερασματικές επισημάνσεις, καθώς και παρατηρήσεις γενικότερου χαρακτήρα που προκύπτουν. Για λόγους καλύτερης αναγνωσιμότητας και επικουρικής κάλυψης ορισμένων ζητημάτων που δεν μπορούν να τύχουν εκτενέστερης αναφοράς στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης επιστρατεύεται η ευρεία και συστηματική χρήση υποσημειώσεων, βιβλιογραφίας, πινάκων, σχημάτων αλλά και χαρτών που αποσκοπούν στην καλή ροή της εργασίας, αλλά και να εξασφαλίσουν ένα χρήσιμο εργαλείο για περαιτέρω προβληματισμό και έρευνα. Επίσης, η μελέτη συνοδεύεται από έναν πίνακα των ακρωνυμίων που εμφανίζονται στο κείμενο. Στα διαγράμματα και στα γραφήματα σε μερικές περιπτώσεις οι όροι, για λόγους καλύτερης απόδοσης και οικονομίας χρόνου, αναγράφονται στην αγγλική γλώσσα. Στο τέλος της εργασίας εμφανίζεται και περίληψη της εργασίας στην αγγλική γλώσσα.

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ: ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας και τα επιμέρους κράτη

1.1 Κεντρική Ασία: Γεωγραφικά, εθνολογικά και ιστορικά στοιχεία

Η Κεντρική Ασία αποτελεί περιοχή της Ασίας, που εκτείνεται από την Κασπία Θάλασσα στα δυτικά μέχρι τα σύνορα της δυτικής Κίνας στα ανατολικά. Συνορεύει στα βόρεια από τη Ρωσία και νότια με το Ιράν, το Αφγανιστάν, και την Κίνα. Η περιοχή αποτελείται από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες του Καζακστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Τατζικιστάν, το Κιργιστάν και το Τουρκμενιστάν. Η περσική κατάληξη –σταν σημαίνει «η γη του...».

Γεωγραφικά το τοπίο της Κεντρικής Ασίας χαρακτηρίζεται στο βορρά από τις αχανείς στέπες του Καζακστάν και στα νότια από τη λεκάνη της Αράλης (ηπειρωτική λίμνη). Περίπου το 60% της περιοχής αποτελείται από έρημο, με κυριότερες ερήμους την Karakum, η οποία καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του Τουρκμενιστάν και η έρημος Kyzylkum που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος του δυτικού Ουζμπεκιστάν. Οι περισσότερες από τις περιοχές της ερήμου είναι ακατάλληλες για γεωργική χρήση, εκτός από τα ποτάμια συστήματα των Amu Darya και Syr Darya. Αυτά τα δύο μεγάλα ποτάμια εκβάλλουν στη λίμνη Αράλη και παρέχουν το μεγαλύτερο μέρος των υδάτινων πόρων της περιοχής, αν και στο βόρειο Καζακστάν εκβάλλουν ποτάμια που ρέουν βόρεια προς τη Ρωσία. Τα ανατολικά και τα νότια της Κεντρικής Ασίας οροθετούνται από υψηλές οροσειρές που εκτείνονται στο Ιράν, το Αφγανιστάν, και τη δυτική Κίνα. Η Κεντρική Ασία χαρακτηρίζεται από πολύ ξηρές κλιματικές συνθήκες και η ανεπαρκής βροχόπτωση οδήγησε σε μεγάλη εξάρτηση από τους υδάτινους πόρους των ποταμών Syr Darya και Amu Darya για άρδευση. Η περιοχή στο σύνολό

της βιώνει ζεστά καλοκαίρια και κρύους χειμώνες, με μεγάλη ηλιοφάνεια. Η έλλειψη νερού έχει οδηγήσει σε μια πολύ άνιση κατανομή του πληθυσμού, με τους περισσότερους ανθρώπους που ζουν κατά μήκος των εύφορες όχθων των ποταμών ή σε γόνιμες περιοχές στους πρόποδες βουνών στα νοτιοανατολικά. Συγκριτικά λίγοι ζουν στις απέραντες άνωδρες εκτάσεις του κεντρικού και δυτικού Καζακστάν και στο δυτικό Ουζμπεκιστάν και στο Τουρκμενιστάν.

Οι πέντε μεγαλύτερες εθνοτικές ομάδες της Κεντρικής Ασίας είναι, κατά φθίνουσα τάξη μεγέθους, οι Ουζμπέκοι, οι Καζάκοι, οι Τατζίκι, οι Τουρκμένοι και οι Κιργίζοι. Όλες αυτές οι ομάδες μιλούν γλώσσες που παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά με την τουρκική γλώσσα εκτός από τους Τατζίκους, οι οποίοι μιλούν μια γλώσσα που σχετίζεται με την περσική. Το Ισλάμ είναι η κυρίαρχη θρησκεία, με τους περισσότερους οπαδούς να ανήκουν στους Σουνίτες. Η αύξηση του πληθυσμού στην Κεντρική Ασία ήταν αρκετά γρήγορη κατά τον 20ο αιώνα, ως αποτέλεσμα των υψηλών ποσοστών γεννήσεων και των Σοβιετικών υγειονομικών μέτρων που έριξαν τα ποσοστά θνησιμότητας. Η περιοχή γνώρισε περιβαλλοντικά προβλήματα στα τέλη του 20ου αιώνα, που οφείλονται στις επιπτώσεις της ταχείας γεωργικής ανάπτυξης, την υπερβολική εξάρτηση από την άρδευση, και τα αποτελέσματα των σοβιετικών δοκιμών πυρηνικών όπλων σε ορισμένες περιοχές.

Η οικονομική δραστηριότητα της Κεντρικής Ασίας επικεντρώνεται στην αρδευόμενη γεωργία στα νότια και στη βαρέα και ελαφρά βιομηχανία και στις εξορύξεις των ορυχείων στο Καζακστάν. Υπό την σοβιετική κυριαρχία, η περιοχή ήταν ο κύριος προμηθευτής βαμβακιού, άνθρακα και άλλων ορυκτών προς την ΕΣΣΔ για βιομηχανική χρήση (Bekwith, 2009).

1.2 Τα Κράτη της Κεντρικής Ασίας

1.2.1 Καζακστάν

Η εθνοτική ομάδα των Καζάκων, είναι ένα μείγμα από φυλές Τούρκων και Μογγόλων που μετανάστευσαν στην περιοχή από τον 13ο αιώνα, οι οποίοι σπάνια ήταν ενωμένοι σαν ένα έθνος. Η περιοχή καταλήφθηκε από τη Ρωσία κατά τον 18ο αιώνα και το Καζακστάν έγινε Σοβιετική Δημοκρατία το 1936. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 και του 1960 με το γεωργικό πρόγραμμα « Virgin Lands», οι

Σοβιετικοί πολίτες ενθαρρύνονταν να προχωρήσουν στην καλλιέργεια των βόρειων λιβαδιών του Καζακστάν. Αυτή η εισροή μεταναστών (κυρίως Ρώσων, αλλά και κάποιες άλλες εθνικότητες) είχε ως αποτέλεσμα να διαβρωθεί το εθνικό μείγμα και οι μη Καζάκοι να ξεπερνούν τους γηγενείς. Μη μουσουλμανικές εθνοτικές μειονότητες αναχώρησαν από το Καζακστάν σε μεγάλους αριθμούς από τα μέσα του 1990 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και μέσω ένα εθνικού προγράμματος επαναπατρισμού, περίπου ένα εκατομμύριο Καζάκοι έχουν επιστρέψει πίσω στο Καζακστάν. Οι τάσεις αυτές επέτρεψαν στην εθνοτική ομάδα των Καζάκων να γίνουν η κυρίχη πλειοψηφία. Οι δημογραφικές αυτές μεταβολές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα το Ισλάμ να γίνει η κυρίαρχη θρησκεία σε ποσοστό 70%.

Γεωγραφικά, το Καζακστάν, είναι η μεγαλύτερη από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, με εξαίρεση τη Ρωσία, και διαθέτει τεράστια αποθέματα ορυκτών καυσίμων και άφθονες ποσότητες των άλλων ορυκτών και μετάλλων, όπως ουράνιο, χαλκό και ψευδάργυρο. Έχει επίσης ένα μεγάλο γεωργικό τομέα με βασικά χαρακτηριστικά την κτηνοτροφία και την καλλιέργεια σιτηρών. Το 2002 το Καζακστάν έγινε η πρώτη χώρα της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που έλαβε αξιολόγηση πιστοληπτικής ικανότητας. Οι εξορυκτικές βιομηχανίες ήταν και θα συνεχίσουν να είναι η κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης του Καζακστάν, αν και η χώρα επιδιώκει στρατηγικές διαφοροποίησης.

Περίκλειστο, με περιορισμένη πρόσβαση στην ανοικτή θάλασσα, το Καζακστάν στηρίζεται στους γείτονές της για τις εξαγωγές του, ιδίως του πετρελαίου και των σιτηρών. Παρά το γεγονός ότι τα λιμάνια του στην Κασπία Θάλασσα, οι αγωγοί και οι σιδηροδρομικές γραμμές που μεταφέρουν πετρέλαιο έχουν αναβαθμιστεί, η πολιτική αεροπορία και το οδικό δίκτυο εξακολουθεί να χρειάζονται προσοχή. Οι τηλεπικοινωνίες βελτιώνονται, αλλά απαιτούν σημαντικές επενδύσεις, όπως και ο τομές της πληροφορικής. Προμήθεια και διανομή της ηλεκτρικής ενέργειας είναι ακανόνιστη, λόγω της περιφερειακών εξαρτήσεων, αλλά καταβάλλονται προσπάθειες για τη βελτίωση της παροχής ηλεκτρισμού και φυσικού αερίου. (CIA, 2014a)

1.2.2 Κιργιστάν

Το Κιργιστάν είναι μία χώρα με απίστευτη φυσική ομορφιά και νομαδικές παραδόσεις. Το μεγαλύτερο μέρος της χώρας προσαρτήθηκε τυπικά στη Ρωσία το 1876. Το Κιργιστάν οργάνωσε μια σημαντική εξέγερση ενάντια στην τσαρική

αυτοκρατορία το 1916 κατά την οποία σκοτώθηκε σχεδόν το ένα έκτο του πληθυσμού της Κιργιζίας. Το Κιργιστάν έγινε σοβιετική δημοκρατία το 1936 και απέκτησε την ανεξαρτησία της το 1991, όταν η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε. Εθνικές διαδηλώσεις την άνοιξη του 2005, είχαν ως αποτέλεσμα την αποπομπή του προέδρου Askar Akaev, ο οποίος είχε κυβερνήσει τη χώρα από το 1990. Ο πρώην πρωθυπουργός Kurmanbek Bakiev κέρδισε με συντριπτική πλειοψηφία τις προεδρικές εκλογές το καλοκαίρι του 2005. Μέσα στα επόμενα χρόνια, είχε χειραγωγήσει το κοινοβούλιο ώστε να εκχωρήσει νέες εξουσίες στην προεδρία. Τον Ιούλιο του 2009, μετά από μήνες παρενόχλησης εναντίον των αντιπάλων του ο Bakiev κέρδισε την επανεκλογή του σε μία διαδικασία που η διεθνής κοινότητα έκρινε εσφαλμένη.

Το Κιργιστάν είναι μια φτωχή, ορεινή χώρα με κυρίαρχο γεωργικό τομέα. Βαμβάκι, καπνός, μαλλί και κρέας είναι τα κύρια αγροτικά προϊόντα, αν και μόνο ο καπνός και το βαμβάκι εξάγονται σε οποιαδήποτε ποσότητα. Οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων περιλαμβάνουν χρυσό, υδράργυρο, ουράνιο, φυσικό αέριο και ηλεκτρική ενέργεια. Η οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις εξαγωγές χρυσού - κυρίως από την παραγωγή στο ορυχείο χρυσού Kumtor - και τα εμβάσματα μεταναστών εργαζόμενων κυρίως στη Ρωσία.

Μετά την ανεξαρτησία, το Κιργιστάν ήταν ιδιαίτερα προοδευτικό στην υλοποίηση μεταρρυθμίσεων της αγοράς. Το Κιργιστάν ήταν η πρώτη Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών που έγινε αποδεκτή στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου. Μεγάλο μέρος των αποθεμάτων της κυβέρνησης σε επιχειρήσεις έχει πωληθεί. Οι πτώσεις στην παραγωγή ήταν σοβαρές μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το Δεκέμβριο του 1991, αλλά από τα μέσα του 1995, η παραγωγή άρχισε να ανακάμπτει και οι εξαγωγές άρχισαν να αυξάνονται. Η ανατροπή του προέδρου Bakiev τον Απρίλιο του 2010 και οι ακόλουθες εθνοτικές συγκρούσεις άφησαν πίσω τους εκατοντάδες νεκρούς και κατεστραμμένες υποδομές. (CIA, 2014b)

1.2.3 Ουζμπεκιστάν

Η Ρωσία κατέκτησε το έδαφος του σημερινού Ουζμπεκιστάν στα τέλη του 19ου αιώνα. Η σθεναρή αντίσταση στον κόκκινο στρατό μετά την Επανάσταση των Μπολσεβίκων τελικά κατεστάλη και η σοσιαλιστική δημοκρατία ιδρύθηκε το 1924. Κατά τη διάρκεια της σοβιετικής εποχής, η εντατική παραγωγή του "λευκού χρυσού" (βαμβάκι) και του σιταριού οδήγησαν στην υπερβολική χρήση των αγροχημικών και

την εξάντληση των αποθεμάτων νερού. Ανεξάρτητη από το 1991, η χώρα έχει μειώσει την εξάρτησή της από τη μονοκαλλιέργεια του βαμβακιού διαφοροποιώντας την γεωργικής της παραγωγή και αναπτύσσοντας την εξαγωγική της ικανότητα σε ορυκτά και πετρέλαιο καθώς και αυξάνοντας την παραγωγική της βάση. Ωστόσο, υπό την μακροχρόνια προεδρία του Islom Karimov έχει δημιουργηθεί ένα δύσκολο επιχειρηματικό περιβάλλον για τις ξένες επενδύσεις. Τρέχουσες ανησυχίες είναι η τρομοκρατία από ισλαμιστές μαχητές, η οικονομική στασιμότητα και οι περιορισμοί των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του εκδημοκρατισμού.

Το Ουζμπεκιστάν είναι μια ξηρή, ηπειρωτική χώρα όπου το 11% της γης καλλιεργούνται εντατικά, σε αρδευόμενες κοιλάδες ποταμών. Περισσότερο από το 60% του πληθυσμού ζει σε πυκνοκατοικημένες αγροτικές κοινότητες. Εξαγωγή των υδρογονανθράκων και κυρίως φυσικού αερίου, αποτελούν σημαντικό μερίδιο των εσόδων σε ξένο συνάλλαγμα. Άλλα σημαντικά εισοδήματα προέρχονται από τις εξαγωγές χρυσού και βαμβακιού. Παρά τις συνεχιζόμενες προσπάθειες για τη διαφοροποίηση των καλλιεργειών, η γεωργία παραμένει σε μεγάλο βαθμό επικεντρωμένη γύρω από την καλλιέργεια βαμβακιού, αν και η παραγωγή έχει μειωθεί κατά 35% από το 1991. Το Ουζμπεκιστάν είναι η πέμπτη μεγαλύτερη εξαγωγέας βαμβακιού στον κόσμο και η έκτη μεγαλύτερης παραγωγός. Η χώρα αντιμετωπίζει διεθνείς επικρίσεις για τη χρήση της παιδικής εργασίας στην συγκομιδή του βαμβακιού της (CIA, 2014c)

1.2.4 Τατζικιστάν

Ο λαός του Τατζικιστάν τέθηκε υπό ρωσική κυριαρχία στη δεκαετία του 1860 και του 1870, αλλά η κυριαρχία της Ρωσίας στην Κεντρική Ασία είχε αποδυναμωθεί μετά την Επανάσταση του 1917. Το Τατζικιστάν για πρώτη φορά δημιουργήθηκε ως μια αυτόνομη δημοκρατία του Ουζμπεκιστάν το 1924, αλλά η ΕΣΣΔ έχει οριστεί το Τατζικιστάν ως ξεχωριστή δημοκρατία το 1929. Η εθνотική ομάδα των Ουζμπέκων αποτελούν μια σημαντική μειοψηφία στο Τατζικιστάν. Το Τατζικιστάν έγινε ανεξάρτητο κράτος το 1991, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, και γνώρισε έναν εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των περιφερειακών παρατάξεων μεταξύ 1992-1997. Κατά τη διάρκεια του 2010-12 έλαβαν χώρα αρκετά επεισόδια της εσωτερικής ασφάλειας, συμπεριλαμβανομένων ενόπλων συγκρούσεων μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων και τοπικών ισχυρών παραγόντων στην κοιλάδα Rasht και μεταξύ των

κυβερνητικών δυνάμεων και εγκληματικών ομάδων στην αυτόνομη περιφέρεια Gorno-Badakhshan. Η χώρα παραμένει η φτωχότερη στην πρώην σοβιετική σφαίρα. Το Τατζικιστάν έγινε μέλος του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου το Μάρτιο του 2013. Ωστόσο, η οικονομία του εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις, όπως η εξάρτηση από τα εμβάσματα μεταναστών στη Ρωσία, τη διάχυτη διαφθορά, και το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών στην άτυπη οικονομία της χώρας.

Το Τατζικιστάν έχει ένα από τα χαμηλότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ των 15 πρώην σοβιετικών δημοκρατιών. Ο εμφύλιος πόλεμος 92-97 προξένησε σοβαρές ζημιές σε μια ήδη αδύναμη οικονομική υποδομή και προκάλεσε την απότομη μείωση της βιομηχανικής και της γεωργικής παραγωγής. Λόγω της έλλειψης ευκαιριών απασχόλησης στο Τατζικιστάν, περισσότεροι από ένα εκατομμύριο πολίτες του Τατζικιστάν εργάζονται στο εξωτερικό - περίπου το 90% στη Ρωσία – στέλνοντας εμβάσματα για την στήριξη των οικογενειών τους. Λιγότερο από το 7% του εδάφους είναι καλλιεργήσιμο και το βαμβάκι είναι η πιο σημαντική καλλιέργεια. Το Τατζικιστάν εισάγει περίπου το 60% των τροφίμων του, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων προέρχεται από σιδηροδρομικές μεταφορές. Οι ορυκτοί πόροι περιλαμβάνουν ασήμι, χρυσό, ουράνιο και βολφράμιο. Η βιομηχανία αποτελείται κυρίως από μικρά παρωχημένα εργοστάσια επεξεργασίας τροφίμων ελαφρά βιομηχανία, σημαντικές εγκαταστάσεις υδροηλεκτρικής ενέργειας, και ένα μεγάλο εργοστάσιο αλουμινίου. Η οικονομική κατάσταση του Τατζικιστάν παραμένει εύθραυστη λόγω της άνισης εφαρμογής των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, της διαφθοράς, της αδύναμης διακυβέρνησης, τις εποχιακές ελλείψεις ηλεκτρικού ρεύματος, καθώς και το μεγάλο εξωτερικό χρέος της. (CIA, 2014d)

1.2.5 Τουρκμενιστάν

Το σημερινό Τουρκμενιστάν καλύπτει το έδαφος που έχει αποτελέσει σταυροδρόμι πολιτισμών εδώ και αιώνες. Η περιοχή είχε κυβερνηθεί κατά την αρχαιότητα από διάφορες Περσικές αυτοκρατορίες, κατακτήθηκε από τον Μέγα Αλέξανδρο, από μουσουλμάνους σταυροφόρους, από Μογγόλους, Τούρκους πολεμιστές και τελικά από τους Ρώσους. Στους μεσαιωνικούς χρόνους η πόλη Merv (σήμερα γνωστή ως Mary) ήταν μια από τις σπουδαιότερες πόλεις του ισλαμικού κόσμου και μια σημαντική στάση στο Δρόμο του Μεταξιού. Το Τουρκμενιστάν προσαρτήθηκε από

τη Ρωσία στα τέλη του 1800, ενώ αργότερα κατείχε περίοπτη θέση στο κίνημα κατά των μπολσεβίκων στην Κεντρική Ασία. Το 1924, το Τουρκμενιστάν έγινε μια σοβιετική δημοκρατία, πέτυχε την ανεξαρτησία του από τη διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991. Εκτεταμένα αποθέματα υδρογονανθράκων / φυσικού αερίου, τα οποία δεν έχουν ακόμη αξιοποιηθεί πλήρως, έχουν αρχίσει να μεταμορφώνουν τη χώρα. Το Τουρκμενιστάν επιχειρεί να επεκτείνει την εξόρυξη και την μεταφορά των πόρων του. Η κυβέρνηση του Τουρκμενιστάν προσπαθεί να διαφοροποιήσει τις διαδρομές εξαγωγών φυσικού αερίου πέραν του σημαντικότερου ρωσικού δίκτυο αγωγών.

Το Τουρκμενιστάν είναι σε μεγάλο βαθμό μια χώρα με μεγάλες ερήμους και η οικονομία της χώρας χαρακτηρίζεται από εντατική καλλιέργεια σε αρδευόμενες οάσεις, από σημαντικούς πόρους φυσικού αερίου και πετρελαίου. Οι δύο μεγαλύτερες καλλιέργειες είναι το βαμβάκι, που κυρίως εξάγεται και το σιτάρι, το οποίο καταναλώνεται στην εγχώρια αγορά. Παρά το γεγονός ότι η γεωργία αντιπροσωπεύει περίπου το 7% του ΑΕΠ, εξακολουθεί να απασχολεί σχεδόν το ήμισυ του εργατικού δυναμικού της χώρας. Το αυταρχικό καθεστώς του Τουρκμενιστάν έχει προσεγγίσει προσεκτικά τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις, ελπίζοντας να χρησιμοποιήσει τα έσοδα του φυσικού αερίου και των εξαγωγών βαμβακιού για τη διατήρηση της αναποτελεσματικής και εξαιρετικά διεφθαρμένης οικονομίας της.

Οι προοπτικές για το άμεσο μέλλον είναι αποθαρρυντικές εξαιτίας της ενδημικής διαφθοράς, του φτωχού εκπαιδευτικού συστήματος, της κατάχρησης από την κυβέρνηση των εσόδων από το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, και την απροθυμία της κυβέρνησης προωθήσει μεταρρυθμίσεις προσανατολισμένες στην αγορά. Η πλειοψηφία των οικονομικών στατιστικών του Τουρκμενιστάν είναι κρατικά μυστικά. Ειδικότερα, ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ είναι αβέβαιος. Παρά το γεγονός ότι οι ξένες επενδύσεις ενθαρρύνονται, και κάποιες βελτιώσεις στην μακροοικονομική πολιτική έχουν γίνει, πολλά γραφειοκρατικά εμπόδια εμποδίζουν τη διεθνή επιχειρηματική δραστηριότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Πολιτικό και Κοινωνικό Περιβάλλον της Κεντρικής Ασίας

2.1 Πολιτικό υπόβαθρο της Κεντρικής Ασίας

2.1.1 *Η ανάδυση των νέων κρατών μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης*

Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωση το 1991 δημιούργησε 15 νέα κράτη¹, πέντε εκ των οποίων βρίσκονται στην καρδιά της Ευρασίας, στη περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν, το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν εισήλθαν σε μία κοινή, ξαφνική και ακούσια διαδικασία αποαποικιοποίησης, ανεξαρτησίας και πολιτικής μετάβασης.

Το πρώτο χαρακτηριστικό που ενώνει τα κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι η σύντομη ιστορία τους καθώς η αφετηρία τους χρονολογείται μόλις μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης μετρώντας μόνο μία εικοσαετία πολιτικής ζωής. Ένα άλλο κοινό τους χαρακτηριστικό είναι ότι αντίθετα με τα άλλα κράτη που αναδύθηκαν από τη διάσπαση της Σοβιετικής Ένωσης, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας δεν προϋπήρξαν ποτέ ως κυρίαρχα κράτη (όπως π.χ τα κράτη της Βαλτικής) ή ως αυτόνομες οντότητες μη παρουσιάζοντας κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης βρήκε τα νεοσύστατα κράτη αντιμέτωπα με την πρόκληση της δημιουργίας πολιτικών θεσμών και διακριτών εθνικών ταυτοτήτων. Η διακήρυξη της ανεξαρτησίας τους, βρήκε αυτά τα κράτη να εκφράζουν την θέληση της εγκαθίδρυσης δημοκρατικών καθεστώτων εμπνευσμένα από το δυτικό μοντέλο και να δείχνουν πρόθυμα για την μετάβαση σε μία οικονομία της αγοράς. Τα νέα Συντάγματα, που καταρτίστηκαν μεταξύ του 1992 και 1993, ήταν εμπνευσμένα από τα δυτικοευρωπαϊκά Συντάγματα έχοντας ως βασικές συνιστώσες τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις ατομικές ελευθερίες και τις δημοκρατικές αξίες (Emerson κ.α, 2010) . Παρά αυτές τις εγγυήσεις και τις καλές προθέσεις, τα καθεστώτα που αναδύθηκαν

¹ Δημιουργήθηκαν τα κράτη: Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία, Αζερμπαϊτζάν, Αρμενία, Γεωργία, Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, Τατζικιστάν, Καζακστάν, Κιργιστάν, Μολδαβία, Λιθουανία, Λετονία, Εσθονία.

από αυτή τη μετάβαση χαρακτηρίζονται ως από τα πιο «κλειστά καθεστώτα», «με υπερπροεδρικά συστήματα διακυβέρνησης που βρίσκονται πάνω από τις υπόλοιπες εξουσίες του κράτους και που κυριαρχούνται από την προσωπικότητα του ηγέτη² και χαρακτηρίζονται από την απουσία πολιτικών κομμάτων και ιδεολογικής πολυφωνίας» (Mane, 2010: 2). Με άλλα λόγια, σε όλες τις χώρες της Κεντρικής Ασίας οι εξουσίες συγκεντρώνονταν στα χέρια των εκάστοτε προέδρων³ και οι εξουσίες του πρωθυπουργού παραγκωνίζονταν.

Κατά το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1990, οι πολιτικές τροχιές αυτών των χωρών πήραν ξεχωριστούς δρόμους. Το Τουρκμενιστάν αρνήθηκε να θεσμοθετήσει το πολυκομματικό σύστημα, το Ουζμπεκιστάν διοργάνωσε αρχικά προεδρικές εκλογές αλλά το 1993 αποφάσισε να σκληρύνει το καθεστώς, το Καζακστάν, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν, είχαν διαφορετικά καθεστώτα. Μέχρι το 1995 το Καζακστάν και το Κιργιστάν θεωρούνταν τα πιο φιλελεύθερα καθεστώτα. Από το τέλος της δεκαετίας του 1990 και έπειτα, τα καθεστώτα περιόρισαν τις πολιτικές ελευθερίες και από το 2000 η στάση των καθεστλωτων στην περιοχή σκλήρυνε. Σε αυτό συνέβαλαν οι διαμάχες μεταξύ Καζακστάν και Ρωσίας, οι συγκρούσεις στο Αφγανιστάν, ο εμφύλιος πόλεμος στο Τατζικιστάν, η ανάδυση του Ισλαμισμού, η «επανάσταση της τουλίπας» στο Κιργιστάν⁴ και οι διαμάχες μεταξύ πολιτικών παραγόντων και φατριών⁵. Καθίσταται λοιπόν σαφές ότι τα πολιτικά καθεστώτα δεν αποτελούν παράγοντα ανάπτυξης και σταθερότητας αλλά πηγή αστάθειας.

² Χαρακτηριστικό είναι ότι τέσσερις από τις πέντε χώρες της Κεντρικής Ασίας είχαν προέδρους με μακροχρόνιες προεδρικές θητείες: Ο Nazarbayev στο Καζακστάν, ο Karimov στο Ουζμπεκιστάν, ο Rahmon στο Τατζικιστάν και ο Niyazov στο Τουρκμενιστάν.

³ Χαρακτηριστικό είναι ότι όλοι οι πρώτοι ηγέτες των κρατών της Κεντρικής Ασίας ήταν πρώην Γραμματείς του Κομμουνιστικού Κόμματος στις αντίστοιχες δημοκρατίες, αποδεικνύοντας την πολιτική συνέχεια του Σοβιετικού καθεστώτος στα νέα κράτη. Εξαίρεση αποτέλεσε ο πρόεδρος του Κιργιστάν, Askar Akaev (Emerson κ.α, 2010).

⁴ Η «Επανάσταση της τουλίπας» αναφέρεται στα γεγονότα μεταξύ Φεβρουαρίου και Μαρτίου του 2005 κατά τη διάρκεια των βουλευτικών εκλογών στο Κιργιστάν. Για περισσότερα βλ. Marat, E. (2006) *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After March 15, 2005 — March 24, 2006*, The Jamestown Foundation <http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-TulipRevolution.pdf> (τελευταία πρόσβαση 12/08/2014)

⁵ Φατρία είναι ένας άτυπος κοινωνικός θεσμός που βασίζεται στην εξ' αιματος ή εξ' αγχιστείας συγγένεια

2.1.2 Τα πολιτικά καθεστώτα ως πηγή αστάθειας

Σε κάθε περίπτωση, η Κεντρική Ασία δεν είναι ένας παράδεισος σταθερότητας, αλλά μια περιοχή η οποία είναι ήδη ασταθής και αντιμέτωπη με πολυάριθμες εσωτερικές προκλήσεις ασφάλειας. Διαχρονικά, όπως αναφέρθηκε, οι χώρες της περιοχής κυβερνώνται από σκιώδεις και διεφθαρμένες ελίτ. Τέσσερα από τα πέντε κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι αυταρχικά καθεστώτα, ενώ το πέμπτο, το Κιργιστάν, πρόσφατα έγινε μια εύθραυστη κοινοβουλευτική δημοκρατία. Ο ΟΑΣΕ αξιολογεί συστηματικά τις εκλογές της Κεντρικής Ασίας, ότι δεν είναι ούτε ελεύθερες ούτε δίκαιες, υπογραμμίζοντας ακόμη περισσότερο τα πολιτικά προβλήματα της περιοχής (Gergorin V κ.α., 2013).

Σε ένα μεγάλο βαθμό, οι εντάσεις που παρατηρούνται στην περιοχή οφείλονται στον ανταγωνισμό μεταξύ των ελίτ που κυριαρχούν στην πολιτική σκηνή της Κεντρικής Ασίας και στην επιδίωξη τους να αποκτήσουν δύναμη και πλούτο. Οι εντάσεις στην περιοχή δεν είναι αποτέλεσμα φυλετικών ή εθνοτικών συγκρούσεων με την παραδοσιακή έννοια αλλά περισσότερο αναταγωνισμός και διαπλοκή συμφερόντων με σκοπό την πρόσβαση σε οικονομικούς πόρους.

Σύμφωνα με το Freedom House⁶, οι ηγεσίες των κρατών αυτών συγκαταλέγονται ανάμεσα στα πιο καταπιεστικά καθεστώτα παγκοσμίως. Ειδικότερα, τα κράτη του Τουρκμενιστάν και του Ουζμπεκιστάν κατάσσονται ανάμεσα στα χειρότερα καθεστώτα χωρίς εγγυήσεις ελευθερίας⁷ ενώ στο Καζακστάν και στο Τατζικιστάν, οι συνθήκες χειροτέρευσαν σε σχέση με πέρυσι (Freedom House, 2014).

2.2 Απειλές ασφάλειας και προκλήσεις

Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας αντιμετωπίζει μία σειρά προκλήσεων στο εσωτερικό της, οι οποίες επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την οικονομική ανάπτυξη των κρατών και την θέση τους στην παγκόσμια οικονομία.

⁶ Το Freedom House είναι μη κυβερνητικός οργανισμός που διεξάγει έρευνες και προασπίζεται τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις πολιτικές ελευθερίες. Για περισσότερα βλ. http://www.freedomhouse.org/about-us#.U_y_4cWSzZI

⁷ Επίσης, αναφέρονται τα κράτη της Ερυθραίας, της Σομαλίας, της Συρίας, της σαουδικής Αραβίας, του Σουδάν και της Βόρειας Κορέας.

Οι μελετητές συμφωνούν ότι από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι η εκτεταμένη διαφθορά⁸ και η διασύνδεση τους με το οργανωμένο έγκλημα καθώς και η δράση της τρομοκρατίας με έντονα ισλαμικά στοιχεία. Αποτελούν μάστιγες της περιοχής, με ένα εξαιρετικά αρνητικό αποτέλεσμα τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και προκαλούν έντονες ανησυχίες στην διεθνή κοινότητα, επηρεάζοντας την παρουσία των διεθνών δρώντων στην περιοχή⁹.

2.2.1 Διαφθορά

Η διαφθορά είναι διάχυτη στα κράτη της Κεντρικής Ασίας καθώς σύμφωνα με την Διεθνή Διαφάνεια¹⁰ οι χώρες της Κεντρικής Ασίας συγκαταλέγονται μεταξύ των πιο διεφθαρμένων από τις 177 χώρες και περιοχές που έχουν αξιολογηθεί (Transparency International, 2013). Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει ακριβώς αυτές τις χαμηλές επιδόσεις των κρατών της Κεντρικής Ασίας.

⁸Ως διαφθορά συνήθως ορίζεται ως κακή χρήση ή η κατάχρηση δημοσίων αξιωμάτων για ιδιωτικό κέρδος. Εμφανίζεται σε διάφορες όπως η δωροδοκία, εκβιασμός, απάτη, νεποτισμός, κλοπή, υπεξαίρεση, πλαστογράφηση εγγράφων μίζες, αθέμιτη άσκηση επιρροής και συνεισφορές σε εκστρατείας. Ενώ η διαφθορά συνήθως αποδίδεται στο δημόσιο τομέα, υπάρχει και σε άλλα όψεις της διακυβέρνησης, όπως τα πολιτικά κόμματα, στις επιχειρήσεις, καθώς και στις ΜΚΟ. Για περισσότερα βλ. Klitgaard, R. (1998), "International Cooperation Against Corruption", Financial and Development, March 1998 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/03/pdf/klitgaar.pdf> (τελευταία πρόσβαση, 02/09/2014)

⁹ Βλ. Παρακάτω Β' Μέρος, Κεφάλαιο 4

¹⁰Η Διεθνή Διαφάνεια (Transparency International), είναι ένας μη κυβερνητικός οργανισμός που ασχολείται με την καταπολέμηση διαφθοράς στον κόσμο. Αυτό συμπεριλαμβάνει, χωρίς να περιορίζεται μόνο, τη διαφθορά στην πολιτική. Ο οργανισμός είναι ευρύτερα γνωστός για τη σύνταξη, από το 1995 του ετήσιου Δείκτη Αντίληψης για τη Διαφθορά (Corruptions Perceptions Index - CPI), ενός συγκριτικού καταλόγου για τη διαφθορά παγκοσμίως. Για περισσότερα βλ. <http://www.transparency.org/country>

Πίνακας 1: Δείκτες Αντίληψης Διαφθοράς¹¹ στην Κεντρική Ασία

Χώρα	Βαθμολογία 2013	Κατάταξη
Καζακστάν	27	140
Κιργιστάν	24	150
Ουζμπεκιστάν	17	168
Τατζικιστάν	21	154
Τουρκμενιστάν	17	168

Πηγή: Transparency International (2013), CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2013
<http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>

Παρά το γεγονός ότι οι δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας έχουν κοινές βαθμολογίες όσον αφορά τη διαφθορά, υπάρχουν σημαντικές διαφορές στις εκδηλώσεις της διαφθοράς σε κάθε κράτος ξεχωριστά ειδικότερα στον τρόπο που λειτουργούν οι επιχειρήσεις, τους τύπους της διαφθοράς και τις επιπτώσεις της διαφθοράς στην διεθνή κοινότητα (Mahnovski κ.α. 2006) .

Η διαφθορά στην Κεντρική Ασία περιπλέκεται με φυλετικές, εθνοτικές και θρησκευτικές διαφορές στην αναζήτησή τους για χρήμα και εξουσία δημιουργώντας ένα πλέγμα που είναι δύσκολο να σκιαγραφηθεί. Σε τοπικό επίπεδο, η διαφθορά εμφανίζεται ως αποτέλεσμα του χαμηλού βιοτικού επιπέδου. Οι χαμηλοί μισθοί και ληξιπρόθεσμες οφειλές έχουν αναγκάσει πολλούς πολίτες, συμπεριλαμβανομένων δασκάλων, γιατρών, αστυνομικών, δημόσιων υπαλλήλων κ.α, να προσφέρουν προνομιακή μεταχείριση σε αντάλλαγμα ιδιωτικών πληρωμών. Στα υψηλότερα επίπεδα, η διαφθορά συχνά μεταμφιέζεται ως οικονομική πολιτική¹², όπου τα έσοδα από εξαγωγές χρησιμοποιούνται για την επιδότηση άλλων τομέων της οικονομίας μέσω της διακριτικής χρήσης των συναλλαγματικών ισοτιμιών, με λογαριασμούς εκτός προϋπολογισμού και άλλους μηχανισμούς που επιτρέπουν τις αδιαφανείς οικονομικές συναλλαγές (ο.π.)

¹¹ Οι Δείκτες Αντίληψης της Διαφθοράς κατατάσσει τις χώρες και τις περιοχές με βάση το πόσο διεφθαρμένος θεωρείται ότι είναι ο δημόσιος τομέας τους. Η βαθμολογία μιας χώρας ή περιοχής δείχνει την αντίληψη για το επίπεδο της διαφθοράς του δημοσίου τομέα σε μια κλίμακα από 0 έως 100, όπου το 0 σημαίνει ότι ο δημόσιος τομέας μιας χώρας θεωρείται ως άκρως διεφθαρμένος και 100 σημαίνει ότι θεωρείται αδιάφθορος. Η κατάταξη μιας χώρας δείχνει τη θέση της σε σχέση με τις άλλες χώρες και τις περιοχές που περιλαμβάνονται στο ευρετήριο.

¹² Για περισσότερα βλ. Cooley, A. 2012.

Η έλλειψη διαφάνειας, η αδυναμία των θεσμών και η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την καταπολέμηση της διαφθοράς χαρακτηρίζουν όλα τα καθεστώτα της Κεντρικής Ασίας και δυσχεραίνει τις προσπάθειες για εισαγωγή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων (Mane, 2010). Επιπλέον, είναι ένας ισχυρός αποτρεπτικός παράγοντας για τους διεθνείς οικονομικούς δρώντες (κράτη, επιχειρήσεις) να προβούν σε χρηματοδοτήσεις αναπτυξιακών προγραμμάτων και έργων και μειώνει τις επιχειρηματικές ευκαιρίες. Τέλος, η διαφθορά, σε συνδυασμό με τα ναρκωτικά, το λαθρεμπόριο, το οργανωμένο έγκλημα συντελούν στη δημιουργία ενός κλίματος μόνιμης ανασφάλειας στην περιοχή, αποδυναμώνοντας τις ευκαιρίες διεθνούς συνεργασίας και ξένων επενδύσεων, κάτι που τα κράτη της περιοχής χρειάζονται.

2.2.2 Διασυνοριακές απειλές

Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας αποτελεί πηγή πολλών διασυνοριακών απειλών με προεκτάσεις τόσο στο εσωτερικό των κρατών όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Η τρομοκρατία στην Κεντρική Ασία ενισχύεται από εγκληματικές συναλλαγές και τα ναρκωτικά. Η ανάγκη για πολιτική αλλαγή δημιουργεί υποστήριξη για ριζοσπαστικές ομάδες, κυρίως λόγω των δυσμενών οικονομικών συνθηκών, συμπεριλαμβανομένων της υψηλής ανεργίας, ιδίως μεταξύ των νέων. Ο κοινωνικός αποκλεισμός, οι εσωτερικές αποτυχίες των κυβερνήσεων, καθώς και οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι επίσης παράγοντες που συντελούν στην εμφάνιση της τρομοκρατίας. Η διαφθορά, η φτώχεια και εσωτερικές διαμάχες στο εσωτερικό των κρατών της Κεντρικής Ασίας συνέβαλαν με την παρουσία και την επέκταση των τρομοκρατικών οργανώσεων στην περιοχή με το Ισλαμικό Κίνημα του Ουζμπεκιστάν¹³, να αποτελεί την πιο σημαντική πηγή κινδύνου.

Οι συμμορίες οργανωμένου εγκλήματος και οι οργανώσεις ισλαμιστών, ιδιαίτερα δεδομένης της αποδεδειγμένης διαπλοκής των δύο, επιτείνουν την αστάθεια. Αναμφίβολα, οι προαναφερθείσες συνθήκες δύνανται να πυροδοτήσουν κλιμάκωση των εντάσεων τόσο σε εγχώριο όσο και σε διακρατικό επίπεδο και αποτελούν γόνιμο

¹³ Το Ισλαμικό Κίνημα του Ουζμπεκιστάν είναι μια μαχητική ισλαμική ομάδα που δημιουργήθηκε 1991 και στόχος του είναι να ανατρέψει τον πρόεδρο Καρίμοφ του Ουζμπεκιστάν, και να δημιουργήσει ένα ισλαμικό κράτος υπό τους νόμους της σαρία. Για περισσότερα βλ. Rashid, A. (2001) και Cooley, A. (2012)

έδαφος για να ευδοκιμήσει το ριζοσπαστικό Ισλάμ. Όπως τονίζει ο Jan Techau, Διευθυντής του γραφείου του Carnegie Endowment for International Peace στις Βρυξέλλες, «η μετάβαση των κρατών αυτών είναι επισφαλής και η αστάθεια που τα χαρακτηρίζει θα μπορούσε να τα μετατρέψει σε αποτυχημένα κράτη που ενδεχομένως να λειτουργήσουν ως ασφαλείς παράδεισοι και πόλος έλξης για ισλαμιστές εξτρεμιστές» (Ζύγα 2013).

Η διακίνηση ναρκωτικών είναι μια άλλη σημαντική διακρατική απειλή καθώς η Κεντρική Ασία αποτελεί ζώνη διανομής και διαμετακόμισης ναρκωτικών και κυρίως όπιου και ηρωίνης με χώρα προέλευσης το Αφγανιστάν. Για την καταπολέμηση αυτής της απειλής λίγη πρόοδος έχει γίνει. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε ετήσια βάση σημαντικές ποσότητες ηρωίνης που προέρχονται από τις εκτάσεις παπαρούνας του Αφγανιστάν, μεταφέρονται μέσω της Κεντρικής Ασίας¹⁴ (Gergorin, 2013).

Η πολιτική αστάθεια, τα υψηλά επίπεδα διαφθοράς, η διακίνηση ναρκωτικών και η εμφάνιση τρομοκρατικών οργανώσεων δημιουργούν ένα επικίνδυνο μείγμα προβλημάτων. Τα ανωτέρω έχουν άμεσες επιπτώσεις στις οικονομικές επιδόσεις των κρατών της Κεντρικής Ασίας και διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό το οικονομικό υπόβαθρο της περιοχής καθιστώντας έτσι απαραίτητη τη μελέτη του συνολικού πολιτικού περιβάλλοντος προκειμένου να διαμορφωθεί μία συνεκτική και πλήρης εικόνα για τις χώρες της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια οικονομία.

¹⁴ Συγκεκριμένα, η ροή των ναρκωτικών από το Αφγανιστάν κινείται σε όλη τα νότια σύνορα του Τατζικιστάν, προκειμένου να προσεγγίσουν τις αγορές της Ρωσίας, της Μέσης Ανατολής και της Ευρώπης. Για περισσότερα βλ. UNODC (2008), *Illicit Drug Trends in Central Asia* https://www.unodc.org/documents/regional/central-asia/Illicit%20Drug%20Trends_Central%20Asia-final.pdfhttps://www.unodc.org/documents/regional/central-asia/Illicit%20Drug%20Trends_Central%20Asia-final.pdf

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Οι Οικονομίες των χωρών των κρατών της Κεντρικής Ασίας: Θετικοί και αρνητικοί παράγοντες που επηρεάζουν την θέση της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια οικονομία.

3.1 Οικονομικό πανόραμα των κρατών της Κεντρικής Ασίας

3.1.1 Οικονομική ανάπτυξη και πληθωρισμός

Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, σήμαινε την πολιτική μετάβαση από μία ένωση κρατών στην εθνική ανεξαρτησία και ταυτόχρονα σήμαινε την επιτακτική ανάγκη δημιουργίας νέων εθνικών οικονομικών συστημάτων για τα νέα αναξάρτητα κράτη. Το εξωγενές σοκ που προκλήθηκε από την πολιτική διάλυση της ΕΣΣΔ και την επακόλουθη διάλυση των νομισματικών σχέσεων ανάμεσα στις σοβιετικές δημοκρατίες ουσιαστικά έθεσε μία σειρά από προκλήσεις δημιουργώντας την ανάγκη για ταχείς θεσμικές οικονομικές και πολιτικές αλλαγές (Broome, 2010). Οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, συμπεριλαμβανομένων και των κρατών της Κεντρικής Ασίας έπρεπε να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις τόσο της πολιτικής μετάβασης όσο και της οικονομικής μετάβασης από ένα οικονομικό σύστημα κεντρικού σχεδιασμού σε ένα οικονομικό σύστημα βασισμένο στους κανόνες της αγοράς.

Η οικονομική κληρονομιά μετά από 70 χρόνια σοβιετικής κυριαρχίας ήταν κρίσιμη για την πραγματοποίηση οικονομικών μεταρρυθμίσεων βασισμένων στους κανόνες της αγοράς. Με την ανεξαρτησία τους τα κράτη, όπως ήταν αναμενόμενο, διατήρησαν χαρακτηριστικά και δομές από το σοβιετικό παρελθόν τους, ιδίως όσον αφορά τον σχεδιασμό της οικονομικής πολιτικής, τον λαϊκισμό και ένα πεπαλαιωμένο σε δομές δημόσιο τομέα. Έτσι, παρά την επίσημη υποστήριξη των κρατών στην οικονομία της αγοράς, η πραγματική μετάβαση τους προς μία οικονομία της αγοράς βρίσκεται ακόμα σε νηπιακό στάδιο (Mane, 2010).

Αδιαμφισβήτητα η οικονομική ανάπτυξη θα διαδραματίσει καίριο ρόλο στην κοινωνική και πολιτική εξέλιξη των κρατών της Κεντρικής Ασίας στην μετα-σοβιετική εποχή. Παρά τους άφθονους φυσικούς πόρους και την αύξηση της διεθνούς

προσοχής τα κράτη της Κεντρικής Ασίας αντιμετωπίζουν ένα μέλλον αβέβαιο και γεμάτο προκλήσεις. Από οικονομική σκοπιά, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας χαρακτηρίζονται τόσο από διαφορές όσο και από ομοιότητες.

Σε αντίθεση με άλλα υπό μετάβαση κράτη μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, όπου κοινωνικά κινήματα απαίτησαν πολιτική ανεξαρτησία και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, οι πολιτικές αποφάσεις για τις οικονομικές αλλαγές στην Κεντρική Ασία καθορίστηκαν από τις κυρίαρχουσες ελίτ που καθοδηγούνταν από διαφορετικά συμφέροντα (Broome, 2010).

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας βίωσαν μια ραγδαία πτώση της οικονομικής παραγωγής¹⁵ και κάμψης της οικονομίας και ανέπτυξαν αποκλίνουσες οικονομικές στρατηγικές. Αν και η δραστική μείωση στην περίπτωση του Τατζικιστάν σε μεγάλο βαθμό μπορεί να αποδοθεί στον εμφύλιο πόλεμο¹⁶, το Τουρκμενιστάν, Καζακστάν και το Κιργιστάν υπέστησαν μεγάλες απώλειες, εν μέρει ως αποτέλεσμα της διάλυσης της εσωτερικής αγοράς στα πλαίσια της Σοβιετικής Ένωσης και της απώλειας των σοβιετικών επιδοτήσεων εκθέτοντας έτσι τις ανέτοιμες και μη ανταγωνιστικές οικονομίες τους στην παγκόσμια αγορά (Mahnovski κ.α. 2006). Ειδικότερα, το Κιργιστάν και το Καζακστάν ακολούθησαν το ρωσικό μοντέλο και προχώρησαν σε ιδιωτικοποιήσεις μικρών, μικρομεσαίων και μεγάλων επιχειρήσεων. Αυτή η ξαφνική οικονομική στροφή οδήγησε στην χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού. Χαρακτηριστικά, στο Καζακστάν, το ποσοστό των ατόμων που διαβιούσαν κάτω από το όριο της φτώχειας αυξήθηκε δραματικά από 5% το 1991 σε 50% το 1993-1994, ενώ η φτώχεια που ήταν ήδη έντονη κατά τη διάρκεια της σοβιετικής περιόδου αυξήθηκε δραστικά στο Κιργιστάν και στο Τατζικιστάν, ιδίως σε αγροτικές περιοχές. Στο Ουζμπεκιστάν και στο Τουρκμενιστάν, τα καθεστώτα ήταν σαφώς πιο επιφυλακτικά σε σχέση με τις μεταρρυθμίσεις για την μετάβαση στην οικονομία της αγοράς (Emerson, 2010).

Η δεκαετία της μετάβασης είχε ως αποτέλεσμα υψηλούς δείκτες φτώχειας και ανεργίας, διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων, υποβάθμιση κοινωνικών υπηρεσιών καθώς και την ανησυχητική αύξηση της χρήσης και εμπορίας ναρκωτικών ουσιών και την εμφάνιση επιδημιών (Mahnovski κ.α. 2006). Σήμερα, η οικονομική

¹⁵ Η πτώση συγκρίνεται με την Μεγάλη Ύφεση στις Η.Π.Α. στην δεκαετία του 1930.

¹⁶ Ο εμφύλιος πόλεμος του Τατζικιστάν έλαβε χώρα την περίοδο 1992-1997 και στοίχισε την ζωή σε περίπου 23.000 με 100.000 ανθρώπους. Για περισσότερα βλ. Malashenko, A. 2012

παραγωγή στις περισσότερες από τις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας εξαρτάται από τις εξαγωγές προϊόντων και από την εξωτερική χρηματοδότηση στήριξης της οικονομικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα να μην δημιουργούνται επαρκείς θέσεις απασχόλησης στην επίσημη οικονομία.

Στη δεκαετία του 1990 και κατά τα πρώτα στάδια της μετάβασης υπήρξε όπως ήδη αναφέρθηκε σοβαρή μείωση της παραγωγής και αύξηση των κοινωνικών κακουχιών. Ωστόσο, από 2000 έως την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008-2009 όλα τα κράτη της περιοχής επωφελήθηκαν από τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης του ΑΕΠ (Πίνακας 2 και 3). Ο μέσος όρος στην περιοχή για την περίοδο 2000-2007 ήταν σταθερά μεταξύ 6- 8%. Για τις χώρες παραγωγούς πετρελαίου (Καζακστάν και Τουρκμενιστάν), η ανάπτυξη αυτή οφείλεται κυρίως στις υψηλές τιμές στην ενέργεια και στις επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν στους τομείς του πετρελαίου και του φυσικού αερίου (Dowling & Wignaraja, 2006). Για της μη πετρελαιοπαραγωγικές χώρες και ειδικότερα για το Κιργιστάν, η αύξηση του ρυθμού ΑΕΠ οφείλεται στις εξαγωγές χρυσού και στην ανάκαμψη του γεωργικού τομέα. Ομοίως, το Ουζμπεκιστάν επωφελήθηκε από την αναδιάρθρωση και ιδιωτικοποίηση της οικονομίας και τις ευνοϊκές τιμές βάμβακος ενώ στην περίπτωση του Τατζικιστάν, οι εξαγωγές αλουμινίου μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου, τα εμβάσματα των οικονομικών μεταναστών και η εξωτερική βοήθεια ήταν οι κύριοι παράγοντες της αναπτυξιακής ώθησης (Pomfret, 2006).

Κατά την περίοδο 2008-2009, το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης επηρέασε τις οικονομικές επιδόσεις των κρατών της Κεντρικής Ασίας (Πίνακα 1 και 2). Ωστόσο, η οικονομική κρίση επηρέασε σε διαφορετική κλίμακα το κάθε κράτος της Κεντρικής Ασίας¹⁷, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι μεν ανοικτές οικονομίες με την έννοια ότι το διεθνές εμπόριο είναι σημαντικό αλλά το καθένα έχει ενσωματωθεί στην παγκόσμια οικονομία σε διαφορετικό βαθμό ασκώντας ποικίλες οικονομικές στρατηγικές.

¹⁷ Βλ παρακάτω Κεφάλαιο 3.3

Πίνακας 2: Ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ στις χώρες της Κεντρικής Ασίας (%)

Χώρες	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014*
Καζακστάν	9,8	9,7	10,7	8,9	3,3	1,2	7,3	7,5	5,0	6,0	5,4
Κιργιστάν	5,4	-0,2	3,1	8,5	8,4	2,9	-0,5	6,0	-0,9	12,8	6,5
Ουζμπεκιστάν	4,0	7,0	7,4	7,7	9,0	8,1	8,5	8,3	8,2	8,0	8,1
Τατζικιστάν	8,3	6,7	6,6	7,6	7,6	4,0	6,5	2,4	7,5	7,4	6,0
Τουρκμενιστάν	5,5	13,0	11,0	11,0	14,7	6,1	9,2	14,7	11,1	10,2	10,4
Μέσος όρος	6,6	7,24	7,76	8,74	8,6	4,46	6,2	7,78	6,18	8,88	7,28

Πηγή: ADB, 2014 για την περίοδο 2000-2014 και ESCAP, 2014 για την περίοδο 2014

*Σημείωση: αποτελεί πρόβλεψη

Πίνακας 3: Ρυθμοί ανάπτυξης του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες της Κεντρικής Ασίας (%)

Χώρες	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Καζακστάν	10,2	8,7	9,5	7,7	2,0	-1,4	5,7	5,9	3,5	4,5
Κιργιστάν	4,0	-1,4	2,1	7,3	7,7	0,8	-0,8	4,8	-2,2	10,5
Ουζμπεκιστάν	2,6	5,8	6,1	6,2	7,3	6,3	5,5	5,4	6,6	6,3
Τατζικιστάν	6,1	4,5	4,4	5,4	5,3	1,8	4,2	-0,0	5,0	5,2
Τουρκμενιστάν	4,3	11,8	9,7	9,7	13,3	4,8	7,9	13,3	9,7	8,8
Μέσος όρος	5,44	5,88	6,36	7,26	7,12	2,46	4,5	5,88	4,52	7,06

Πηγή: ADB 2014

Αναφορικά με το Καζακστάν, ο ρυθμός ανάπτυξης επιβραδύνθηκε από 7% το 2011 σε 5 % το 2012, ωστόσο, ανήλθε σε 6% το 2013 σημειώνοντας μικρή αύξηση. Σε αυτό συνέβαλαν οι υψηλές τιμές βασικών εμπορευμάτων, η αύξηση των δημοσίων δαπανών, η βελτίωση της γεωργικής απόδοσης και η σταθερή ιδιωτική κατανάλωση. Ωστόσο, στο ρυθμό ανάπτυξης αντανακλάται τόσο η δύσκολη παγκόσμια οικονομική συγκυρία καθώς τα έσοδα από εξαγωγές ήταν μικρά λόγω της χαμηλής ζήτησης για το πετρέλαιο όσο και οι ασθενέστερες επιδόσεις στους τομείς της εξόρυξης και των κατασκευών (EBRD, 2013 και ESCAP, 2014).

Η οικονομία του Κιργιστάν έδειξε αξιοσημείωτη μεταστροφή καθώς από μια συρρίκνωση της τάξης του 0,9% το 2012 ανήλθε στο 12,5% το 2013. Αυτό οφείλεται στην παραγωγή χρυσού που αντιπροσωπεύει περίπου το ήμισυ της βιομηχανικής παραγωγής και την υπερπήδηση των προβλημάτων που αντιμετώπισε ο

τομέας το 2012¹⁸. Η οικονομία ωφελήθηκε επίσης από την αύξηση της κατανάλωσης των νοικοκυριών, που οφείλεται τόσο στην ενίσχυση της απασχόλησης όσο και στην αύξηση των εισροών από τα εμβάσματα των μεταναστών (ESCAP, 2014).

Το Ουζμπεκιστάν έχει σταθερούς ρυθμούς ανάπτυξης τα τελευταία χρόνια και αυτό οφείλεται κυρίως στις υψηλές κρατικές δαπάνες, υπό τη μορφή μισθολογικών και συνταξιοδοτικών αυξήσεων, και την αύξηση των δημοσίων επενδύσεων. Επίσης, και στην οικονομία του Ουζμπεκιστάν τα εμβάσματα των μεταναστών διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο. Από την άλλη πλευρά, η οικονομία της χώρας παραμένει σε μεγάλο βαθμό εξαρτώμενη από τους φυσικούς πόρους, το χρυσό, το βαμβάκι και τα γεωργικά προϊόντα, τα οποία συνολικά αντιπροσωπεύουν περίπου το 85% των εξαγωγών του Ουζμπεκιστάν. Παρατηρείται γεωγραφική συγκέντρωση των εξαγωγών με κυριότερους προορισμούς τη Ρωσία, την Κίνα και την Τουρκία. Τέλος, το κράτος εξακολουθεί να διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στην οικονομία, ενώ ελάχιστη πρόοδος έχει επιτευχθεί στις ιδιωτικοποιήσεις (ο.π).

Το Τατζικιστάν διατήρησε ικανοποιητικά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης γύρω στο 7,5% το 2013 που οφείλεται κυρίως στις εισροές εμβασμάτων, που προέρχονται από μετανάστες στη Ρωσία και αντιπροσωπεύουν σχεδόν το ήμισυ του ΑΕΠ. Η εξάρτηση αυτή προκαλεί ανησυχία καθώς μια παρατεταμένη επιβράδυνση στη Ρωσία είναι πιθανό, με την πάροδο του χρόνου, να επηρεάσει αρνητικά το Τατζικιστάν (EBRD, 2013).

Η οικονομία του Τουρκμενιστάν συνέχισε να καταγράφει ικανοποιητικούς ρυθμούς ανάπτυξης από το 2010 και έπειτα (Πίνακα 1 και 2). Αυτό ήταν αποτέλεσμα της συνεχής επέκτασης της παραγωγής φυσικού αερίου και των επικερδών εξαγωγών προς την Κίνα και το Ιράν, πέραν των παραδοσιακών εξαγωγικών δραστηριοτήτων μέσω Ρωσίας. Οι προβλέψεις για τον ρυθμό ανάπτυξης το 2014 αναφέρουν ότι θα συνεχίσει να είναι σε διψήφιο ποσοστό και μάλιστα το μεγαλύτερο στην περιοχή. Σε μεσοπρόθεσμη βάση, το ΑΕΠ θα συνεχίσει να εξαρτάται από την αύξηση του όγκου της παραγωγής φυσικού αερίου και την περαιτέρω διαφοροποίηση των εξαγωγικών οδών προς την Ευρώπη (ενδεχομένως μέσω της Τουρκίας). Ωστόσο, οι συνεχιζόμενες

¹⁸ Η συρρίκνωση αυτή προκλήθηκε κυρίως από το συνδυασμό απεργιακών κινητοποιήσεων και δυσμενών καιρικών συνθηκών με επίκεντρο το ορυχείο χρυσού Kumtor κατά το πρώτο τρίμηνο του 2012. Καθώς το ορυχείο αποτελεί έως και το 10 % της συνολικής προστιθέμενης αξίας της οικονομίας, η αναστάτωση είχε σημαντικό αντίκτυπο στη συνολική οικονομική δραστηριότητα.

κρατικές παρεμβάσεις και το κρατοκεντρικό ρυθμιστικό πλαίσιο περιορίζει τις μεσοπρόθεσμες οικονομικές προοπτικές, ιδιαίτερα στους τομείς που δεν εμπλέκονται με τους φυσικούς πόρους (ο.π).

Ο πληθωρισμός στις περισσότερες χώρες της Κεντρικής Ασίας παραμένει υψηλός με το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν να παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά (πίνακας 3). Το ποσοστό πληθωρισμού είναι ευμετάβλητο και ρευστό καθώς εξαρτάται από τις αυξομειώσεις στις τιμές των τροφίμων. Σε γενικές γραμμές οι τιμές των προϊόντων καθορίζονται από κυβερνητικές αποφάσεις και πολιτικές. Στο Κιργιστάν μια χαμηλότερη συναλλαγματική ισοτιμία και υψηλότεροι φόροι κατανάλωσης επί των αλκοολούχων ποτών και των προϊόντων καπνού συνέβαλαν σε υψηλότερο πληθωρισμό το 2013. Ενώ στο Τουρκμενιστάν, οι τιμές αυξήθηκαν εξαιτίας των ακριβών τροφίμων, των αυξήσεων των διοικητικά καθοριζόμενων τιμών, της επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής και των συνεχών υποτιμήσεων του εθνικού νομίσματος έναντι του δολαρίου ΗΠΑ (EBRD, 2013 και ESCAP, 2014).

Πίνακας 4: Πληθωρισμός στις χώρες της Κεντρικής Ασίας

Χώρες	2012	2013	2014
Καζακστάν	5,1	5,8	9,3
Κιργιστάν	2,8	6,6	7,2
Ουζμπεκιστάν	13,2	12,1	11,0
Τατζικιστάν	5,8	5,1	7,2
Τουρκμενιστάν	8,5	9,0	11,0

Πηγή: ESCAP, 2014

3.1.2 Εμπόριο

Οι οικονομίες της Κεντρικής Ασίας είναι σχετικά μη ενσωματωμένες στις παγκόσμιες αγορές παρόλα αυτά δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως κλειστές οικονομίες. Οι φυσικοί πόροι διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στις εμπορικές στρατηγικές τους. Ο «μαύρος χρυσός» της Κασπίας Θάλασσας είναι το κομβικό σημείο ιδιαίτερα για το Καζακστάν, ενώ ο «μπλε χρυσός» (κοιτάσματα φυσικού αερίου), για το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Το Καζακστάν έχει επίσης, τα δεύτερη σε μέγεθος αποθέματα ουρανίου στον κόσμο και το 2009 έγινε ο μεγαλύτερος παραγωγός ουρανίου στον κόσμο. Επίσης, το 2009, το Ουζμπεκιστάν ήταν ο πέμπτος μεγαλύτερος παραγωγός και ο δεύτερος μεγαλύτερος εξαγωγέας βαμβακιού στον

κόσμο. Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, παρήγαγε κατά μέσο όρο 3,4 εκατομμύρια τόνους βαμβακόσπορου κάθε χρόνο και μεταξύ 1 - 1,2 εκατομμύρια τόνους βαμβακιού με τεράστιες ωστόσο, περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Τέλος, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι πλούσια σε πολύτιμα ορυκτά (χρυσό και άργυρο, αλουμίνιο, χαλκό, ψευδάργυρο, μόλυβδο) και σπάνια ορυκτά (όπως βολφράμιο και μολυβδαίνιο), και αυτά είναι οι μόνοι πόροι, εκτός από το νερό, της Κιργιζίας και του Τατζικιστάν (Laruelle & Peyrouse, 2013).

3.1.3 Φτώχεια, ανεργία και μετανάστευση

Μια μεγάλη κληρονομιά η Κεντρική Ασία κληροδότησε από τη Σοβιετική Ένωση ήταν ένα αυστηρό εκπαιδευτικό σύστημα με έμφαση στην τεχνική εκπαίδευση. Παρά το γεγονός ότι η Κεντρική Ασία εξακολουθεί να απολαμβάνει ένα υψηλό επίπεδο αλφαριθμητισμού αναλογικά με το επίπεδο του εισοδήματος, η σταθερή υποβάθμιση του εκπαιδευτικού συστήματος κατά την τελευταία δεκαετία αύξησε την αναντιστοιχία ανάμεσα στο σύνολο των δεξιοτήτων των νέων της Κεντρικής Ασίας των σύγχρονων απαιτήσεων της παγκόσμιας αγοράς. Οι δημόσιες δαπάνες για την εκπαίδευση έχουν μειωθεί, ιδιαίτερα στην Κιργιζία και το Τατζικιστάν (Mane, 2010).

Η φτώχεια, η ανεργία και η υποαπασχόληση αποτελούν ουσιώδεις παράγοντες διαμόρφωσης στο οικονομικό τοπίο της Κεντρικής Ασίας. Η ανάκαμψη στις οικονομικές αποδόσεις των κρατών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 δεν συνοδεύτηκε από δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης για τους αυξανόμενους πληθυσμούς των κρατών. Η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς επέφερε οικονομική εξαθλίωση στον αγροτικό πληθυσμό. Στην ύπαιθρο, όπου περίπου το ήμισυ του πληθυσμού των τεσσάρων δημοκρατιών διαβεί, η πίεση για γη είναι ισχυρότερη δεδομένου και των υψηλών επιπέδων των ποσοστών γεννήσεων. Στο Τουρκμενιστάν και στο Ουζμπεκιστάν, λαμβανομένων υπόψη ότι η καθημερινότητα στην πόλη χωρίς εργασία είναι δύσκολη πολλοί έχουν προτιμήσει να επιστρέψουν στην ύπαιθρο και να ασχοληθούν με την γεωργία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα υψηλά ποσοστά ανεργίας και υπερπληθυσμό στον αγροτικό πληθυσμό. Η πιο οξεία κατάσταση εμφανίζεται στην κοιλάδα Φεργκάνα, όπου περισσότερα από 10 εκατομμύρια οι άνθρωποι ζουν, ή σχεδόν το 20 τοις εκατό του συνόλου του πληθυσμού της Κεντρικής Ασίας (Emerson κ.α)

Ωστόσο, διεθνείς εκθέσεις επισημαίνουν ότι τα στοιχεία αναφορικά με την ανεργία δεν είναι αξιόπιστα και υποεκτιμούν το ήδη έντονο πρόβλημα¹⁹.

Οι κύριες αιτίες της φτώχειας στην περιοχή ήταν η κατάρρευση της παραγωγής λόγω της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης σε συνδυασμό με τις αλλαγές στην κατανομή του εισοδήματος. Η απότομη αύξηση της εισοδηματικής ανισότητας σε ολόκληρη την Κεντρική Ασία έπληξε ιδιαίτερα κάποιες πληθυσμιακές υποομάδες, όπως οι αγροτικοί πληθυσμοί, οι λιγότερο μορφωμένοι, και τις ομάδες που δεν ευνοούνταν από τα πελατειακά δίκτυα. Η πιο άνιση κατανομή εισοδήματος εμφανίστηκε ιδιαίτερα στις οικονομίες του Καζακστάν, Τουρκμενιστάν και του Ουζμπεκιστάν (Mahnovski, κ.α. 2006).

Η έντονη ανεργία, η φτώχεια και η υποαπασχόληση ήταν οι κύριες αιτίες της μετανάστευσης εργατικού δυναμικού. Μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης το 2008 η μετανάστευση εργατικού δυναμικού από το Τατζικιστάν, το Κιργιστάν και το Ουζμπεκιστάν ήταν μία πραγματικότητα και μάλιστα ήταν μία πολιτική, κοινωνική και οικονομική σανίδα σωτηρίας τόσο για τους κατοίκους όσο και για τις κυβερνήσεις των περιοχών. Από την μία πλευρά, οι κάτοικοι των περιοχών αυτών είχαν την ευκαιρία να βρουν απασχόληση στο εξωτερικό και κυρίως στη Ρωσία και από την άλλη πλευρά οι κυβερνήσεις των κρατών διοχέτευαν το πλεονάζον εργατικό δυναμικό τους στο εξωτερικό, αποφεύγοντας τις κοινωνικές αναταραχές εξαιτίας των ανεπαρκών οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών τους (International Crisis Group 2010).

Κατά την περίοδο 2004-2008, 800.000 άτομα από το Κιργιστάν, 1,5 εκατομμύριο άτομα από το Τατζικιστάν και 2,5 εκατομμύρια από το Ουζμπεκιστάν μετανάστευσαν για να εργαστούν στη Ρωσία και το Καζακστάν κυρίως στους τομείς των κατασκευών του λιανικού εμπορίου, της γεωργίας και των οικιακών υπηρεσιών συνήθως σε χαμηλόμισθες εργασίες. Παράλληλα, τα εμβάσματα των μεταναστών συνέβαλαν στην βελτίωση των οικονομικών αποδόσεων των χωρών προέλευσης. Μέχρι το 2008 και πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, τα εμβάσματα αντιπροσώπευαν το 27% του ΑΕΠ του Κιργιστάν, το 49% του Τατζικιστάν κι περίπου 13% του Ουζμπεκιστάν. Με κινητήριο μοχλό την εισροή των εμβασμάτων, αυξήθηκαν τα καθαρά

¹⁹ Εν μέρει, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχουν ελάχιστα κίνητρα για τους ανέργους να καταγραφούν επίσημα καθώς η παροχή κρατικής βοήθειας για τους ανέργους είναι ελάχιστη. Για περισσότερα βλ. International Crisis Group 2010.

συναλλαγματικά αποθέματα της Εθνικής Τράπεζας του Τατζικιστάν, χρηματοδοτήθηκε το εμπορικό έλλειμμα του Τατζικιστάν ενώ συνέβαλε και στην μείωση της φτώχειας στις χώρες προέλευσης (ο.π).

Εν κατακλείδι, τα αυξημένα ποσοστά ανεργίας, η φτώχεια και η γενικότερη κοινωνική εξαθλίωση που παρατηρείται στα κράτη της Κεντρικής Ασίας οδηγούν στη δημιουργία ενός τοξικού μείγματος κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που καθιστούν επιτακτική την ανάγκη λήψης μέτρων.

3.2 Παγκόσμια οικονομική κρίση και οι οικονομίες της Κεντρικής Ασίας

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, οι οικονομίες των χωρών της Κεντρικής Ασίας είναι ανοικτές οικονομίες ωστόσο δεν είναι σε καμία περίπτωση πλήρως ενταγμένες και ενσωματωμένες στην παγκόσμια οικονομία. Το διεθνές εμπόριο διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στις οικονομικές στρατηγικές των κρατών, εν τούτοις καθεμία από τις χώρες έχει ενστερνιστεί την παγκοσμιοποίηση με διαφορετικό τρόπο και αυτή ακριβώς οι ποικίλλες προσεγγίσεις διαφοροποίησαν και τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε κάθε μία από τις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Σύμφωνα με τον Pomfret (2009), όσο πιο παγκοσμιοποιημένη είναι η οικονομία της χώρας και πιο καλύτερες οικονομικές επιδόσεις είχε την τελευταία εικοσαετία τόσο περισσότερο εκτέθηκε στις επιπτώσεις της κρίσης. Για την εξέταση των επιπτώσεων της κρίσης εξετάζονται κυρίως οι επιπτώσεις στο εμπόριο, στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στη μετανάστευση.

Το τραπεζικό σύστημα και η αγορά ακινήτων του Καζακστάν επλήγησαν σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση και έφτασαν κοντά στην κατάρρευση (Emerson κ.α 2010). Η οικονομία του Καζακστάν, η πιο παγκοσμιοποιημένη της περιοχής, θεωρούνταν η πιο πετυχημένη οικονομία της περιοχής με ένα συνεχώς επεκτεινόμενο τραπεζικό τομέα²⁰. Ωστόσο, από το 2007 ο τραπεζικός τομέας του Καζακστάν άρχισε να αντιμετωπίζει ενδογενή προβλήματα που συνέπεσαν με την ανάδυση της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Τα τραπεζικά προβλήματα δεν προέκυψαν από την αγορά

²⁰ Χαρακτηριστικό είναι ότι το 2007 το 70% των στοιχείων ενεργητικού του τραπεζικού τομέα του Κιργιστάν αποτελούσε ιδιοκτησία του Καζακστάν.

μεγάλου ρίσκου χρηματοοικονομικών προϊόντων στην παγκόσμια αγορά καθώς οι τράπεζες του Καζακστάν αντλούσαν κεφάλαια από τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές αντί να επενδύουν σε τοξικά ομόλογα που προέρχονταν από το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ. Επιπλέον, μολονότι η τραπεζική κρίση είχε σημαντικό οικονομικό κόστος, το κόστος αυτό δεν ήταν αφόρητο καθώς οι αρχές χρησιμοποίησαν τα συσσωρευμένα κέρδη της πετρελαϊκής άνθησης για την παροχή οικονομικών κινήτρων. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας του Κιργιστάν ήταν συνδεδεμένος με αυτόν του Καζακστάν ενώ στις περιπτώσεις του Τουρκμενιστάν και του Ουζμπεκιστάν ο χρηματοπιστωτικός τομέας ήταν λιγότερο εκτεθειμένος στην αναταραχή των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών λόγω της ισχυρής κρατικής εμπλοκής (Kassenova, 2009).

Στον τομέα του εμπορίου, περισσότερο επηρεάστηκαν οι χώρες εξαγωγείς ενέργειας (Καζακστάν και Τουρκμενιστάν) ενώ τα λιγότερο εκτεθειμένα στις παγκόσμιες ροές κράτη, οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν ορατές στην άνοδο των τιμών των βασικών προϊόντων καθώς και στη μείωση των εμβασμάτων από τους μετανάστες (Τατζικιστάν) (Emerson κ.α 2010).

Συμπερασματικά η παγκόσμια οικονομική κρίση αποδυνάμωσε τις ήδη εύθραυστες οικονομίες, χειροτέρευσε τα αυταρχικά μέτρα των κυβερνήσεων και ενέτεινε την γενικότερη κοινωνική δυσανεμία. Το Καζακστάν, που αποτελεί την πιο ενσωματωμένη χώρα από τις χώρες της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια οικονομία, επηρεάστηκε και περισσότερο από την οικονομική κρίση παράλληλα όμως ήταν και το πιο προετοιμασμένο για τις οικονομικές και εμπορικές επιπτώσεις της κρίσης. Το Ουζμπεκιστάν και το Τουρκμενιστάν, λόγω της μικρής ενσωμάτωσης τους στην παγκόσμια οικονομία έδειξαν σχετική αντοχή στους κραδασμούς της κρίσης με εξαίρεση ίσως τις τιμές των εμπορευμάτων. Το Κιργιστάν βρέθηκε σε μία ενδιάμεση κατάσταση αλλά το πιο σημαντικό εξαγωγικό προϊόν της χώρας, ο χρυσός, παραδοσιακά παρουσιάζει καλές αποδόσεις κατά της περιόδους ύφεσης και η κρίση του 2008-9 δεν αποτέλεσε εξαίρεση²¹. Τέλος, το Τατζικιστάν επηρεάστηκε αρνητικά από την οικονομική κρίση ιδιαίτερα σε σχέση με τα εμβάσματα των μεταναστών.

Η ύφεση είναι μια απειλή για την Κεντρική Ασία, ωστόσο η οικονομική κρίση παρουσιάζει και ορισμένες ευκαιρίες τόσο σε εσωτερικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

²¹ Για περισσότερα βλ. Pomfret 2010

Όπως αναφέρθηκε τα περισσότερα κράτη της Κεντρικής Ασίας εμφάνισαν ικανοποιητικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Τα θετικά αυτά σημάδια όμως δεν θα πρέπει να λειτουργήσουν ως παραπέτασμα των διαχρονικών πολιτικών και οικονομικών προβλημάτων και να παρακαμφθεί η ανάγκη διαθρωτικών αλλαγών.

3.3 Ο ρόλος των φυσικών πόρων στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών της Κεντρικής Ασίας:

Οι φυσικοί πόροι καθώς και η εκμετάλλευσή τους διαδραματίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην παγκόσμια οικονομία. Η κατοχή φυσικών πόρων αλλά και η συμμετοχή στη διαμετακόμισή τους αποτελούν σημαντικούς παράγοντες οικονομικής ανάπτυξης και καθορίζουν σε μεγάλο ποσοστό τη θέση μίας χώρας στο παγκόσμιο οικονομικό στερέωμα. Οι ενεργειακοί πόροι επηρεάζουν τις οικονομίες τόσο των χωρών-παραγωγών όσο και των χωρών-αγοραστών. Αναμφισβήτητα οι ενεργειακοί πόροι έχουν οικονομικές, γεωπολιτικές, στρατιωτικές και κοινωνικές παραμέτρους. Βασικός πυλώνας της διαχείρισης των φυσικών πόρων αποτελεί η στρατηγική των χωρών παραγωγών ως προς την διάθεση των πόρων, τον τρόπο και το δρόμο διέλευσης του ενεργειακού αγαθού καθώς και της διαχείρισης των χρηματοροών που απορρέουν από την υλοποίηση των ενεργειακών συμβολαίων με τις χώρες αγοραστές. Τα εισρεόμενα ποσά είναι ως προς το μέγεθος και τη τάξη τους ικανά να μεταβάλλουν αποφασιστικά το βιοτικό επίπεδο των πολιτών αλλά και να μεταβάλλουν τη θέση μίας χώρας στο παγκόσμιο οικονομικό στερέωμα. Από την άλλη πλευρά, οι χώρες αγοραστές χρειάζονται και συναγωνίζονται για την κατοχή ενεργειακών πόρων προκειμένου να εξασφαλίσουν και να διατηρήσουν την οικονομική ακμή τους καθώς η χρήση ενεργειακών πόρων είναι απαραίτητη για την οικονομική, βιομηχανική και κοινωνική ανάπτυξή τους.

Η περίπτωση των χωρών της Κεντρικής Ασίας είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα καθώς από την μία πλευρά οι φυσικοί πόροι αδιαμφισβήτητα αποτελούν ακρογωνιαίο λίθο της οικονομικής ανάπτυξης των οικονομιών τους και από την άλλη πλευρά η εκμετάλλευση των πόρων αυτών αποτελούν «μήλον της έριδος» για τις χώρες που έχουν γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά συμφέροντα στην περιοχή.

Η ανάπτυξη του τομέα των υδρογονανθράκων και ο ρόλος τους στη διεθνή σκηνή είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με την πολιτική ανεξαρτησία των κρατών της Κεντρικής Ασίας. Μερικά αποθέματα ήταν ήδη γνωστά σχετικά με τη σοβιετική περίοδο και άλλα ήταν σε μικρό ποσοστό εκμεταλλεύσιμα²². Αποτελεί κοινό τόπο ότι οι υδρογονάνθρακες της Κεντρικής Ασίας έχουν μεγάλες δυνατότητες, αλλά το κόστος εκμετάλλευσης είναι τεράστιο. Τα κοιτάσματα είτε είναι δύσκολα προσβάσιμα, όπως αυτά που βρίσκονται στο Οροπέδιο Ust-Yurt και στη λίμνη Αράλη είτε παρουσιάζουν περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες, όπως το κοιτάσμα του Kashagan στην Κασπία Θάλασσα είτε υπάρχουν εκκρεμή νομικά ζητήματα, όπως η περίπτωση των υπεράκτιων κοιτασμάτων του Τουρκμενιστάν, επί των οποίων υπάρχουν διαφωνίες με το Αζερμπαϊτζάν και το Ιράν. Επιπλέον, η εξαγωγή είναι τεχνικά εξαιρετικά περίπλοκη (Johnson, 2007).

Η Κεντρική Ασία έχει να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην κάλυψη της παγκόσμιας αύξησης της ενεργειακής ζήτησης κατά τα επόμενα 20 χρόνια λόγω της γεωγραφικής της θέσης και του δυναμικού των πόρων. Ωστόσο, οι τομείς του πετρελαίου και του φυσικού αερίου της σημαδεύονται από εμπόδια στις επενδύσεις, αυξημένα κόστη και καθυστερήσεις. Άλλες προκλήσεις αποτελούν οι αποκλίνουσες κυβερνητικές πολιτικές, η μακροοικονομική σταθερότητα και άλλοι δείκτες, η παρουσία κρατικών μονοπωλίων και οι σχέσεις μεταξύ κυβερνήσεων και ξένων επενδυτών, εντάσεις μεταξύ των οποίων μπορούν να οδηγήσουν σε δυσμενή αποτελέσματα για τους επενδυτές. Παρά το γεγονός ότι επί του παρόντος η Ευρασιατική αγορά υδρογονανθράκων χαρακτηρίζεται από δυσκαμψίες, η αυξανόμενη ζήτηση στην Κίνα και την Ινδία θα μπορούσε να οδηγήσει σε νέα επίπεδα ανταγωνισμού και υψηλότερα πρότυπα σε επενδύσεις και το εμπόριο στην περιοχή. Εν τω μεταξύ, όμως, ενισχύοντας τη βιομηχανία πετρελαίου και φυσικού αερίου των χωρών της Κεντρικής Ασίας υπάρχει η δυνατότητα, μέσω των χρηματοροών, να δοθεί ώθηση στην ευρύτερη οικονομική ολοκλήρωση και ανάπτυξη (Carnegie, 2007)

²² Για παράδειγμα, η εκμετάλλευση στο φυσικό αέριο του Τουρκμενιστάν και του Ουζμπεκιστάν, είχε ξεκινήσει σε μικρή κλίμακα ενώ τα κοιτάσματα πετρελαίου του Καζακστάν ήταν ακόμα στην αφάνεια λόγω των διαφορετικών προτεραιοτήτων της Σοβιετικής Ένωσης.

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μία αναφορά στους φυσικούς πόρους που κατέχουν οι χώρες της Κεντρικής Ασίας και διερευνάται ο βαθμός εξάρτησής των οικονομιών των χωρών από την ύπαρξη και εκμετάλλευση τους καθώς και η συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών αυτών και στη διαμόρφωση της θέσης τους στη παγκόσμια οικονομία.

3.3.1. Φυσικοί πόροι και Κεντρική Ασία

Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας είναι πλούσια σε ενεργειακούς πόρους, ως επί το πλείστον ακόμη αναξιοποίητους, οι οποίοι κατά κύριο λόγο βρίσκονται στο Καζακστάν, το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, οι χώρες της Κεντρικής Ασίας μετατράπηκαν σε σημαντικούς παίκτες της διεθνούς ενεργειακής σκηνής και ακόμα δεν είναι ξεκάθαρο τι ρόλο θα διαδραματίσουν στο μέλλον. Η περιοχή είναι πηγή πετρελαίου και φυσικού αερίου για τις παγκόσμιες αγορές και αναδύεται ως μία σημαντική πηγή ανάπτυξης στο παγκόσμιο εφοδιασμό πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Οι χώρες παραγωγοί της Κεντρικής Ασίας έχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά: Πρώτον, το υπέδαφός τους διαθέτουν σημαντικά αποθέματα υδρογονανθράκων, δεύτερον, το μεγαλύτερο μέρος αυτών των αποθεμάτων προορίζεται για εξαγωγές και τρίτον, οι οικονομίες τους εξαρτώνται από τα εισοδήματα αυτών των εξαγωγών. Τα δύο πρώτα χαρακτηριστικά είναι παράγοντες ισχύος για τις χώρες αυτές στη διεθνή σκηνή ενώ το τρίτο είναι μία πηγή αδυναμίας. Η εξάρτησή των χωρών αυτών από τα έσοδα από τις πωλήσεις υδρογονανθράκων τις καθιστά εξαιρετικά ευάλωτες στις αλλαγές στις ροές του σκληρού νομίσματος που προέρχονται από τις εξαγωγές αργού πετρελαίου και φυσικού αερίου (Mane, 2010).

Ο παρακάτω πίνακας απεικονίζει τα αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου στο Καζακστάν, Τουρκμενιστάν και Ουζμπεκιστάν.

Πίνακας 5: Ενεργειακοί πόροι

2013				
	Πετρέλαιο		Φυσικό αέριο	
Χώρες	εκατομ. Βαρέλια	συνολικό μερίδιο %	τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα	συνολικό μερίδιο %
Καζακστάν	30,0	1,8	1,5	0,8
Τουρκμενιστάν	0,6		17,5	9,4
Ουζμπεκιστάν	0,6		1,1	0,6
Πηγή: BP 2014				

3.3.1.1 Καζακστάν: Κυριαρχία του πετρελαίου

Ειδικότερα, το Καζακστάν είναι σημαντικότερη χώρα παραγωγής πετρελαίου και μάλιστα αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο παραγωγό μετά τη Ρωσία ανάμεσα στις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες. Βασικός παράγοντας για την συνεχιζόμενη ανάπτυξη στον τομέα πετρελαίου οφείλονται στα πέντε μεγάλα χερσαία κοιτάσματα πετρελαίου του Tengiz²³, του Karachaganak²⁴, του Aktobe, του Mangistau, του Uzen. Αυτά τα χερσαία κοιτάσματα αντιπροσωπεύουν περίπου το ήμισυ της τρεχουσών αποδεδειγμένων αποθεμάτων, ενώ τα υπεράκτια κοιτάσματα του Kashagan²⁵ και του Kurmangazy στη Κασπία Θάλασσα, εκτιμάται ότι περιέχουν τουλάχιστον 14 δισεκατομμύρια βαρέλια, με το κοιτάσμα του Kashagan να ανέρχεται περίπου στα 9

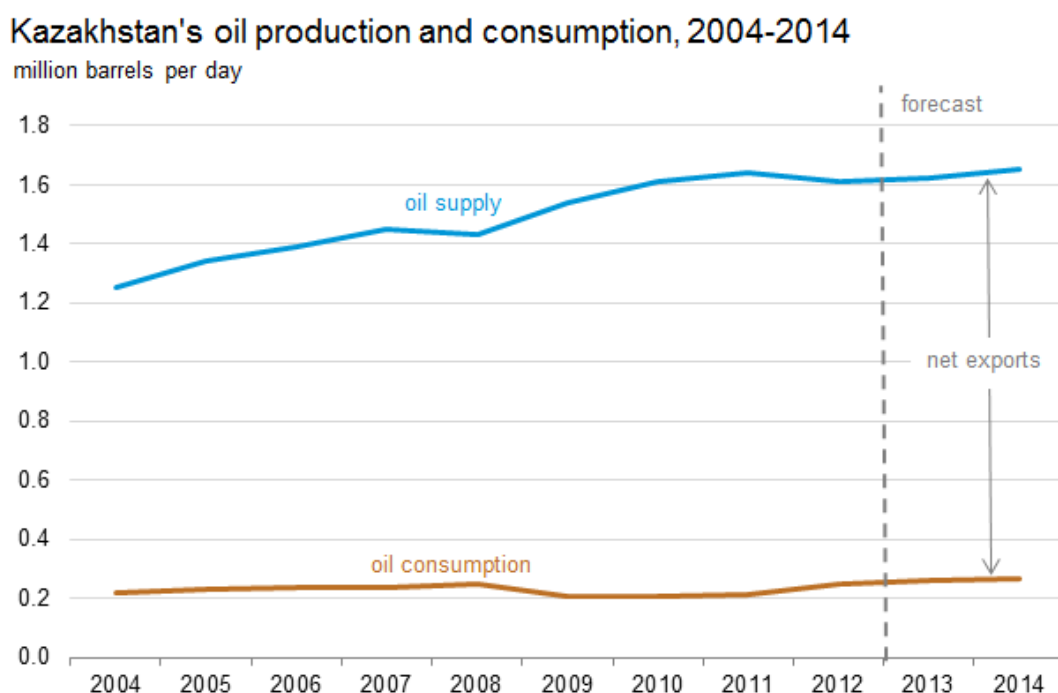
²³ Το Tengiz έχει σήμερα τη μεγαλύτερη παραγωγή στον τομέα του πετρελαίου στο Καζακστάν, με παραγωγή περίπου 540.000 bbl / d στα μέσα Αυγούστου 2013, που αντιπροσωπεύουν σχεδόν το ένα τρίτο της συνολικής παραγωγής. Το πεδίο βρίσκεται στην ξηρά στο βορειοδυτικό Καζακστάν. Είναι το πιο βαθύ σε λειτουργία κοιτάσμα του κόσμου που εκτείνεται στα 12.000 πόδια.

²⁴ Το Karachaganak βρίσκεται στην ξηρά στο βορειοδυτικό Καζακστάν κοντά στα ρωσικά σύνορα, και παρήγαγε 231.000 bbl/d μεταξύ Ιανουαρίου και Αυγούστου 2013, αντιπροσωπεύοντας περίπου το 12% της συνολικής παραγωγής.

²⁵ Το κοιτάσμα του Kashagan είναι το μεγαλύτερο γνωστό στον τομέα του πετρελαίου εκτός της Μέσης Ανατολής και η πέμπτη μεγαλύτερη στον κόσμο από την άποψη των αποθεμάτων, βρίσκεται στα ανοικτά της βόρειας ακτής της Κασπίας Θάλασσας κοντά στη πόλη Atyrau. Τα αποδεδειγμένα αποθέματα του Kashagan εκτιμώνται σε 13 δισεκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου.

δισεκατομμύρια βαρέλια (EIA, 2013). Μέχρι την ανεξαρτησία του Καζακστάν από τη Σοβιετική Ένωση, το σύνολο σχεδόν της παραγωγής πετρελαίου προέρχονταν από ρηχές ανακαλύψεις, οι οποίες εκείνη την εποχή ήταν τεχνικά και εμπορικά πραγματοποιήσιμα. Πριν από την ανεξαρτησία της, το 1970, ένας μεγάλος αριθμός ανακαλύψεων είχαν γίνει στα πεδία του Karachaganak και του Tengiz. Ωστόσο, η ανάπτυξη σε αυτά τα πεδία δεν ήταν δυνατή κατά τη περίοδο αυτή λόγω τεχνικών προκλήσεις στην ανάπτυξη δεξαμενών υψηλής πίεσης. Καθώς οι διεθνείς εταιρείες πετρελαίου άρχισαν να συμμετέχουν στον τομέα του πετρελαίου τα πεδία αυτά έχουν γίνει το θεμέλιο της παραγωγής πετρελαίου της χώρας.

Διάγραμμα 1: Παραγωγή και κατανάλωση πετρελαίου στο Καζακστάν, 2004-2014 (εκατομμύρια βαρέλια την ημέρα)

Source: U.S. Energy Information Administration, Short-Term Energy Outlook, September 2013
Note: 2013-2014 are EIA forecasts

Πηγή: EIA 2013

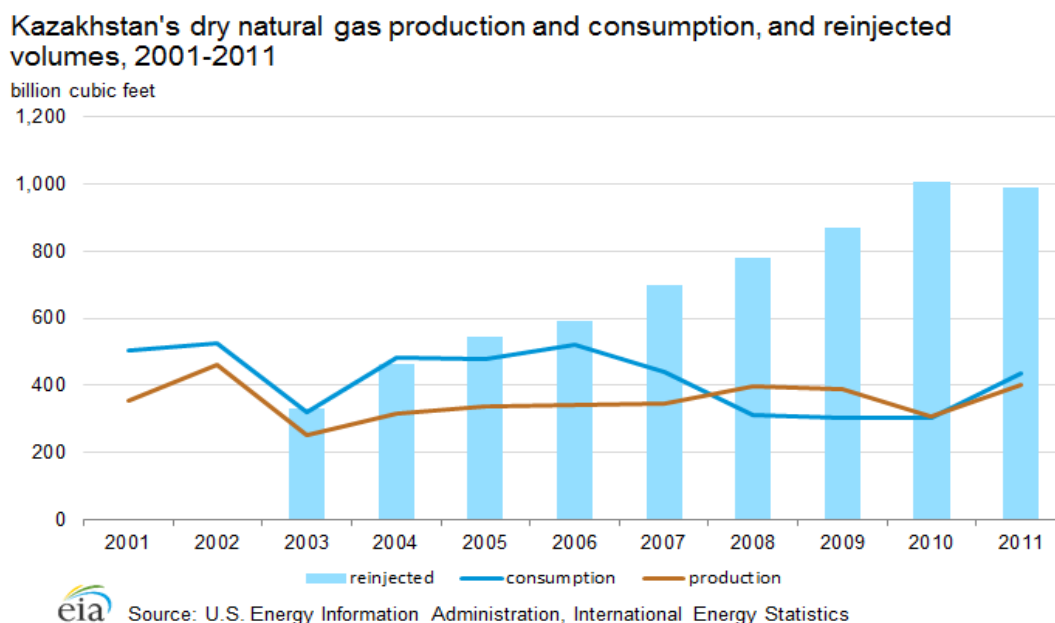
Υπάρχουν περίπου 150 κοιτάσματα στο Καζακστάν, αλλά τα δύο μεγαλύτερα έργα, το Tengiz και το Karachaganak, αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το 40% της παραγωγής του 2013. Το ποσοστό αυτό είναι αναμένεται να αλλάξει καθώς η παραγωγή του Kashagan βρίσκεται σε άνοδο. Ωστόσο, τα σχέδια επέκτασης για το Tengiz και το Karachaganak θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση της παραγωγής

από αυτά τα δύο πεδία εντός των προσεχών ετών. Αν και είναι η δεύτερη μεγαλύτερη παραγωγός υγρών καυσίμων, μεταξύ των πρώην δημοκρατιών της Σοβιετικής Ένωσης, το μέλλον του Καζακστάν ως παραγωγός πετρελαίου εξαρτάται από την ανάπτυξη και την επέκταση των τριών μεγαλύτερων έργων του: Karachaganak, Kashagan και Tengiz.

Η οικονομία του Καζακστάν εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό στις βιομηχανίες εξόρυξης και στον τομέα του πετρελαίου, ο οποίος αντιπροσωπεύει το 60% των συνολικών εξαγωγών και πάνω από το 25% του ΑΕΠ. Παρά τις προσπάθειες διαφοροποίησης, η οικονομία της χώρας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πετρέλαιο και τα ορυκτά (European Parliament, 2013).

Στο τομέα του φυσικού αερίου τα περισσότερα από τα αποθέματα βρίσκονται στα δυτικά της χώρας, με το 77% των συνολικών αποθεμάτων φυσικού αερίου να βρίσκονται σε τέσσερις τομείς: στο Karachaganak (46%), στο Tengiz (12%), στο Imashevskoye (7%) και στο Kashagan (12%). Τα δύο μεγαλύτερα πεδία παραγωγής φυσικού αερίου το Tengiz και το Karachaganak είναι και τα πεδία παραγωγής φυσικού αερίου (EIA 2013).

Διάγραμμα 2: Παραγωγή και κατανάλωση φυσικού αερίου στο Καζακστάν, 2001-2011

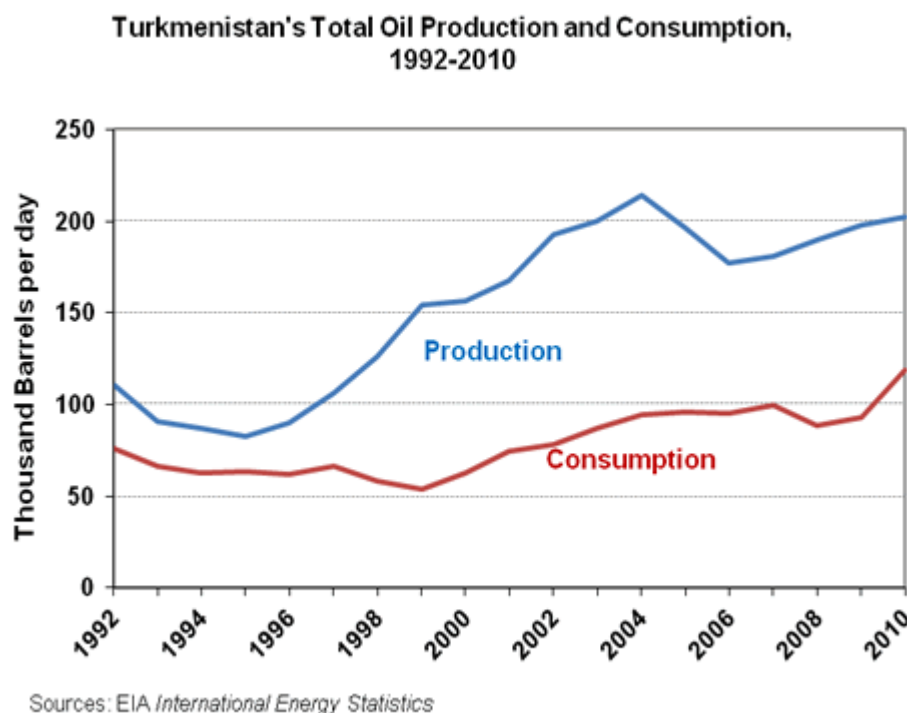

Πηγή: EIA 2013

3.3.1.2 Τουρκμενιστάν: Κυριαρχία του φυσικού αερίου

Το Τουρκμενιστάν έχει μερικά από τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου στον κόσμο, αλλά η χώρα αντιμετωπίζει πολλά προβλήματα ώστε τα αποθέματα αυτά να εξέλθουν στις παγκόσμιες αγορές. Γεωγραφικά βρίσκεται μακριά από τις αγορές και δεν υπάρχει επαρκής υποδομή αγωγών για να εξάγει μεγαλύτερες ποσότητες υδρογονανθράκων. Το Τουρκμενιστάν έχει αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου ύψους περίπου 600 εκατ. βαρέλια και οι περισσότερες από τις πετρελαιοπηγές της χώρας βρίσκονται στο Νότια Λεκάνη της Κασπίας Θάλασσας και στη παραλιακή ζώνη Garashyzlyk στα δυτικά της χώρας. Επιπλέον, το Τουρκμενιστάν ισχυρίζεται ότι το τμήμα της Κασπίας Θάλασσας περιέχει 80,6 εκατομμύρια βαρέλια πετρελαίου, χωρίς όμως ακόμα να έχουν επιβεβαιωθεί (EIA, 2012).

Διάγραμμα 3: Παραγωγή και κατανάλωση πετρελαίου στο Τουρκμενιστάν, 1992-2010

Πηγή: EIA 2012

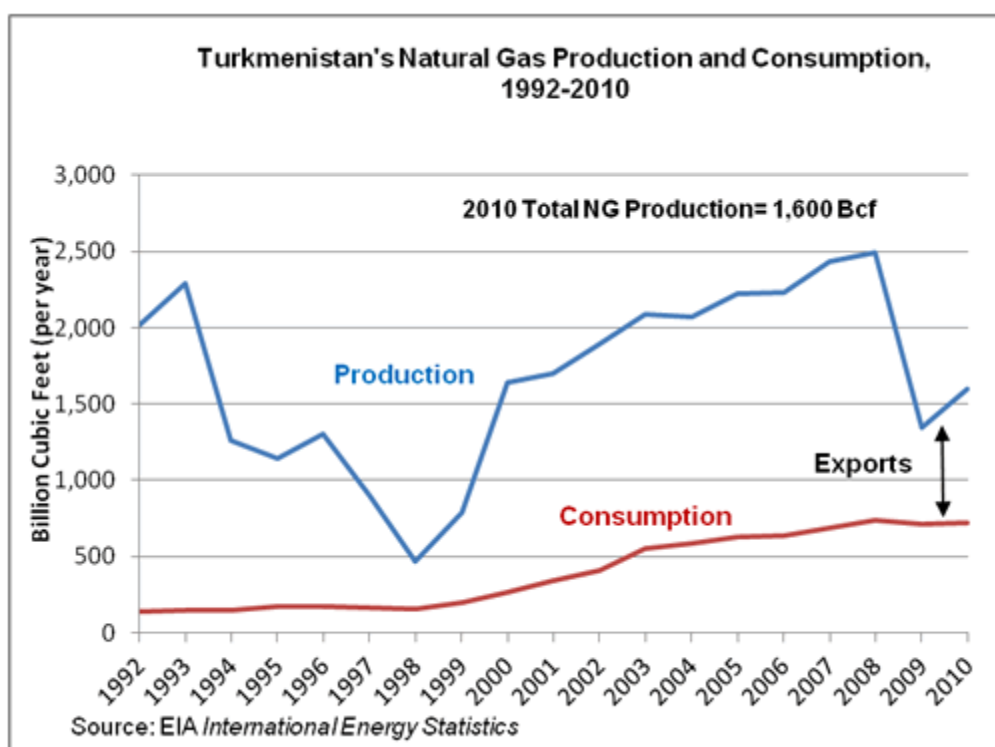
Στο τομέα του φυσικού αερίου το Τουρκμενιστάν, σήμερα κατατάσσεται στις κορυφαίες έξι χώρες για τα αποθέματα φυσικού αερίου ανάμεσα στις 20 κορυφαίες χώρες παραγωγής φυσικού αερίου. Μεταξύ των χωρών της Κασπίας και της Κεντρικής Ασίας, το Τουρκμενιστάν έχει καταστεί ο μεγαλύτερος εξαγωγέας

φυσικού αερίου. Το Τουρκμενιστάν είναι εξαρτημένο από το φυσικό αέριο, το οποίο αντιπροσωπεύει το 60 τοις εκατό των εξαγωγών (Emerson κ.α., 2010).

Το Τουρκμενιστάν κατέχει κάποια από τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου στον κόσμο, εκ των οποίων τα μεγαλύτερα βρίσκονται κυρίως στη λεκάνη Amu Darya στα νοτιοανατολικά, τη λεκάνη Murgab, και στη δυτική λεκάνη της Κασπίας θάλασσας. Οι πρόσφατες σημαντικές ανακαλύψεις στο νότιο Yolotan στο ανατολικό τμήμα της χώρας αναμένεται να αντισταθμίσουν τις μειώσεις στα άλλα μεγάλα και ώριμα κοιτάσματα φυσικού αερίου και πιθανόν να προστεθούν στα αποδεδειγμένα αποθέματα (EIA, 2012).

Σημειώνεται ωστόσο, ότι αν και η χώρα είναι πλούσια σε υδρογονάνθρακες δεν διαθέτει επαρκή υποδομή αγωγών για την εξαγωγή μεγαλύτερων ποσοτήτων υδρογονανθράκων. Ωστόσο, οι δημόσιες επενδύσεις και η έναρξη παραγωγής σε ένα από τα μεγαλύτερα κοιτάσματα φυσικού αερίου στον κόσμο (Galkynysh) ενίσχυσαν την οικονομία της το 2013 (EIA, 2014). Πάνω από το ήμισυ των εξαγωγών κατευθύνεται προς την Κίνα, τη Ρωσία και το Ιράν. Το Τουρκμενιστάν έχει υπογράψει διάφορες συμβάσεις φυσικού αερίου με την Κίνα με τη πιο πρόσφατη τον Σεπτέμβριο του 2013, και θα παράσχει 2,3 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου στην Κίνα από το 2020, μέσω ενός δικτύου παράλληλων αγωγών φυσικού αερίου που θα διατρέχει την Κεντρική Ασία (EIA, 2014).

Διάγραμμα 4: Παραγωγή και κατανάλωση φυσικού αερίου στο Τουρκμενιστάν, 1992-2010

Πηγή: EIA 2012

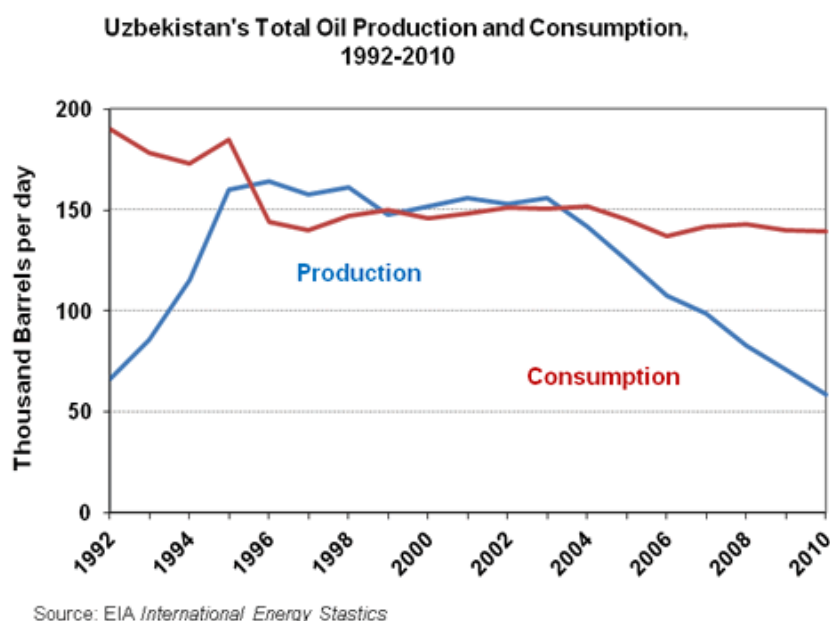
3.3.1.3 Ουζμπεκιστάν: Δυνατότητες και αδυναμίες

Το Ουζμπεκιστάν έχει οικονομία υψηλής ενεργειακής έντασης, όπως μεγάλο μέρος της υποδομής του είναι ανεπαρκής και χρειάζεται αναβάθμιση. Κατέχει σημαντικά αποθέματα υδρογονανθράκων, κυρίως φυσικού αερίου, αλλά αντιμετωπίζει προβλήματα για την εισαγωγή του αερίου στις παγκόσμιες αγορές. Το Ουζμπεκιστάν είναι γεωγραφικά μακριά από τις αγορές τελικής χρήσης και αποτελεί περικόλειστο κράτος. Η χώρα δεν διαθέτει αρκετούς αγωγούς για την εξαγωγή περισσότερων υδρογονανθράκων. Επίσης, το εσωτερικό κανονιστικό περιβάλλον της χώρας δρα αποτρεπτικά για τις εισροές επενδύσεων καθώς και για την εισαγωγή της απαραίτητης τεχνικής και χρηματοδοτικής βοήθειας για την αναβάθμιση των συστημάτων υποδομής της χώρας.

Η πλειοψηφία των γνωστών αποθεμάτων **πετρελαίου** στο Ουζμπεκιστάν βρίσκονται στην περιοχή Bukhara-Khiva στα νοτιοανατολικά της χώρας, αλλά τα περισσότερα

κοιτάσματα είναι μικρά²⁶. Άλλα πλούσιες περιοχές είναι το Οροπέδιο Ustyurt, το νοτιοδυτικό Gissar, η Surkhan-Darya και η κοιλάδα Ferghana. Η κοιλάδα Ferghana²⁷ που ενώνει το Ουζμπεκιστάν, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν, σύμφωνα με η Γεωλογική Υπηρεσία των ΗΠΑ, περιέχει περίπου 4 δισεκατομμύρια βαρέλια ανακτήσιμο πετρέλαιο, συμπεριλαμβανομένου 3 δις βαρέλια ανεξερεύνητων αποθεμάτων (EIA 2012).

Διάγραμμα 5: Παραγωγή και κατανάλωση πετρελαίου στο Ουζμπεκιστάν, 1992-2010

Πηγή: EIA 2012

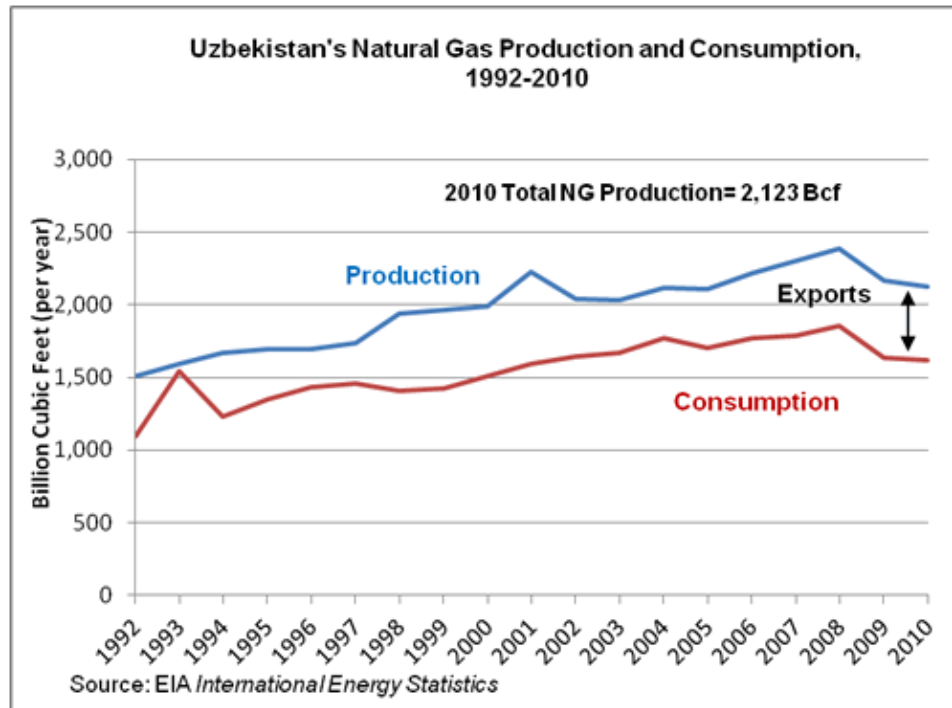
Στον τομέα του φυσικού αερίου, παρατηρείται έλλειψη διαθέσιμων ξένων επενδύσεων και υποδομών αγωγών. Επίσης, το Ουζμπεκιστάν αποτελεί χώρα διέλευσης φυσικού αερίου από το Τουρκμενιστάν προς τη Ρωσία και τη Κίνα. Το Ουζμπεκιστάν κατέχει κατ' εκτίμηση 65 τρισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (τρισεκατομμύρια κυβικά πόδια) αποδεδειγμένα αποθέματα φυσικού αερίου το 2012, καταλαμβάνοντας την τέταρτη υψηλότερη θέση στην περιοχή της Ευρασίας και τη

²⁶ Εκτός από το σημαντικό τομέα του Kokdumalak.

²⁷ Η Κοιλάδα Ferghana περιλαμβάνει εδάφη που ανήκουν στο Ουζμπεκιστάν, το Τατζικιστάν και το Κιργιστάν και αποτελεί το πληθυσμιακό και αγροτικό κέντρο της Κεντρικής Ασίας. Είναι, επίσης, μία από τις πιο ασταθείς περιοχές στην Κεντρική και αυτό οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των ανομοιογενών πληθυσμών, των πολύπλοκων συνόρων, τους φθίνοντες πόρους και τον θρησκευτικό εξτρεμισμό. Για περισσότερα βλ. Stratfor, 2013.

δέκατη ένατη στον κόσμο. Το Ουζμπεκιστάν παράγει φυσικό αέριο σε 52 πεδία με 12 μεγάλα κοιτάσματα, που αντιπροσωπεύουν πάνω από το 95 τοις εκατό της παραγωγής φυσικού αερίου της χώρας. Τα κοιτάσματα αυτά συγκεντρώνονται στη λεκάνη Amu Darya στην νοτιοανατολική πλευρά και στο οροπέδιο Ustyurt κοντά στη λίμνη Αράλη στο δυτικό τμήμα της χώρας (EIA, 2012).

Διάγραμμα 6: Παραγωγή και κατανάλωση φυσικού αερίου στο Ουζμπεκιστάν, 1992-2010

Πηγή: EIA 2012

3.3.1.4 Κιργιστάν και Τατζικιστάν: «Οι φτωχές χώρες»

Το Τατζικιστάν και το Κιργιστάν αποτελούν τις λιγότερο ευνοημένες χώρες από πλευράς κοιτασμάτων υδρογονανθράκων. Έχουν αποδεδειγμένα αποθέματα πετρελαίου 40 εκατομμύρια βαρέλια (Κιργιστάν), που βρίσκονται κυρίως στα κοιτάσματα στην κοιλάδα Ferghana και 12 εκατομμύρια βαρέλια στην περιοχή Sogd (Τατζικιστάν). Στον τομέα του φυσικού αερίου έχουν βρεθεί κάποια κοιτάσματα ιδίως στις περιοχές Khatlon, ωστόσο, υπάρχουν πολλά προβλήματα γεώτρησης.

Εν κατακλείδι, κατέστη φανερό ότι οι οικονομίες της Κεντρικής Ασίας στηρίζονται σε μεγάλο βαθμό στα εισοδήματα και τα κέρδη που προκύπτουν από την

εκμετάλλευση των πηγών ενέργειας. Οι οικονομίες τους δεν είναι παραγωγικές ή καινοτόμες και δεν επενδύουν στις νέες τεχνολογίες. Ο φυσικός πλούτος της περιοχής συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην οικονομική ανάκαμψη και ανάπτυξη των νέων κρατών. Ωστόσο, οι ρυθμοί ανάπτυξης δεν συνοδεύτηκαν από αντίστοιχη ευημερία και βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού αλλά όπως αναφέρθηκε, η φτώχεια και η ανεργία αποτελούν κοινωνική πραγματικότητα.

Όπως αναφέρει και οι Laruelle και Peyrouse (2013) ο ενεργειακός πλούτος ενέχει και πολιτικούς και κοινωνικούς κινδύνους. Όπως και άλλες παρόμοιες σε δομή οικονομίες, η Κεντρική Ασία αντιμετωπίζει δυσκολίες στην ανακατανομή των κερδών που προκύπτουν από τους φυσικούς πόρους. Επιπλέον, η ανάπτυξη των υδρογονανθράκων επιτείνει τις κοινωνικές και περιφερειακές ανισότητες υπό το πλαίσιο αδύναμων θεσμών διακυβέρνησης. Στις χώρες της Κεντρικής Ασίας, απουσιάζουν οι νομικοί μηχανισμοί που θα εξασφαλίσουν ότι οι οικονομικές αποφάσεις που λαμβάνονται εξυπηρετούν το δημόσιο συμφέρον και το κοινωνικό σύνολο.

Η μονόπλευρη εξάρτηση των οικονομιών και η επανάπαυσή τους στα κοιτάσματα των φυσικών πόρων, επιφυλάσσει κινδύνους καθώς οι οικονομίες γίνονται έρμαια των διακυμάνσεων των διεθνών τιμών και των διεθνών επενδύσεων. Η κατοχή φυσικών πόρων αποτελεί ταυτόχρονα «ευχή και κατάρα» καθώς προκειμένου να εξασφαλιστεί η μέγιστη εκμετάλλευση αυτού του πλεονεκτήματος απαιτείται συγκερασμός τόσο ισχυρής και δημοκρατικής διακυβέρνησης όσο και εξασφάλιση ευημερίας για τους τοπικούς πληθυσμούς.

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η οικονομική επιρροή των διεθνών δρώντων στην Κεντρική Ασία

Στην καρδιά της Ευρασίας, την περιοχή που πολλοί θεωρούν το κλειδί για την παγκόσμια κυριαρχία, βρίσκεται η Κεντρική Ασία. Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας συνέβησαν τεκτονικές αλλαγές με πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και διεθνείς προεκτάσεις. Σε μικρό χρονικό διάστημα η περιοχή μετατράπηκε από ένα χώρο που είχε βυθιστεί σε τέλμα σε μία περιοχή όπου το διακύβευμα της διεθνούς κοινότητας είναι πλέον στρατηγικό. Η συνακόλουθη αλλαγή του οικονομικού μοντέλου των πρώην σοβιετικών κρατών από ένα κλειστό οικονομικό σύστημα σε ένα μοντέλο βασισμένο στην αγορά έχει οδηγήσει σε σειρά οικονομικών προκλήσεων. Αν και κατά την διάρκεια των πρώτων χρόνων της μετάβασης τους, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Τατζικιστάν, και το Τουρκμενιστάν δεν κατείχαν σημαντική θέση στις εξωτερικές προτεραιότητες της Δύσης, σταδιακά η περιοχή άρχισε να προσελκύει το ενδιαφέρον εξωτερικών παικτών και κυρίως της Αμερικής, της Ρωσίας, της Κίνας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Για τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους συμμάχους τους, η περιοχή αποτέλεσε έναν πολύτιμο κόμβο εφοδιασμού για την πολεμική προσπάθεια στο Αφγανιστάν. Για τη Ρωσία, είναι μια αρένα στην οποία ασκεί πολιτική επιρροή. Για την Κίνα, είναι μια πηγή ενέργειας και ένας κρίσιμος εταίρος για τη σταθεροποίηση και την ανάπτυξη της ανήσυχης επαρχίας Xinjiang στα δυτικά του Μέσου Βασιλείου. Ορισμένοι σχολιαστές αναφέρονται στην ανανεωμένη δραστηριότητα της Ουάσιγκτον, της Μόσχας και του Πεκίνο στην περιοχή ως μια σύγχρονη επανάληψη του «Μεγάλου Παιχνιδιού». Αλλά σε αντίθεση με τη Βρετανική και τη Ρωσική αυτοκρατορία στην εποχή του ανταγωνισμού και των κατακτήσεων, οι κυβερνήσεις της Κεντρικής Ασίας έχουν αρχίσει να αξιοποιούν το ανανεωμένο εξωτερικό ενδιαφέρον ως κυρίαρχο πλεονέκτημα τους, αποκρούοντας τις προβληματικές απαιτήσεις και ενισχύοντας τον εγχώριο πολιτικό έλεγχο. Ως εκ τούτου, η περίπτωση της Κεντρικής Ασίας σήμερα

δεν είναι μια αναγωγή στο παρελθόν, αλλά ένας οδηγός για το τι πρόκειται να έρθει: η άνοδος νέων παικτών και η παρακμή της δυτικής επιρροής σε έναν πολυπολικό κόσμο (Cooley, 2012).

Η παρουσία των κρατών της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια σκηνή και ειδικότερα στην παγκόσμια οικονομία πρέπει να εξετάζεται τόσο μέσω της αλληλεπίδρασης των κρατών της Κεντρικής Ασίας με πολλούς εξωτερικούς παίκτες, αλλά και επίσης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι γεωοικονομικοί παράγοντες. Οι φυσικοί πόροι της περιοχής έχουν προσελκύσει την προσοχή των ανταγωνιστικών μεγάλων δυνάμεων αλλά και των φιλόδοξων εσωτερικών ελίτ. Επιπλέον, σοβαρές διασυνοριακές απειλές, όπως η τρομοκρατία, η εξάπλωση όπλων μαζικής καταστροφής, και η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών δεν περνούν απαρατήρητες από τη διεθνή κοινότητα. Η Ρωσία και η Κίνα κυριαρχούν στον ορίζοντα, με τις Η.Π.Α να αποτελούν υπολογίσιμο αντίπαλο και την Ε.Ε να έχει μία πιο διακριτική αλλά όχι αμελητέα παρουσία στην περιοχή. Η επιτυχία της οικονομικής μετάβασης είναι ζωτικής σημασίας για τον εμπλουτισμό και τη σταθεροποίηση των χωρών αυτών. Μια ισχυρότερη περιφερειακή οικονομία στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας θα συμβάλλει στην ανάπτυξη των κρατών στην ενίσχυση των θεσμών και στην προαγωγή ενός ασφαλούς περιβάλλοντος.

Στο παρόν κεφάλαιο, εξετάζεται η αλληλεπίδραση των κρατών της Κεντρικής Ασίας με σημαντικούς δρώντες της διεθνούς σκηνής και πως αυτή η αλληλεπίδραση επηρεάζει τη θέση της περιοχής στην παγκόσμια οικονομία.

4.1 Κεντρική Ασία και Ρωσία

Η σύγχρονη Κεντρική Ασία και η θέση της στο παγκόσμιο πολιτικό και οικονομικό σύστημα δεν μπορεί να κατανοηθεί χωρίς να αναλυθεί η σχέση της Ρωσίας με την περιοχή. Η Ρωσία, ως πρώην αποικιακή δύναμη, έχει έντονους πολιτικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με την περιοχή. Η πολιτική αυτή άλλωστε της Ρωσίας παρουσιάζει κοινά σημεία με την πολιτική της και σε άλλες πρώην σοβιετικές δημοκρατίες²⁸. Αυτή η κληρονομιά έχει θετικά και αρνητικά στοιχεία. Το θετικό στοιχείο είναι ότι μακρά περίοδος της της «συγκατοίκησης» (Emerson κ.α. 2010)

²⁸ Για περισσότερα βλ. Lo, 2002

κληροδότησε στοιχεία κοινής γλώσσας, πολιτισμού, ιστορίας και την αίσθηση του κοινού συνόλου. Το αρνητικό στοιχείο είναι ότι δημιουργήθηκαν παρερμηνείες σε αυτή τη σχέση αποικίας και αποικιοκράτη. Οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Κεντρικής Ασίας είναι εξαιρετικά πολύπλοκες και δύσκολες να αποτυπωθούν.

Από το 2000, η επιδίωξη ρωσικής επιρροής στην Κεντρική Ασία έχει γίνει πιο άμεση. Η Ρωσία έχει γίνει η κύρια αναφορά και επίδραση στα πολιτικά καθεστώτα της Κεντρικής Ασίας, οι οποίες ακολουθούν τον ρωσικό παράδειγμα των πολιτικών ελευθεριών. Οι ρωσικές προτεραιότητες στην Κεντρική Ασία περιστρέφονται γύρω από τρεις βασικούς άξονες: την πολιτική επιρροή, τα θέματα ασφαλείας και την οικονομική κυριαρχία, κυρίως στους τομείς του φυσικού αερίου και του πετρελαίου (Laruelle, 2009).

Τα τελευταία χρόνια, η Ρωσία βιώνει μια αυξανόμενη στρατηγική ανασφάλεια και ανησυχεί για ενδεχόμενη αποσταθεροποίηση στα νότια σύνορά της. Υπό γεωπολιτικούς όρους, η Κεντρική Ασία χρησιμεύει ως μια ουδέτερη ζώνη (buffer zone), μία περίμετρο ασφαλείας κατά των πηγών αστάθειας στα νότια σύνορα της, η οποία μπορεί να προέλθει από χώρες όπως το Αφγανιστάν ή το Πακιστάν. Παράλληλα οι προσπάθειες της Ρωσίας να ελέγξει τις πηγές υδρογονανθράκων, ουρανίου και ηλεκτρικής ενέργειας εντάσσονται στα πλαίσια εφαρμογής του στρατηγικού δόγματός της που ονομάζεται «Εγγύς εξωτερικό»²⁹ (Ζύγα, 2013). Επιπλέον, η Κεντρική Ασία αποτελεί τον μεγαλύτερο δίαυλο μεταφοράς ναρκωτικών στην Ρωσική επικράτεια, και αποτελεί εύκολο στόχο Ισλαμιστών, οι οποίοι μπορούν να εισέλθουν στην Ρωσία που βρίσκεται ήδη αντιμέτωπη με αυτονομιστές και με υποστηρικτές του πολιτικού Ισλάμ στις Δημοκρατίες της Ιγκουσετίας, της Τσετσενίας και του Νταγκεστάν στον Βόρειο Καύκασο. Τέλος, η Ρωσία διατηρεί σειρά στρατιωτικών εγκαταστάσεων στο Κιργιστάν, το Καζακστάν και το Τατζικιστάν.

Στον οικονομικό τομέα, η επιρροή της Ρωσίας είναι αξιοσημείωτη και διαχρονική. Παρά το γεγονός ότι στη δεκαετία του 1990 οι μεγάλες ρωσικές εταιρείες επιδίωκαν τους δικές τους στόχους, οι οποίοι δεν ταυτίζονταν με εκείνες που το Κρεμλίνο,

²⁹ Στα αγγλικά ο όρος αποδίδεται «Near Abroad» και αναφέρεται στα υπόλοιπα κράτη που αναδύθηκαν από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και άρχισε να χρησιμοποιείται στους ρωσικούς κύκλους για να δηλώσει το δικαίωμα της Ρωσίας να έχει σημαντική επιρροή στην περιοχή. Για περισσότερα βλ. De Haas 2010.

όριζε, υπό την διακυβέρνηση Πούτιν, τα συμφέροντα συνέκλιναν ξανά. Αυτό, οδήγησε στην εξεύρεση ενιαίας λύσης για τους πολλαπλούς στόχους της Ρωσίας στην Κεντρική Ασία: Πρώτον, να διατηρήσει τον πολιτικό έλεγχο στα καθεστώτα της Κεντρικής Ασίας μέσω του ελέγχου των φυσικών πόρων, δεύτερον, να συνεχίσει να συλλέγει σημαντικά έσοδα διέλευσης από τις περικλειστές χώρες της Κεντρικής Ασίας και τρίτον, να επιβραδύνει την εμφάνιση ανταγωνιστικών εξαγωγικών οδών (Laruelle & Peyrouse, 2013)

Την επαύριον λοιπόν, του 21^{ου} αιώνα, ξανακέρδισε ένα σημαντικό μερίδιο οικονομικής επιρροής αν και πλέον είχε να ανταγωνιστεί και άλλες μεγάλες δυνάμεις. Αυτό δεν μειώνει τη σημασία του γεγονότος ότι το εμπόριο μεταξύ Ρωσίας-Κεντρικής Ασίας τριπλασιάστηκε την περίοδο 2003-2007, εκτοξεύοντας τις εμπορικές συναλλαγές από τα 7 δισεκατομμύρια δολάρια στα 21 δισεκατομμύρια δολάρια. Το 2013, οι εμπορικές συναλλαγές ανήλθαν περίπου στα 18 δισεκατομμύρια δολάρια καθιστώντας έτσι τη Ρωσία τον τρίτο μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Κεντρικής Ασίας πίσω από την Κίνα και την Ε.Ε. (European Commission, 2014).

Η Ρωσία κυρίως λόγω των στενών δεσμών και της εγγύτητας που έχει με την περιοχή διαδραμάτισε διαθρωτικό ρόλο στην ανάπτυξη της αγοράς υδρογονανθράκων στην περιοχή. Η παρουσία της Ρωσίας στον τομέα της ενέργειας της Κεντρικής Ασίας έχει αυξηθεί σταθερά από τη δεκαετία του 1990. Οι δραστηριότητές της είχαν αρχικά περιοριστεί στο Καζακστάν, αλλά γύρω στο 2000, η Gazprom άρχισε επίσης να διεισδύει σε Ουζμπεκιστάν, Τουρκμενιστάν, και, από το 2005, στην Κιργιζία και το Τατζικιστάν. Οι ρωσικές εταιρείες Gazprom, Rosneft, και Lukoil έχουν αναμειχθεί σε πολλά έργα ενέργειας³⁰, κυρίως στο Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν και περιλαμβάνει έργα γεωλογικών εξερευνήσεων, εκμετάλλευσης κοιτασμάτων, έργα για την κατασκευή ή την ανακαίνιση αγωγών και πώληση παραγώγων πετρελαίου (Laruelle, 2009, σ. 5).

Επιδίωξη της Ρωσίας είναι η αύξηση των επιπέδων εξαγωγών από την περιοχή και μείωση του εμπορίου μεταξύ των πέντε κρατών. Για δύο δεκαετίες, η ενεργειακή στρατηγική της Ρωσίας, περιστρέφονταν γύρω από την ιδέα ότι η Κεντρική Ασία ήταν μια δεσμευμένη αγορά. Ενώ τα μεγάλα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού

³⁰ Για περισσότερα βλ. Paramonov & Stokov 2008 .

αερίου στη δυτική Σιβηρία εξαντλούνται, η Gazprom και η Rosneft έχουν καθυστερήσει τις κοστοβόρες επενδύσεις που απαιτούνται για την εκμετάλλευση νέων κοιτασμάτων της Αρκτικής και της Σιβηρίας, και προτιμούν να καλύψουν την αυξανόμενη ζήτηση της Ευρώπης με εξαγωγές από την Κεντρική Ασία. Ωστόσο, κάτι τέτοιο πλέον, καθίσταται όλο και πιο δύσκολο καθώς η Μόσχα κατανοεί ότι δεν μπορεί πλέον να ελέγξει τις τιμές του πετρελαίου και του φυσικού αερίου, οι οποίες προσαρμόζονται στις διεθνείς τιμές λόγω των ενεργειακών αναγκών του Ιράν της Δύσης και πάνω από όλα της Κίνας. Παράλληλα, οι εξαγωγικές διαδρομές των πόρων δεν είναι πλέον μονοπώλιο στα χέρια της Ρωσίας αλλά έχουν κατασκευαστεί και βρίσκονται υπό κατασκευή εναλλακτικές διαδρομές³¹ διάθεσης των πόρων της Κεντρικής Ασίας (Laruelle & Peyrouse, 2013).

Παρά την κυριαρχία των ενεργειακών πόρων στο εμπόριο μεταξύ Ρωσίας και Κεντρικής Ασίας, περιλαμβάνονται και άλλοι σημαντικοί τομείς συνεργασίας: Ουράνιο, ηλεκτρική ενέργεια, κατασκευές, τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, σιδηρόδρομοι, τράπεζες, στρατιωτική βιομηχανία και τέλος ορισμένοι τομείς μεταποίησης αγροτικών προϊόντων είναι μερικοί από αυτούς τους τομείς. Ένας σημαντικός παράγοντας στη βαριά βιομηχανία και τις υποδομές. Ωστόσο η ρωσική επιρροή περιορίζεται στους τομείς των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, στις νέες τεχνολογίες και στα καταναλωτικά αγαθά (Emerson κ.α. 2010). Οι Laruelle και Peyrouse (2013) υποστηρίζουν ότι αυτή η διαφοροποίηση αυτή της ρωσικής επιρροής αντικατοπτρίζει τη γενικότερη δομή της ρωσικής οικονομίας, η οποία συνεχίζει να είναι κερδοσκοπική και δύσκολο να αναπτυχθεί σε πολλούς τομείς. Αλλά μπορεί επίσης να εξηγηθεί και από την κατάσταση των οικονομιών της Κεντρικής Ασίας, στις οποίες οι μικρές και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις και νέες τεχνολογίες αγωνίζονται αναπτυχθούν. Οι οικονομίες της περιοχής προορίζεται πάνω από όλα να εξασφαλίζουν τις ζώνες διέλευσης του σινο-ρωσική-ευρωπαϊκού εμπορίου και ως εκ τούτου, η έμφαση στις κατασκευές και στις εμπορευματικές μεταφορές είναι πρώτη προτεραιότητα.

³¹ Ενδεικτικά το αέριο του Τουρκμενιστάν εξάγεται απευθείας στο Ιράν ενώ το πετρέλαιο του Καζακστάν εξάγεται σε Κίνα και Δύση μέσω του αγωγού Μπακού-Τιφλίδα-Ceylan. Βλ. Παρακάτω Κεφάλαιο Γεωπολιτική των αγωγών

Συμπερασματικά, στην προσπάθεια της να επαναφέρει τον ηγεμονικό ρόλο της στη περιοχή, η Μόσχα προωθεί μία σειρά περιφερειακών πρωτοβουλιών, όπως ο Οργανισμός Συλλογικής Ασφάλειας, η Ευρασιατική Συμμαχία, η Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα και η τελωνειακή ένωση Ρωσίας, Καζακστάν και Λευκορωσίας στην οποία προσπαθεί να εντάξει και το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν. Παρά τις προσπάθειες της, η επιρροή της Μόσχας φθίνει με την εμπλοκή και νέων ισχυρών παικτών στην Κεντρική Ασία, ιδιαίτερα της Κίνας. Ο συνδυασμός της οικονομικής δύναμης του Πεκίνου και της πρακτικής της μη ανάμειξής του στα «του οίκου» των κυβερνήσεων της Κεντρικής Ασίας, το καθιστά πιο ελκυστικό εταίρο από την Ρωσία αλλά και από τις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση, η πολιτική των οποίων συνδέεται με την προώθηση μιας ατζέντας δυτικών αξιών. Παράλληλα, η σημερινή ρωσική οικονομική πολιτική έναντι των χωρών της Κεντρικής Ασίας δεν έχει επικεντρωθεί στις νέες εξελίξεις και σε επενδύσεις στις υποδομές αλλά επικεντρώνεται περισσότερο στην εξασφάλιση της Σοβιετικής κληρονομιάς και τη διατήρηση της εμπλοκής της στην περιοχή, προκειμένου να συνεχίσει να επωφελείται από τις προηγούμενες επενδύσεις της και από τους τεράστιους πόρους της περιοχής.

4.2 Κεντρική Ασία και Κίνα

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η επιρροή της Κίνας στα νεότευκτα κράτη της Κεντρικής Ασίας ήταν περιορισμένη. Έπρεπε να ξεπεραστούν οι προγενέστερες τεταμένες σινο-σοβιετικές σχέσεις και η αυταρχικότητα της Σοβιετικής Ένωσης που απέτρεπε την δημιουργία διμερών σχέσεων ανάμεσα στις επιμέρους δημοκρατίες και την Κίνα (Laruelle & Peyrouse, 2013). Παρόλη την αργή αφετηρία, σε λιγότερο από δύο δεκαετίες, το Πεκίνο έχει καταφέρει να κάνει μια μαζική και πολύπλευρη είσοδο στο προσκήνιο της Κεντρικής Ασίας. Στο θεματολόγιο της Κίνας για την Κεντρική Ασία προεξέχουσα θέση κατέχουν οι οικονομικές προτεραιότητες και πρωτοβουλίες με στόχο την εδραίωση στέρεων βάσεων οικονομικής συνεργασίας και ενίσχυσης της οικονομικής κινεζικής επιρροής στην περιοχή. Ωστόσο, η στρατηγική της Κίνας στην περιοχή καθοδηγείται και από πολιτικούς στόχους αλλά και από ανησυχίες στον τομέα της ασφάλειας.

Στον τομέα της ασφάλειας, η κινητήρια δύναμη για το αυξανόμενο ενδιαφέρον της Κίνας για την Κεντρική Ασία είναι η μουσουλμανική επαρχία της, Ξινγιάνγκ³², η οποία συνορεύει³³ με το Καζακστάν, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν και στην οποία οι εξάρσεις βίας από τους καταπιεσμένους Ουιγούρους³⁴ και η καταστολή τους από τις κινεζικές Αρχές αποτελούν συχνό φαινόμενο (BBC, 2014a).

Με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, δημιουργήθηκε ένα κενό ασφαλείας και υπήρχε ο φόβος ότι η αστάθεια στην Κεντρική Ασία θα επηρεάσει αρνητικά την κατάσταση ασφαλείας στην κινεζική επαρχία (ICG, 2013). Για την Κίνα, η συνεργασία των καθεστώτων της Κεντρικής Ασίας είναι απαραίτητη όχι μόνο για καταπνίξει πιθανές εξεγέρσεις των Ουιγούρων αλλά και να αποσπάσει εγγυήσεις ότι τα καθεστώτα δεν θα υποστηρίζουν πιθανές αποσχιστικές τάσεις των μειονοτήτων της. Μάλιστα, όπως αναφέρει και η Ιωάννα Ζύγα (2013) δεν είναι λίγες οι φορές που οι αρχές των χωρών της Κεντρικής Ασίας έχουν παραδώσει στις κινεζικές Αρχές άτομα που η Κίνα έχει χαρακτηρίσει ως «εξτρεμιστικά ισλαμιστικά στοιχεία», υποκινούμενη από πολιτικούς σχεδιασμούς.

Κύριο ενδιαφέρον της Κίνας στην Κεντρική Ασία είναι η σταθερότητα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ασφάλεια στην περιοχή και κυρίως να προστατευτούν τα οικονομικά της συμφέροντα. Η κινεζική πλευρά αποβλέπει στην δημιουργία στενών δεσμών μεταξύ Xinjiang και την Κεντρική Ασία, με στόχο την ενίσχυση τόσο της οικονομικής ανάπτυξης και τη διατηρήσει την πολιτική σταθερότητα.

Η οικονομική επιρροή της Κίνας στην Κεντρική Ασία έχει πολλές όψεις. Πρώτον, το θέμα της ενέργειας είναι μία από τις κινητήριες δυνάμεις στις σχέσεις μεταξύ Κίνας και Κεντρικής Ασίας καθώς το πετρέλαιο από το Καζακστάν και το φυσικό αέριο από το Τουρκμενιστάν έχουν γίνει ολοένα και πιο σημαντικά για την οικονομική ανάπτυξη της Κίνας τα τελευταία χρόνια. Η προσβασιμότητα στους φυσικούς πόρους της Κεντρικής Ασίας και συνακόλουθα η εξασφάλιση ενεργειακών πόρων από μια

³² Η περιοχή Ξινγιάνγκ, η οποία ονομάζεται επισήμως Αυτόνομη Περιοχή των Ουιγούρων του Ξινγιάνγκ, είναι αυτόνομη περιοχή της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στα βορειοδυτικά της χώρας. Είναι η μεγαλύτερη σε έκταση μονάδα διοικητικής διαίρεσης στην Κίνα, με έκταση 1.664.900 τετραγωνικά χιλιόμετρα. Η περιοχή συνορεύει με τη Ρωσία, τη Μογγολία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν και την Ινδία (BBC, 2014b).

³³ Η επαρχία Ξινγιάνγκ μοιράζεται 2.800 χλμ με το Καζακστάν, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν.

³⁴ Οι τουρκόφωνοι Ουιγούροι αποτελούν το 45% του πληθυσμού στην κινεζική επαρχία.

γειτονική περιοχή επιτρέπει στην Κίνα να αποφύγει τις διαχρονικές και επιζήμιες ταραχές της Μέσης Ανατολής, καθώς και το στενό της Malaka (Gergorin κ.α. 2013).

Τα τελευταία τριάντα χρόνια η Κίνα έχει παρουσιάσει ταχεία οικονομική ανάπτυξη, η εγχώρια ευημερία έχει αυξηθεί καθώς και η διεθνή οικονομική σημασία της χώρας. Η Κίνα έχει καταστεί ο μεγαλύτερος εισαγωγέας πετρελαίου³⁵ στον κόσμο και χρειάζεται όλο και περισσότερο να εισάγει φυσικό αέριο μέσω αγωγών ή υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG) για να τροφοδοτήσει την ραγδαία αναπτυσσόμενη οικονομία της και να καλύψει τις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες της. Παρόλο που η Κίνα δεν είχε ενεργή παρουσία από νωρίς στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, η εν λόγω περιοχή είναι ιδανική για την αναζήτηση της Κίνας νέων πηγών πετρελαίου και φυσικού αερίου και την επιδίωξή της να διαφοροποιήσει τις εισαγωγές της.

Σε λιγότερο από μια δεκαετία, οι κινεζικές εταιρείες έχουν εισέλθει δυναμικά στην αγορά του Καζακστάν και από το 2006 διαχειρίζονται περίπου το 24% της παραγωγής του Καζακστάν³⁶. Η Κίνα ενδιαφέρεται για τα κοιτάσματα φυσικού αερίου στο Ουζμπεκιστάν και στο Τουρκμενιστάν και για τα κοιτάσματα πετρελαίου και ουρανίου του Καζακστάν (Laruelle & Peyrouse, 2013). Επίσης, δείχνει ενδιαφέρον για τον υδροηλεκτρικό τομέα, τη βιομηχανία ορυκτών, τις οδικές και σιδηροδρομικές υποδομές και τον τομέα των τηλεπικοινωνιών (Emerson κ.α., 2010)

Οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ της Κίνας και της Κεντρικής Ασίας παρουσιάζουν ραγδαία ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια. Όπως απεικονίζεται και στον πίνακα (βλ. πίνακα 5), η Κίνα αποτελεί βασικό εμπορικό εταίρο της περιοχής ξεπερνώντας τη Ρωσία.

Τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και η Κίνα, έχουν κοινό συμφέρον να αναπτύξουν τις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς οι οικονομίες τους είναι περισσότερο συμπληρωματικές παρά ανταγωνιστικές. Η Κίνα εξάγει καταναλωτικά προϊόντα στην Κεντρική Ασία, σε χαμηλές τιμές, που ταιριάζουν στον τρόπο ζωής των κατοίκων. Επίσης, προμηθεύει τεχνολογικά αγαθά για τις μεσαίες και ανώτερες τάξεις, των οποίων τα πρότυπα κατανάλωσης αυξάνονται συνεχώς, ιδιαίτερα στο Καζακστάν. Οι κινεζικές

³⁵ Οι καθαρές εισαγωγές πετρελαίου της Κίνας για το 2013 έφτασαν τα 7 εκατομμύρια b / d, ξεπερνώντας τις ΗΠΑ ως η μεγαλύτερη εισαγωγέας πετρελαίου (BP, 2014)

³⁶ Το ποσοστό αυτό αναμένεται να μειωθεί καθώς αυξάνεται η παραγωγή του Καζακστάν από την αύξηση της παραγωγής των κοιτασμάτων Tengiz και Kashagan.

εξαγωγές περιλαμβάνουν προϊόντα όπως: καταναλωτικά προϊόντα, επεξεργασμένα τρόφιμα, υφάσματα, παπούτσια, ηλεκτρονικά είδη, φαρμακευτικά προϊόντα, ανταλλακτικά αυτοκινήτων (Laruelle & Peyrouse, 2013).

Η Κίνα, παράλληλα, στρέφει την προσοχή της, αντίθετα με τους υπόλοιπους διεθνείς δρώντες, στον ιδιαίτερα παραμελημένο τραπεζικό τομέα στοχεύοντας έτσι στην ενεργοποίηση των κρατών της Κεντρικής Ασίας για την υλοποίηση έργων μεγάλης κλίμακας. Η αναπτυξιακή βοήθεια της Κίνας χορηγείται είτε μέσω επιδοτήσεων είτε μέσω ευνοϊκών όρων πίστωσης καθώς και με χαμηλά επιτόκια. Χαρακτηριστικά η Κίνα χορήγησε το 2004 δάνειο 900 εκατομμυρίων δολαρίων για την Κεντρική Ασία, και το 2009, επέκτεινε σε 10 δισεκατομμύρια δολάρια τις πιστώσεις προς το Καζακστάν ενώ το 2012 ο Πρόεδρος Hu Jintao επανέλαβε την πρότασή του για το να παρέχει ένα νέο δάνειο 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων υπό την αιγίδα του SCO (Laruelle & Peyrouse, 2013).

Ωστόσο, η παρουσία της Κίνας στην περιοχή προκαλεί ποικίλες ανησυχίες στον Δυτικό κόσμο. Κατά την τελευταία δεκαετία, η Κίνα έχει αναδειχθεί ως η κορυφαία οικονομική δύναμη στην Κεντρική Ασία. Όπως αναφέρει ο Alexander Cooley (2013) η κινεζική βοήθεια εκεί, όπως και στην Αφρική και σε άλλες αναπτυσσόμενες περιοχές, δεν είναι εύκολο να κατηγοριοποιηθεί: είναι συνήθως ένα υβρίδιο εξωτερικής βοήθειας, επενδύσεων και δανείων έκτακτης ανάγκης σε κατάσταση αναμονής. Στις φτωχότερες χώρες Κιργιζία και Τατζικιστάν, το Πεκίνο έχει γίνει ένας σημαντικός επενδυτής και βοηθός παροχής ανάπτυξης, με επίκεντρο την παραγωγή ενέργειας, τις διαβιβάσεις και τις μεταφορές, συμπεριλαμβανομένων των δρόμων και σιδηροδρόμων.

Όμως, ο χορηγικός ρόλος της Κίνας θέτει επίσης μια σειρά από προκλήσεις που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής. Η έλλειψη προτύπων ελέγχου από την Κίνα, η άνευ όρων βοήθειά της, καθώς και η άμεση σχέση της με τα καθεστώτα, μειώνουν τη διαφάνεια των έργων της. Εν τω μεταξύ, η Κίνα δεν διασφαλίζει το συντονισμό με άλλους διεθνείς παράγοντες και έτσι ο δανεισμός της και η βοήθειά της στην Κεντρική Ασία επισκιάζει απλώς τις υφιστάμενες δεσμεύσεις από άλλες διεθνείς πηγές (οπ). Επίσης, όπως αναφέρει η Ιωάννα Ζύγα (2013) «στην πράξη ο SCO αποτελεί ένα γεωπολιτικό εργαλείο για την υπονόμευση της αμερικανικής επιρροής στην Κεντρική Ασία και την διατήρηση του status quo».

Ωστόσο, είναι πολύ πιθανό η εμπορική κυριαρχία της Κίνας στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας να συνεχιστεί και να γιγαντωθεί. Αδιαμφισβήτητα, η Κίνα αποτελεί ένα δομικό παράγοντα για την ενίσχυση της θέσης των κρατών της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια οικονομία καθώς συνέβαλε στην μετάβαση τους προς οικονομίες προσανατολισμένες στις υπηρεσίες και στις νέες τεχνολογίες.

Συμπερασματικά, από τη μία πλευρά, μια σταθερή Κεντρική Ασία σημαίνει μια σημαντική αγορά για τα κινεζικά προϊόντα από οικονομικής πλευράς, σταθερότητα στα σύνορά της από πλευράς ασφάλειας και διαφοροποίηση στις εισαγωγές φυσικών πόρων ενώ τα κοινά σύνορα με την Κίνα δίνουν αναπτυξιακή ώθηση στις οικονομίες των κρατών της Κεντρικής Ασίας καθώς λαμβάνουν χώρα σημαντικά αναπτυξιακά έργα υποδομών, δημιουργούνται θέσεις εργασίας και ενισχύεται η ρευστότητα της οικονομίας.

4.3 Κεντρική Ασία και ΗΠΑ

Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι των ΗΠΑ στην Κεντρική Ασία καθορίστηκαν την επαύριον της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 και εκ τότε δεν έχουν μεταβληθεί ουσιαστικά. Ειδικότερα, οι βασικοί στόχοι των Η.Π.Α στην περιοχή είναι: αποτροπή της επιστροφής της ρωσικής κυριαρχίας, ανάσχεση της εμφάνισης μίας νέας ηγεμονικής δύναμης στην περιοχή (όπως Ιράν ή Κίνα), προώθηση της ενεργειακών και στρατηγικών συνεργασιών που θα στρέψουν την περιοχή προς την επιρροή της Νότιας Ασίας ή της Δύσης και συμβολή στις πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις (Laguette & Peyrouse, 2013, σ. 43).

Η εισδοχή των Η.Π.Α στην Κεντρική Ασία ξεκίνησε κατά τη δεκαετία του 1990 όταν η Ρωσία αποχωρούσε ηττημένη και η Κίνα δεν είχε εμφανιστεί στο προσκήνιο. Σε πρώτο στάδιο η πολιτική των Η.Π.Α απέναντι στα νέα ανεξάρτητα κράτη της περιοχής είχε στόχο να διευκολύνει την οικονομική και δημοκρατική μετάβασή τους και να αντιμετωπίσει παράλληλα μία σειρά από διασυννοριακές απειλές, όπως η εξάπλωση των όπλων μαζικής καταστροφής (που τα νέα κράτη κληρονόμησαν από την Σοβιετική Ένωση), η τρομοκρατία, η διακίνηση ναρκωτικών και ο εξτρεμισμός παρέχοντας σημαντική οικονομική βοήθεια. Μάλιστα, με στόχο των εκδημοκρατισμού της περιοχής, την ανάπτυξη ισχυρών δημοκρατικών θεσμών και την ανάπτυξη της

κοινωνίας των πολιτών. Η πολιτική αυτή έλαβε χώρα κυρίως μέσα τα προγράμματα του Freedom Support Act και της στρατηγικής του Silk Road. Επίσης, μέσω των μηχανισμών βοήθειας της Αμερικανικής Υπηρεσίας για την Διεθνή Ανάπτυξη, προωθήθηκε ο εκδημοκρατισμός. Τα ανωτέρω συνάντησαν δυσκολίες απέναντι στα τοπικά καθεστώτα τα οποία αντιδρούσαν έντονα σε οποιαδήποτε παρέμβαση των Η.Π.Α που πραγματοποιείται στο όνομα της υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Υπό ρεαλιστικό πρίσμα, πριν το 2001, η Κεντρική Ασία δεν αποτελούσε υψηλή προτεραιότητα της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα, σε σύγκριση με τα συμφέροντα με τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην περιοχή της Ασίας στον Ειρηνικό και τη Μέση Ανατολή, η Κεντρική Ασία δεν είναι στην κορυφή των αμερικανικών προτεραιοτήτων ή υπάρχει από προεπιλογή λόγω της εγγύτητάς της με το Αφγανιστάν. Ως αποτέλεσμα η έκφραση της αμερικανικής πολιτικής στην Κεντρική Ασία άλλοτε είναι έντονη και άλλοτε όχι.

Μετά την 11η Σεπτεμβρίου η σημασία της περιοχής για την Ουάσιγκτον εκτοξεύτηκε απότομα στο πλαίσιο της κλιμακούμενης στρατιωτικής επιχείρησής της στο Αφγανιστάν, καθώς, δεδομένης της στρατηγικής τους θέσης, όλα τα κράτη προσέφεραν την υποστήριξή τους στην Επιχείρηση Διαρκής Ελευθερία (Operation Enduring Freedom) και στις δυνάμεις της νατοϊκής ISAF, αλλά και την πολιτική τους στήριξη στην κυβέρνηση Καρζάι. Ο ακρογωνιαίος λίθος της αμερικανικής πολιτικής της Ουάσιγκτον μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα έχει ως κύριο στόχο την διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών της Κεντρικής Ασίας με τις ΗΠΑ και τους συμμάχους της στο NATO. Η εγγύτητα της Κεντρικής Ασίας στο Αφγανιστάν και η υποστήριξη των κρατών αυτών στο πόλεμο εναντίον των Ταλιμπάν οδήγησε στη σύγκλιση των συμφερόντων των Η.Π.Α και των συμμάχων τους και σε μία άνευ προηγουμένου αμερικανική εμπλοκή στην περιοχή. Αυτή η πολιτική και οικονομική υποστήριξη της δύσης, σε αντάλλαγμα, ενθάρρυνε τις τοπικές κυβερνήσεις να υπερνικήσουν ή να υποβαθμίσουν πολλά από τα εσωτερικά και περιφερειακά προβλήματα που αντιμετωπίζουν (Mankoff, 2013, σ. 3)

Η μεγαλύτερη συνεισφορά της Κεντρικής Ασίας στον πόλεμο του Αφγανιστάν είναι ότι η περιοχή αποτελεί σημαντικό διαμετακομιστικό κέντρο για την μεταφορά προμηθειών στα συμμαχικά στρατεύματα μέσω της συμμετοχής τους στο Βόρειο

Δίκτυο Διανομής (Northern Distribution Network-NDN), την διέλευση στρατευμάτων στο Αφγανιστάν και φιλοξενίας στρατιωτικών βάσεων των νατοϊκών συμμάχων³⁷. Το δίκτυο NDN είναι μια σειρά εφοδιαστικών συμφωνιών που συνδέει τα λιμάνια της Βαλτικής και της Κασπίας με το Αφγανιστάν μέσω της Ρωσίας και των κρατών της Κεντρικής Ασίας. Αυτή η στροφή προς την Κεντρική Ασία για την υλικοτεχνική υποστήριξη και ως αντιστάθμιση έναντι του μη ασφαλούς και ασταθούς πολιτικού περιβάλλοντος στο Πακιστάν έχει ένα οικονομικό και στρατηγικό όφελος για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Σε σύγκριση με την εναλλακτική διαδρομή μέσω Πακιστάν, η οποία συχνά καθίσταται δύσκολη λόγω καιρικών συνθηκών αλλά και εξαιτίας πολιτικών αναταράξεων, η διαδρομή μέσω των εδαφών της Κεντρικής Ασίας είναι πιο αξιόπιστη και ασφαλέστερη αλλά και ακριβότερη. Συνολικά, τα τέσσερα κράτη της Κεντρικής Ασίας που συμμετέχουν στην διαμετακόμιση λαμβάνουν περίπου 500 εκατ. δολάρια ετησίως ως τέλη διέλευσης (Mankoff, 2013, σ. 3). Ωστόσο, μερικοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι ένα μεγάλο ποσοστό των χρημάτων που διατέθηκαν για την Κεντρική Ασία, κατευθύνθηκαν άμεσα στις τοπικές κυβερνήσεις, χωρίς να έχουν καμία επίπτωση στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του γενικού πληθυσμού. Διαπιστώθηκε επίσης ότι το NDN δεν έχει συμβάλλει ουσιαστικά στη βελτίωση της περιφερειακής συνεργασίας μεταξύ των κρατών της Κεντρικής Ασίας (Fedorenko, 2013, σ. 8).

Μάλιστα, ο τομέας της ασφάλειας φάνηκε να μονοπωλεί την ατζέντα της Ουάσιγκτον σε βαθμό που κατηγορήθηκε ότι θυσίασε την προώθηση των δημοκρατικών αξιών εις βάρος των στρατηγικών σχεδιασμών στον τομέα της ασφάλειας. Η σημασία της Κεντρικής Ασίας για την επιχείρηση στο Αφγανιστάν αντικατοπτρίζεται και στο ότι οι ΗΠΑ δεν υλοποιούν ανεξάρτητη πολιτική για την Κεντρική Ασία, αλλά, για τους υπολογισμούς τους, βλέπουν την Κεντρική Ασία ως μέρος ενός συνόλου που αποτελείται από την Νότια και την Κεντρική Ασία και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και το Αφγανιστάν και το Πακιστάν³⁸ (Ζύγα, 2013).

³⁷ Οι σημαντικότερες βάσεις είναι οι βάσεις Manas (Κιργιστάν) και Karshi-Kanabod (Uzbekistan). Μάλιστα διαμέσου της βάσης Manas μεταφερόταν το προσωπικό εντός του Αφγανιστάν.

³⁸ Η Κεντρική Ασία μεταφέρθηκε από τη δικαιοδοσία του τμήματος EUCOM (European Command) του αμερικανικού Υπουργείου Άμυνας στο αντίστοιχο τμήμα Centcom (Central Command), που σημαίνει ότι δεν θεωρούνταν πλέον μέρος του μετασοβιετικού χώρου, αλλά ως μέρος της «ευρύτερης» Μέσης Ανατολής» (Laruelle & Peyrouse, 2013, σ. 47)

Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ βλέπουν τις χώρες αυτές ως ένα ενιαίο γεωγραφικό σύνολο αντανακλάται και στην νέα στρατηγική με τίτλο New Silk Road³⁹ που παρουσίασε το 2011 η τότε υπουργός Εξωτερικών Χίλαρι Κλίντον και η οποία ουσιαστικά πρεσβεύει ότι η μακροχρόνια σταθερότητα στο Αφγανιστάν εξαρτάται από την οικονομική ανάπτυξη σε ολόκληρη την περιοχή συμπεριλαμβανομένης της Κεντρικής Ασίας και του Πακιστάν. Η πρωτοβουλία New Silk Road έχει ως στόχο να προωθήσει την απελευθέρωση του εμπορίου, την προώθηση της οικονομικής συνεργασίας, την αύξηση του όγκου του εμπορίου και τη δημιουργία διασυνδέσεων μεταξύ Νότιας και Κεντρικής Ασίας. Η πρωτοβουλία ανακοινώθηκε το 2011 από την τότε Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Χίλαρι Κλίντον που κάλεσε για την αναζωογόνηση του αρχαίου Δρόμου του Μεταξιού (Fedorenko, 2013, σ. 4).

Στόχος της πρωτοβουλίας New Silk Road είναι να παράσχει την πολυπόθητη υποστήριξη στο Αφγανιστάν μετά την αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων με βασικό όραμα την ενσωμάτωση του Αφγανιστάν στην οικονομική ζωή της περιοχής, με την προσέλκυση νέων επενδύσεων και εκμετάλλευση των οικονομικών ευκαιριών. Ένας άλλος σημαντικός στόχος της πρωτοβουλίας New Silk Road είναι να παράσχει οικονομική ενίσχυση και για τους γείτονες του Αφγανιστάν, συμπεριλαμβανομένων και των κρατών της Κεντρικής Ασίας. Η εν λόγω πρωτοβουλία μπορεί να προωθήσει την οικονομική ανάπτυξη σε ολόκληρη την περιοχή καθώς και καθώς και την ενσωμάτωσης της στην παγκόσμια οικονομία, με την δημιουργία εκσυγχρονισμένων υποδομών και την εγκαθίδρυση διασυνοριακού εμπορίου (οπ., σ. 4).

Η στρατηγική της πρωτοβουλίας New Silk Road έχει και πολιτική διάσταση, όπως η προώθηση των δημοκρατικών κανόνων, των αξιών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εσκεμμένα το Ιράν παρά τη στρατηγική θέση του βρίσκεται εκτός της πρωτοβουλίας. Έτσι, η στρατηγική των ΗΠΑ στα πλαίσια του New Silk Road θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή ως μια προσπάθεια αύξησης της πολιτική επιρροή τους στις χώρες της Κεντρικής Ασίας προκειμένου να αντιμετωπίσει τις πρωτοβουλίες της Ρωσίας για τη δημιουργία της ευρασιατικής Ένωσης. Η γενική αντίληψη των κρατών

³⁹ Με τη στρατηγική New Silk Road, οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέπτυξε διάφορες πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στην προώθηση των εμπορικών συναλλαγών, την οικονομική συνεργασία και την ανάπτυξη στην Κεντρική Ασία και σε άλλες χώρες που βρίσκονται στην πορεία του αρχαίου Δρόμου του Μεταξιού.

της Κεντρικής Ασίας προς την αμερικανική πρωτοβουλία υπήρξε κατά κύριο λόγο θετική (οπ σ. 6-7).

Οι Η.Π.Α διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στους υδρογονάνθρακες της Κασπίας στους αγωγούς διαμετακόμισης, παρά την αισθητή απουσία της σε άλλους τομείς που συνδέονται με τους ορυκτούς πόρους. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και με βασικό κίνητρο να σταματήσουν το ρωσικό μονοπώλιο στο αέριο και στο πετρέλαιο της Κεντρικής Ασίας με την υποστήριξη μεγάλων διεθνών παικτών, όπως η Chevron και Exxon Mobil, στην προσπάθειά τους να εγκατασταθούν στο Καζακστάν και υποστηρίζαν έργα μεταφοράς που παρακάμπτουν τη Ρωσία και το Ιράν, συνδέοντας την Κεντρική Ασία, τον Καύκασο. Οι αγωγοί Μπακού-Τιφλίδα-Τσεϊχάν και Μπακού-Τιφλίδα-Ερζερούμ υποστηρίχθηκαν σθεναρά από τις Η.Π.Α (Chow & Hedrix, 2010, σ. 33). Επίσης, οι Η.Π.Α υποστηρίζουν τον αγωγό TAPI⁴⁰, η οποία έχει ως στόχο να δημιουργήσει με την καθιέρωση του Αφγανιστάν ως διαμετακομιστικό κόμβο. Επιπλέον, οι Ηνωμένες Πολιτείες υποστηρίζουν, την πρωτοβουλία της ασιατικής Τράπεζα Ανάπτυξης (ADB) για την εξαγωγή ηλεκτρικής-ενέργειας από το Τατζικιστάν και το Κιργιστάν προς τη Νότια Ασία (Laruelle & Peyrouse, 2013, σ. 52).

Ο μεγαλύτερος όγκος του εμπορίου των ΗΠΑ με την Κεντρική Ασία διεξάγεται με το Καζακστάν, το οποίο έχει λάβει περισσότερα από 14 δισεκατομμύρια δολάρια από Άμεσες Ξένες Επενδύσεις από το 1993. Αμερικανικές εταιρείες είναι καθιερωμένες σε τομείς αιχμής, όπως στα φαρμακευτικά προϊόντα, στις ιατρικές προμήθειες και τώρα γίνονται προσπάθειες εισδοχής και στον τομέα των τηλεπικοινωνιών. Δεδομένο πρέπει να θεωρείται και το αμερικανικό ενδιαφέρον για τις βιομηχανίες πετρελαίου και φυσικού αερίου, όπου οι Η.Π.Α μπορούν να προσφέρουν και την τεχνογνωσία τους γύρω από αυτούς τους τομείς. Πολλές μεγάλες εταιρείες των ΗΠΑ, όπως οι United Technologies Corporation, Sikorsky, Kellogg και η General Electric, δραστηριοποιούνται έντονα στον πολλά υποσχόμενο τομέα της τεχνολογίας αεροσκαφών, ηλεκτρικής ενέργειας, καθώς και τις σιδηροδρομικές μεταφορές στην Κεντρική Ασία (οπ σ. 53).

⁴⁰ Βλ. παρακάτω

Παρ' όλα αυτά, σε καθαρά εμπορικό επίπεδο, η αμερικανική συμβολή παραμένει περιορισμένη. Ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιπροσώπευαν πάνω από το 10 τοις εκατό του εξωτερικού εμπορίου στο Ουζμπεκιστάν το 1996 και το 2003, αυτό δεν ισχύει πλέον με την εμφάνιση νέων παικτών στην αγορά της Κεντρικής Ασίας. Ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Αστάνα το 2010, με τα επίπεδα του εμπορίου να ανέρχονται περίπου στα 2,5 δις δολάρια, πλέον κατατάσσεται μεταξύ του όγδοου και του δέκατου έκτου εταίρου σε σχέση με άλλα κράτη. Οι Η.Π.Α. ευθύνονται μόνο για το 3% του συνολικού εμπορίου του Καζακστάν, και περίπου 1% των άλλων χωρών της Κεντρικής Ασίας. Ως αποτέλεσμα, Ουάσιγκτον υστερεί πίσω από την Κίνα, τη Ρωσία και την ΕΕ, αλλά και πίσω από την Τουρκία και το Ιράν, τη Νότια Κορέα και την Ουκρανία. Για τις κυβερνήσεις της Κεντρικής Ασίας, η έλλειψη σταθερής οικονομικής δέσμευσης αποτελεί σημάδι ελάχιστης μακροπρόθεσμης δέσμευσης των Η.Π.Α. στην περιοχή (οπ. σ. 53).

Συμπερασματικά, ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών στην Κεντρική Ασία έχει αποδειχθεί αμφίρροπος. Το μεγαλύτερο ερώτημα είναι το πως θα διαμορφωθεί η αμερικανική στρατηγική στην Κεντρική Ασία μετά την αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν. Αναμφίβολα, αυτή η αποχώρηση υποβαθμίζει την Κεντρική Ασία στο θεματολόγιο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Αυτή η υποβάθμιση όμως ενέχει κινδύνους τόσο για τις Η.Π.Α. όσο και την διεθνή κοινότητα αν υποβαθμιστεί η επισφαλής σταθερότητα της περιοχής. Οι εσωτερικές αναταραχές, τα αυταρχικά καθεστώτα, το διασυννοριακό εμπόριο ναρκωτικών, η τρομοκρατία, οι μεταναστευτικές ροές είναι μόνο λίγα από τα θέματα που καθιστούν αναγκαία την πιο ενεργή εμπλοκή των Η.Π.Α. στην περιοχή.

Η ενθάρρυνση της οικονομικής ανάπτυξης και της και η ενσωμάτωση των οικονομιών της περιοχής στην παγκόσμια οικονομία θα πρέπει να είναι στόχος της αμερικανικής εμπλοκής στην περιοχή. Η αυξημένη οικονομική ανάπτυξη και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των τοπικών πληθυσμών θα μπορούσαν να διασφαλίσουν την σταθερότητα στην περιοχή και να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της περιοχής. Οι Η.Π.Α. θα πρέπει να σταματήσουν να βλέπουν την Κεντρική Ασία μόνο ως προέκταση της στρατηγικής τους για το Αφγανιστάν αλλά ως μία περιοχή με ιδιαιτερότητες που χρήζει ανεξάρτητων χειρισμών. Προκειμένου να αυξήσουν την

επιρροή τους στην περιοχή, οι Η.Π.Α. θα πρέπει να δεσμευτούν απέναντι στις κοινωνίες της Κεντρικής Ασίας, πέρα από απλές δηλώσεις καλής θέλησης. Θα πρέπει να βρουν τρόπους να συμβάλλουν ουσιαστικά στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

4.4 Κεντρική Ασία και Ε.Ε.

Η Ε.Ε άργησε να φανεί στο προσκήνιο της σκηνής της Κεντρικής Ασίας και τα συμφέροντά της κατά κύριο λόγο εκφράζονταν από την ηγετική της δύναμη Γερμανία. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, έχει διαμορφωθεί μία πιο συνεκτική ευρωπαϊκή εξωτερική πολιτική με προοπτική η Ε.Ε να καταστεί, τόσο σε τομεακό όσο και σε γεωγραφικό επίπεδο. Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας μπορεί να γίνει αντιληπτή από την Ε.Ε ως μέρος της διευρυμένης γειτονιάς της. Το ενδιαφέρον της Ένωσης για την Κεντρική Ασία, καθοδηγείται κυρίως από οικονομικά και δη ενεργειακά συμφέροντα και όχι από στρατηγικούς σχεδιασμούς για ενίσχυση της επιρροής της Ένωσης στην Κεντρική Ασία. Οι ενεργειακές κρίσεις μεταξύ της Ε.Ε και της Ρωσίας μετά το 2006 κατέδειξαν την σημασία των ενεργειακών πόρων της Κεντρικής Ασίας για την μείωση της ενεργειακής εξάρτησης των μελών της ΕΕ από την Ρωσία και την αναζήτηση εναλλακτικών παρόχων ενέργειας (Ζύγα, 2013).

Η Ε.Ε και οι Η.Π.Α. έχουν πολλά κοινά συμφέροντα στην Κεντρική Ασία, αλλά ακολουθούν διαφορετικές προσεγγίσεις. Τα κύρια σημεία σύγκλισης είναι η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η δημοκρατική ανάπτυξη, η σταθερότητα και η ασφάλεια, και η ευρύτερη οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των κρατών της Κεντρικής Ασίας. Ωστόσο, υπάρχουν και αξιοσημείωτες αποκλείσεις που πηγάζουν κυρίως από τις διακριτές τους γεωπολιτικές θεωρήσεις. Ενώ οι Η.Π.Α. επικεντρώνονται στην «σκληρή ασφάλεια» (Hard security), η Ε.Ε προωθεί τους στόχους ασφαλείας της μέσω μακροπρόθεσμων αναπτυξιακών προσεγγίσεων χρησιμοποιώντας ήπιες στρατηγικές. Παράλληλα, τόσο η Ε.Ε. όσο και οι Η.Π.Α. δεν αποτελούν τους κύριους εξωτερικούς δρώντες στην περιοχή καθώς η Ρωσία εξακολουθεί να κυριαρχεί στον τομέα της ασφαλείας ενώ η Κίνα την τελευταία δεκαετία έχει αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στην οικονομική και εμπορική σφαίρα της περιοχής (Boonstra & Laruelle, 2013, σ. 1).

Πολιτικό βάρος στην περιοχή δόθηκε το 2007 όταν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθέτησε την πρώτη ευρωπαϊκή στρατηγική για την Κεντρική Ασία με τίτλο «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Κεντρική Ασία: Στρατηγική για μια νέα Συνεργασία». Το σχέδιο προέβλεπε τον διπλασιασμό της βοήθειας προς την Κεντρική Ασία κατά την περίοδο 2007-2013 γύρω από τρεις βασικούς άξονες: σταθερότητα και ασφάλεια, αντιμετώπιση της φτώχειας και περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των κρατών της Κεντρικής Ασίας και της Ε.Ε. στους τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, και του περιβάλλοντος. Ακόμα και στο ζενίθ της, η στρατηγική της ΕΕ στην Κεντρική Ασία παραμένει περιορισμένη σε σύγκριση με την στρατηγική της Ένωσης στην Ουκρανία, τη Λευκορωσία, τη Μολδαβία, και τις τρεις χώρες του Νοτίου Καυκάσου (Laruelle & Peyrouse, 2013, σ. 59).

Η Ε.Ε. είναι ένας σημαντικός εμπορικός εταίρος της Κεντρικής Ασίας. Αποτελεί κύριο οικονομικό εταίρο του Καζακστάν στο συνολικό όγκο συναλλαγών, μπροστά από τη Ρωσία και τη Κίνα. Είναι στη δεύτερη θέση στο Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν, στην τρίτη θέση στο Τατζικιστάν και στην τέταρτη θέση στην Κιργιζία. Ανάμεσα στα κράτη-μέλη της Ε.Ε, η Γερμανία και ακολούθως η Ιταλία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ολλανδία και η Γαλλία έχουν την πιο έντονη εμπορική παρουσία⁴¹ στην περιοχή (Peyrouse, 2009).

Πίνακας 6: Εμπόρια Ε.Ε – Κεντρικής Ασίας

Εμπόριο Ε.Ε-Κεντρικής Ασίας (σε δις εκατ. €)		
Έτος	Εισαγωγές Ε.Ε.	Εξαγωγές Ε.Ε
2011	23.9	8.8
2012	25.7	10.1
2013	24.7	10.6

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014

⁴¹ Παρόλο που οι εμπορικές σχέσεις Ελλάδας-Κεντρικής Ασίας είναι περιορισμένες, υπάρχουν προοπτικές ενδυνάμωσης και περαιτέρω ανάπτυξης των σχέσεων κυρίως στους τομείς της ναυπηγικής. Για περισσότερα βλ. Zyga 2013.

Στο εμπόριο ανάμεσα ΕΕ και Κεντρικής Ασίας πρωταρχική θέση κατέχει ο τομέας της ενέργειας. Περίπου το 95% των εισαγωγών της Ε.Ε. από το Καζακστάν είναι προϊόντα πετρελαίου, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό και για το Τουρκμενιστάν είναι 72,4% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013). Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί η ανισορροπία στις οικονομικές σχέσεις Ε.Ε.-Κεντρικής Ασίας. Ενώ η ΕΕ στο σύνολό της αποτελεί έναν από τους κυριότερους εμπορικούς εταίρους της Κεντρικής Ασίας, δεν ισχύει το αντίθετο. Σε εμπορικό επίπεδο, η Κεντρική Ασία δεν παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον για την Ε.Ε. καθώς αποτελεί μικρή αγορά με σχετικά μικρό πληθυσμό και χαμηλό βιοτικό επίπεδο (Peyrouse, 2009).

Η παρουσία της Ε.Ε στην Κεντρική Ασία δεν είναι τόσο ισχυρή όσο θα περίμενε κανείς κυρίως επειδή η ισχύς της περιορίζεται αυτόματα καθώς η Ε.Ε δεν μπορεί να προτάξει το ισχυρότερο χαρτί της που είναι η πιθανότητα ένταξης στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Δεύτερον, το γεγονός ότι η Ε.Ε. δεν διαθέτει την ικανότητα ή την πολιτική βούληση να αποτελέσει παράγοντα σκληρής ασφάλειας και συνεπώς τα κράτη της Κεντρικής Ασίας δεν θα καταφύγουν στην Ε.Ε για εγγυήσεις ασφάλειας αλλά θα αναζητήσουν τη βοήθεια άλλων ισχυρότερων δρώντων. Τρίτον, υπάρχει έλλειψη πολιτικής βούλησης στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για ενίσχυση της ευρωπαϊκής παρουσίας στην περιοχή καθώς υπάρχουν διαφορετικά συμφέροντα και στρατηγικές προτεραιότητες μεταξύ των κρατών-μελών. Τέταρτον υπάρχουν γενικές διαφωνίες μεταξύ των κρατών μελών αναφορικά με το επίπεδο φιλοδοξίας της Ένωσης για τον ρόλο που θα πρέπει να διαδραματίσει στην διεθνή σκηνή σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Υπάρχουν, λοιπόν, κράτη εντός των κόλπων της ΕΕ που θεωρούν ότι αρμόδιο για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις ασφάλειας στην περιοχή είναι το ΝΑΤΟ και όχι η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ζύγα, 2013).

Συμπερασματικά, παρά το γεγονός ότι η Ε.Ε αποτελεί σημαντικό εμπορικό εταίρο της περιοχής, ωστόσο, για περίπου δύο δεκαετίες η ευρωπαϊκή προσέγγιση στην περιοχή παραμένει αποσπασματική και επικεντρωμένη στη χρηματοδότηση πολλών και διαφορετικών έργων παρά στην εκπόνηση μίας ενιαίας στρατηγικής για την περιοχή. Για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας η Ε.Ε δύσκολα γίνεται αντιληπτή ως ένας ξεχωριστός δρών στη περιοχή καθώς τα διαφορετικά συμφέροντα και οι αποκλίνουσες απόψεις των κρατών-μελών κυριαρχούν σε πολλά θέματα. Η Ε.Ε. θα πρέπει να δώσει μεγαλύτερη προσοχή στο ευρύτερο περιφερειακό περιβάλλον της Κεντρικής Ασίας καθώς αποτελεί μία περιοχή που συγκεντρώνει συμφέροντα όλων

των μεγάλων παικτών του διεθνούς συστήματος. Η ανάπτυξη και η εφαρμογή μιας ενιαίας και συνεκτικής στρατηγικής απέναντι στα κράτη της Κεντρικής Ασίας θα ενδυναμώσουν την επιρροή της.

Πίνακας 7: Εμπόριο Κεντρικής Ασίας (εκατ. €)

2013			
Εμπορικοί Εταίροι	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Συνολικό Εμπόριο
Ρωσία	12,698	5,122	17,820
Κίνα	19,604	18,813	38,417
Η.Π.Α.	1,549	1,026	2,574
Ε.Ε.	10,850	22,543	33,393

Πηγή: European Commission, 2014

4.5 Γεωπολιτική των αγωγών

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο ανταγωνισμός των διεθνών δρόμων επικεντρώνεται κυρίως γύρω από τους υδρογονάνθρακες της περιοχής, τον τρόπο εκμετάλλευσής τους και τον τρόπο διάθεσής τους στις διεθνείς αγορές. Δεδομένου ότι η οικονομία της Κεντρικής Ασίας βασίζεται στους φυσικούς πόρους, τα γεωπολιτικά παιχνίδια γύρω από τους αγωγούς επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό και τη θέση των κρατών της περιοχής στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα.

Σήμερα, παρά τα χρόνια των χαμηλών επενδύσεων στη σοβιετική εποχή, τις τεχνικές δυσκολίες και τις δυσκολίες μεταφοράς του πετρελαίου και του φυσικού αερίου σε αγορές εκτός της περιοχής, τα κοιτάσματα της Κεντρικής Ασίας αναδύονται ως μερικά από τα πιο σημαντικά στον κόσμο. Αυτή η σημασία έγκειται όχι μόνο στον όγκο των αποθεμάτων καθώς όπως αναφέρθηκε χώρες της Κεντρικής Ασίας αποτελούν σημαντικούς παραγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου και στο έδαφός τους βρίσκονται σημαντικά αναξιποίητα αποθέματα υδρογονανθράκων, αλλά και στο γεγονός ότι η ροή υδρογονανθράκων από την περιοχή της Κεντρικής

Ασίας θα μπορούσε να συμβάλει στην παγκόσμια ζήτηση και στην παροχή πλεόνασματος που θα βοηθήσει στην εξισόρροπηση των παγκόσμιων τιμών σε περιόδους προσωρινής έλλειψης (Johnson, 2007: 198-199).

Οι ενεργειακές ανάγκες ολοένα και αυξάνονται και πλέον όλα τα κράτη και ειδικότερα τα ισχυρότερα προσπαθούν με επιτυχούν την λεγόμενη «ενεργειακή ασφάλεια»⁴² - πρόσβαση σε επαρκή αποθέματα σε λογικές τιμές, χωρίς κίνδυνο διακοπών. Η ενέργεια και η εκμετάλλευση των αποθεμάτων είναι το νέο πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα στα κυρίαρχα κράτη.

Η δρομολόγηση των αγωγών αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία τόσο για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας όσο και των γειτονικών κρατών. Σημαντικές ποσότητες ξένου κεφαλαίου, αξιοσημείωτα έσοδα διέλευσης των αγωγών, ενθάρρυνση της τοπικής απασχόλησης είναι μόνο μερικά από τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την κατασκευή και εκμετάλλευση των αγωγών. Επιπλέον υπάρχουν και τα στρατηγικά πλεονεκτήματα: τα κράτη που εξαρτώνται από τη ροή των υδρογονανθράκων είναι ευάλωτα στις απαιτήσεις εκείνων των κρατών που έχουν αγωγούς εντός των συνόρων τους. Ωστόσο, δεδομένου ότι οι αγωγοί της Κεντρικής Ασίας πρέπει να διασχίσουν μια σειρά από εθνικά σύνορα, το διακύβευμα είναι τόσο υψηλό και οι διαπραγματεύσεις είναι ιδιαίτερα πολύπλοκες (ο.π:206).

Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας αποτελεί όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, πεδίο ανταγωνισμού για τον έλεγχο των αποθεμάτων. Οι συμφωνίες μεταξύ των χωρών και των διάφορων εταιρειών καθώς επίσης και η χάραξη των αγωγών και η διαδρομή των ροών προς τις αγορές αποτελούν εκφάνσεις αυτού του ανταγωνισμού. Οι προσπάθειες μεταφοράς των ενεργειακών αποθεμάτων στις διεθνείς αγορές, ιδιαίτερα μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης χαρακτηρίζονται από πολλές ανατροπές, επιτυχίες αλλά και αποτυχίες (Chow & Hendrix, 2010).

Χωρίς την απαραίτητη τεχνολογία αιχμής και τις σχετικές γνώσεις, οι κεντροασιατικές εθνικές εταιρείες δεν είναι σε θέση να προχωρήσουν μόνες τους στο πολυδάπανο και τεχνικά δύσκολο έργο της εκμετάλλευσης και διαμετακόμισης των

⁴² Σύμφωνα με τον ΙΕΑ ενεργειακή ασφάλεια είναι η αδιάλειπτη διαθεσιμότητα των πηγών ενέργειας, σε προσιτή τιμή. Η ενεργειακή ασφάλεια έχει πολλές πτυχές: τη μακροπρόθεσμη ενεργειακή ασφάλεια που περιλαμβάνει κυρίως το σχεδιασμό έγκαιρων επενδύσεων για την παροχή ενέργειας, σύμφωνα με τις οικονομικές εξελίξεις και τις περιβαλλοντικές ανάγκες. Από την άλλη πλευρά, η βραχυπρόθεσμη ενεργειακή ασφάλεια επικεντρώνεται στην ικανότητα του ενεργειακού συστήματος να αντιδρά αμέσως σε ξαφνικές αλλαγές στο ισοζύγιο προσφοράς-ζήτησης.

φυσικών πόρων. Οι ξένες επενδύσεις που είναι απαραίτητες για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων ανέρχονται σε δεκάδες δισεκατομμύρια δολάρια⁴³. Η έλλειψη κεφαλαίων και τεχνογνωσίας, καθιστά τα κράτη της Κεντρικής Ασίας εξαρτώμενα από τους ξένους εταίρους για την ανάπτυξη των αποθεμάτων τους σε υδρογονάνθρακες. Αυτό αναγκάζει τα κράτη της Κεντρικής Ασίας να συμμετάσχουν στο γεωπολιτικό παιχνίδι που διαδραματίζεται γύρω από τον έλεγχο των πόρων (Laruelle & Peyrouse, 2013 σ. 166).

Μέχρι το 1991, το πετρέλαιο της Κεντρικής Ασίας κατευθύνονταν αποκλειστικά προς τη Σοβιετική Ένωση. Παρομοίως, η περίοδος αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης χαρακτηρίστηκε από τα τεράστια πλεονεκτήματα που απολάμβανε η Ρωσία στις υπό μετάβαση πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες. Οι τομείς του πετρελαίου και του φυσικού αερίου δεν αποτέλεσαν εξαίρεση καθώς όλες οι μεταφορές και οι υποδομές υλικοτεχνικής στήριξης της Κεντρικής Ασίας κατευθύνονταν προς την ευρωπαϊκή Ρωσία ως επακόλουθο του σοβιετικού παρελθόντος. Ομοίως, οι επικοινωνίες, οι σιδηρόδρομοι, οι ποτάμιες και εναέριες μεταφορές συνδέονταν αποκλειστικά με τη Ρωσία. Τα κράτη της Κεντρικής Ασίας δεν ήταν μόνο περικλειστα, αλλά και εντελώς απομονωμένα, ακόμη και από τα γειτονικά κράτη εκτός Σοβιετικού χώρου. Η Σοβιετική Ένωση ήταν επίσης μια ένωση του πετρελαίου και φυσικού αερίου (Chow & Hendrix, 2010: 31).

Ωστόσο, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, το 1991, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας άρχισαν να ανησυχούν ότι η συνέχιση της διάθεσης του πετρελαίου και του φυσικού αερίου τους αποκλειστικά μέσω της Ρωσίας τους καθιστούσε ευάλωτους και τους απέκλειε από τις προσοδοφόρες δυτικές αγορές. Η Ρωσία φυσικά επιδιώκει να διατηρήσει το πλεονέκτημα της προτέρας κατάστασης, ωστόσο, καινούριοι πάικτες έχουν εισέλθει στο παιχνίδι των αγωγών καθώς οι ΗΠΑ και η Ευρώπη προσπαθούν να χαράξουν εναλλακτικές ενεργειακές οδούς παρακάμπτοντας τη Ρωσία. Επιπλέον και η Κίνα έχει κάνει σημαντικές προσπάθειες για να αποκτήσει άμεση πρόσβαση στις πηγές υδρογονανθράκων στην περιοχή. Γενικότερα, σε σχέση με την δεκαετία του 1990, οι συνθήκες έχουν μεταβληθεί καθώς εκτός από την εισδοχή νέων παικτών και τα ίδια τα κράτη της Κεντρικής Ασίας έχουν αναπτυχθεί

⁴³ Για παράδειγμα η εκμετάλλευση του κοιτάσματος πετρελαίου του Kashagan στο Καζακστάν έφτασε στα 136 δισεκατομμύρια δολάρια, καθιστώντας το πιο δαπανηρό έργο οπουδήποτε στον κόσμο.

διεκδικώντας σθεναρά τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Το επόμενο κεφάλαιο της ιστορίας των αγωγών στη Κεντρική Ασία θα γραφτεί όσον αφορά τον προορισμό και την εκμετάλλευση του πετρελαίου από το κοίτασμα του Kashagan⁴⁴ (οπ 34-37).

Πολυεθνικές εταιρείες κολοσσοί έχουν εμπλακεί και προσπαθούν να αυξήσουν την επιρροή τους στην περιοχή⁴⁵. Ωστόσο, η ρωσική πολιτική φιλοδοξία και το εμπορικό πείσμα απέτρεψαν απόπειρες συνεργασίας με δυτικές μεγάλες εταιρείες πετρελαίου στη δεκαετία του 1990. Η Σοβιετική βιομηχανική πρακτική, η οποία κυριαρχεί μέχρι σήμερα στη Ρωσία, που εμπορεύεται το πετρέλαιο σύμφωνα με το βάρος, αντί του όγκου που είναι η συνήθης διεθνής πρακτική και την πρακτική της μη προσαρμογής των τιμών του αργού πετρελαίου με βάση τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αποτέλεσαν τροχοπέδη για διεθνείς συνεργασίες.

Στους κατωτέρω χάρτες απεικονίζονται οι υπάρχοντες και οι υπό κατασκευή αγωγοί πετρελαίου και φυσικού αερίου στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Οι πιο σημαντικοί αγωγοί εξακολουθούν να ταξιδεύουν μέσω της Ρωσίας. Ένας από τους σημαντικότερους αγωγούς πετρελαίου είναι ο αγωγός Caspian Pipeline Consortium (CPC)⁴⁶, ο οποίος δρομολογείται μέσω Ρωσίας, έχει έκταση 940 μίλια και μεταφέρει πετρέλαιο από το κοίτασμα του Tengiz του Καζακστάν στο τερματικό Νοβοροσίσκ-2 της Μαύρης Θάλασσας στις ακτές της Ρωσίας (Gergorin κ.α., 2013). Αυτός είναι ο μοναδικός ιδιωτικός αγωγός στη Ρωσία, με μια περίπλοκη μετοχική σύνθεση που περιλαμβάνει τη ρωσική εθνική εταιρεία αγωγών, τη Transneft, την κυβέρνηση του Καζακστάν, καθώς και μια σειρά από εταιρείες πετρελαίου που έχουν επενδύσει στις πετρελαιοπηγές του Καζακστάν⁴⁷ (EIA, 2013, σ. 8).

Η Κίνα έσπασε το ρωσικό μονοπώλιο στις οδούς διαμετακόμισης πετρελαίου και φυσικού αερίου, έχοντας κατασκευάσει έναν αγωγό πετρελαίου που εκτείνεται από

⁴⁴ Ωστόσο, η ανάπτυξη του κοιτάσματος του Kashagan έχει υποστεί πολλές σοβαρές καθυστερήσεις κυρίως λόγω της τεχνικής πολυπλοκότητας του έργου. Για περισσότερα βλ. Παραπάνω.

⁴⁵ Η Chevron ήταν η πρώτη μεγάλη εταιρεία που εισήλθε στην Κεντρική Ασία και στα σχέδια της ήταν η μεταφορά της παραγωγής του Tengiz προς τη Samara. Η εταιρεία προέβη σε προσφορές στη ρωσική εταιρεία πετρελαιοαγωγών Transneft προκειμένου να πραγματοποιηθούν επενδύσεις για την αναβάθμιση της χωρητικότητας και την αποσυμφόρηση της γραμμής Tikhoretsk προς Novorossiysk.

⁴⁶ Η κοινοπραξία μετέφερε κατά μέσο όρο 614.000 bbl / d πετρελαίου το 2012 και περίπου 581.000 bbl / d μεταξύ Ιανουαρίου και Σεπτεμβρίου 2013. Το 2011, οι εταίροι άρχισαν τις εργασίες για την επέκταση της χωρητικότητας του αγωγού σε 1,35 εκατομμύρια bbl / d.

⁴⁷ Οι τέσσερις μεγαλύτεροι μέτοχοι της κοινοπραξίας είναι: Transneft (24 %), KMG (19 %), Chevron (15%) και LukArco (12,5 %).

το Καζακστάν μέχρι την κινεζική επαρχία Σινγιάνγκ, που ξεκίνησε το 2004. Το 2010, ο αγωγός φυσικού αερίου Κεντρικής Ασίας-Κίνας, αγωγού που εκτείνεται από το Τουρκμενιστάν μέχρι την Κίνα μέσω Ουζμπεκιστάν και Καζακστάν ξεκίνησε επίσης, με τις πραγματικές παραδόσεις από το Ουζμπεκιστάν στην Κίνα να αρχίζουν τον Αύγουστο του 2012, και μια ικανότητα στόχου των 40 bcm / έτος. Η υλοποίηση αυτού του έργου ακολούθησε τις εντάσεις μεταξύ της Gazprom και του Τουρκμενιστάν το 2009, και κατέστη δυνατή με τη χορήγηση παραχώρησης αερίου 30 ετών από το Τουρκμενιστάν, ως αντάλλαγμα τη χρηματοδότηση του αγωγού. Η αποδοχή από το Τουρκμενιστάν αυτής της συμφωνίας ήταν η μοναδική εξαίρεση στην άρνηση του Τουρκμενιστάν σε όλες τις συμφωνίες μερισμάτων παραγωγής⁴⁸ (Production Sharing Arrangements) και προκλήθηκε τόσο από την επιθυμία της να μειώσει την εξάρτηση της εξαγωγικής αγοράς της από τη Ρωσία και από την πολύ γενναιόδωρη βιομηχανική και οικονομική συμφωνία που πρότεινε η Κίνα (Gergorin κ.α., 2013).

Υπάρχουν επίσης δύο επιχειρησιακοί αγωγοί φυσικού αερίου μεταξύ του Τουρκμενιστάν και του Ιράν, οι οποίοι άνοιξαν το 1997 και το 2010 και έχουν συνολική συνδυασμένη χωρητικότητα 14 bcm ετησίως. Τα τελευταία 15 χρόνια, σχέδια έχουν προταθεί από τις ΗΠΑ για την κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου της Κασπίας, που θα μπορούσε να ήταν ένας υποθαλάσσιος αγωγός φυσικού αερίου μεταξύ του Turkmenbashi στο Τουρκμενιστάν και του Μπακού στο Αζερμπαϊτζάν. Από εκεί, το φυσικό αέριο του Τουρκμενιστάν θα είναι σε θέση να φθάσει στα τουρκο-βουλγαρικά σύνορα, μέσω του αγωγού Trans-Anatolian (TANAP), και να φτάσει τελικά στους κύριους ευρωπαϊκούς κόμβους αερίου στην Αυστρία, μέσω της σχεδιαζόμενου αγωγού Nabucco-West. Τα κυριότερα εμπόδια για την κατασκευή του TCGP είναι η αντίθεση του Ιράν και της Ρωσίας, καθώς και οι περιφερειακές διαφορές στην Κασπία Θάλασσα.

Άξιος αναφοράς και ανάλυσης είναι και ο αγωγός Τουρκμενιστάν-Αφγανιστάν-Πακιστάν-Ινδίας (TAPI), ένας αγωγός φυσικού αερίου που θα διέρχεται από το Αφγανιστάν και το Πακιστάν, με πολυτάραχη ιστορία. Το έργο ξεκίνησε το 1995, στη συνέχεια μπλόκαρε λόγω της ανάδυσης των Ταλιμπάν στην εξουσία, αλλά έχει

⁴⁸ Συμφωνίες Μερισμάτων Παραγωγής (PSA) είναι ο πιο κοινός νομικός τύπος συμβατικής ρύθμισης για την εξερεύνηση και την ανάπτυξη υδρογονανθράκων. Σύμφωνα με μια PSA το κράτος ως ιδιοκτήτης των ορυκτών πόρων συμφωνεί με μια ξένη εταιρεία, ως ανάδοχος για την παροχή τεχνικών και οικονομικών υπηρεσιών, για εξερεύνηση και αναπτυξιακές δράσεις.

αναβιώσει με την υποστήριξη της ADB και των Η.Π.Α.⁴⁹ Ο αγωγός TAPI⁵⁰ θα είναι σημαντική οδός διαφοροποίησης των εξαγωγών για το φυσικό αέριο του Τουρκμενιστάν και θα βοηθήσει την Ινδία και το Πακιστάν για την επίτευξη σημαντικών ενεργειακών αναγκών τους, ενώ θα εμβαθύνει τις οικονομικές σχέσεις των δύο αντίπαλων εθνών. Έχει ως στόχο να εξάγει μέχρι 33 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου ετησίως ενώ το κόστος του έργου εκτιμάται σε 7,6 δισεκατομμύρια δολάρια (ADB, 2012).

Ο αγωγός TAPI είναι επίσης μια εναλλακτική λύση για το ιρανικό σχέδιο του του αγωγού Ιράν-Πακιστάν-Ινδίας (IPI), στον οποίο αντιτίθεται η ΗΠΑ, δεδομένου ότι θα επιτρέψει στο Ιράν να παρακάμψει τις δυτικές κυρώσεις. Η Ινδία έπαιξε τη συμμετοχή της στο σχέδιο του αγωγού IPI το 2009, ωστόσο εξακολουθεί να είναι σε συνομιλίες με το Ιράν και το Πακιστάν. Το έργο έχει ξεκινήσει εκ νέου από το Πακιστάν και το Ιράν, οι οποίοι ανακοίνωσαν στις 11 Μαρτίου 2013 ότι η ολοκλήρωση του αγωγού θα πρέπει να διαρκέσει λιγότερο από δύο χρόνια. Αυτό δημιουργεί αβεβαιότητα γύρω από το μέλλον της υποστήριξης του Πακιστάν στον αγωγό TAPI, το οποίο παραμένει ένα ελκυστικό σχέδιο, αλλά τα ποικίλα πολιτικά, και οικονομικά εμπόδια⁵¹ και τα εμπόδια ασφαλείας⁵² να σταματούν την εφαρμογή του (Gergorin κ.α., 2013).

⁴⁹ Έχει λάβει ισχυρή υποστήριξη από τις ΗΠΑ ως μέρος της πρωτοβουλίας New Silk Road, που προτάθηκε από την πρώην υπουργό Εξωτερικών Χίλαρι Κλίντον, ως μέσο για την αύξηση της ανάπτυξης στο Αφγανιστάν και την Κεντρική Ασία με την κατασκευή υποδομών που θα συνδέουν την Κεντρική Ασία με τη Νότια Ασία.

⁵⁰ Ο αγωγός φυσικού αερίου, θα εκτίνεται 1.680 χιλιόμετρα και θα ξεκινήσει από το κοίτασμα του Dauletabat και θα ακολουθεί τον άξονα Χεράτ – Κανταχάρ στο Αφγανιστάν, και στη συνέχεια θα βρεθεί στη Κουέτα και Μουλτάν του Πακιστάν, και θα καταλήξει στην περιοχή Fazilka στην Ινδία.

⁵¹ Η ADB έχει δεσμευτεί για τη χρηματοδότηση του έργου που υπολογίζεται σε US \$7.600 εκατομμύρια, ωστόσο, ένα σημαντικό μερίδιο των πόρων θα πρέπει να προέλθει από ιδιώτες επενδυτές, από τους οποίους λίγοι έχουν επιβεβαιώσει αυτή τη δέσμευση.

⁵² Η ασφάλεια είναι προφανώς μια σημαντική πρόκληση, δεδομένου ότι ο αγωγός θα περάσει από την επαρχία Κανταχάρ, ένα από τα ορμητήρια των Ταλιμπάν, και θα πρέπει να προστατεύονται από περίπου 7.000 στρατιώτες των αφγανικών δυνάμεων ασφαλείας.

Εικόνα 1: Οδοί μεταφοράς πετρελαίου

Εικόνα 2: Οδοί μεταφοράς φυσικού αερίου

Πηγή: IEA

Οι διαμάχες γύρω από τους αγωγούς περιπλέκονται περαιτέρω από το θέμα της ενεργειακής ασφάλειας. Είναι σαφές ότι τόσο οι χώρες - καταναλωτές όσο και οι χώρες - προμηθευτές επιθυμούν να διαφοροποιήσουν τις διαδρομές για την αποφυγή διαταραχών που προκαλούνται από τεχνικά προβλήματα ή πολιτικές διαμάχες. Γίνεται αντιληπτό λοιπόν, ότι η ανάπτυξη των αγωγών στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, αποτελεί σημείο-κλειδί για την ενίσχυση της θέσης των χωρών της Κεντρικής Ασίας όχι μόνο στην παγκόσμια οικονομία αλλά στην παγκόσμια πολιτική σκηνή γενικότερα και αδιαμφισβήτητα, η εξέλιξη τους θα απασχολήσουν την διεθνή βιβλιογραφία τα επόμενα χρόνια. Τα κράτη της Κεντρικής Ασίας και ιδιαίτερα, οι χώρες παραγωγοί, έχουν να αντιμετωπίσουν την πρόκληση της διαχείρισης του ενεργειακού πλούτου και της εξισορρόπησης των γεωπολιτικών συμφερόντων. Το διακύβευμα ωστόσο, είναι να αποκομίσουν κέρδη προς όφελος των οικονομιών και κοινωνιών τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Περιφερειακή συνεργασία στην Κεντρική Ασία - Οφέλη και προκλήσεις

Η περιφερειακή συνεργασία⁵³ ανάμεσα στα κράτη της Κεντρικής Ασίας παρουσιάζεται ως βιώσιμη λύση στα οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα εν λόγω κράτη. Μάλιστα, συχνά παρουσιάζεται ως μονόδρομος και “αναγκαιότητα” (Starr, 2004 σ. 6) προκειμένου να επιτευχθεί οικονομική ανάπτυξη στην περιοχή και να αντιμετωπιστούν τα διαθρωτικά προβλήματα της περιοχής. Υποστηρίζεται επίσης, ότι με την επίτευξη της περιφερειακής συνεργασίας ανοίγει ο δρόμος για τον φιλόδοξο ομολογουμένως, στόχο της περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης⁵⁴ στην περιοχή. Στο παρόν κεφάλαιο αναλύεται για ποιο λόγο η περιφερειακή συνεργασία είναι μία ορθολογική επιλογή για τα κράτη της Κεντρικής Ασίας, ποια είναι τα εμπόδια που απαντώνται σε αυτή την κατεύθυνση και τέλος, σκιαγραφούνται οι πιο σημαντικές πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας κυρίως υπό οικονομικό πρίσμα.

5.1 Αναγκαιότητα περιφερειακής συνεργασίας

Όταν η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε, οι μακροχρόνιοι στενοί οικονομικοί δεσμοί έσπασαν εκκωφαντικά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη βαθιά και παρατεταμένη οικονομική ύφεση σε ολόκληρη την πρώην Σοβιετική Ένωση. Οι χώρες της Κεντρικής Ασίας, μαζί με τις υπόλοιπες πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, ξεπέρασαν την μεταβατική οικονομική ύφεση στα τέλη της δεκαετίας του 1990, και μάλιστα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 εμφανίζονταν ως από τις πιο δυναμικές οικονομικές περιοχές στον κόσμο. Οι εμπορικοί δεσμοί μεταξύ τους αποκαταστάθηκαν τόσο μεταξύ τους, όσο και με τις γειτονικές τους χώρες και τον υπόλοιπο κόσμο. Το ενδοπεριφερειακό εμπόριο μεταξύ των χωρών της Κεντρικής Ασίας πενταπλασιάστηκε από το 2000 μέχρι το 2008 (Linn, 2010).

⁵³ «Περιφερειακή συνεργασία», αναφέρεται στο συντονισμό των προσπάθειών των κυβερνήσεων να παρέχουν την απαραίτητη δημόσια υποδομή και την άρση των εμποδίων που μπορεί να προκύψουν από τα εθνικά καθεστώτα πολιτικής με στόχο να διευκολυνθεί η περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση.

⁵⁴ "Περιφερειακή οικονομική ολοκλήρωση" αναφέρεται στους οικονομικούς δεσμούς που σχηματίζονται μεταξύ των οικονομικών παραγόντων στις διαφορετικές χώρες μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής μέσω του εμπορίου, των μεταφορών, των επικοινωνιών, των χρηματοοικονομικών ροών και τη μετανάστευση.

Οι εξελίξεις αυτές αποδεικνύονται μεγάλης σημασίας για την Κεντρική Ασία. Κατά τη διάρκεια της σοβιετικής κυριαρχίας, οι οικονομίες της Κεντρικής Ασίας ήταν κυρίως προσανατολισμένες προς τη Μόσχα. Τώρα, ολοένα και περισσότερο προσανατολίζονται προς την Κίνα, τη Νότια Ασία, την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή προκειμένου να αποκτήσουν προσβάσεις στις αγορές, ενώ παράλληλα διατηρούν ακόμα ισχυρούς δεσμούς με τη Ρωσία. Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας συνορεύει με χώρες που κατέχουν σημαντικό μερίδιο στη παγκόσμια οικονομία και είναι από τις σημαντικότερες οικονομίες του κόσμου. Παλαιότερα, ήταν σύνηθες η θεώρηση των χωρών της Κεντρικής Ασίας ως μειονεκτικές εξαιτίας της περικλειστης γεωγραφικής θέσης τους, πλέον είναι σκόπιμο να θεωρούνται ως μία περιοχή που είναι μπροστά σε ευκαιρίες εξαιτίας της διασύνδεσής της μέσω γης (Land-linked) (Linn, 2012) με τις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις του κόσμου. Όχι μόνο μπορούν να επωφεληθούν από την πρόσβαση σε αγαθά, ενέργεια, κεφάλαια και αγορές εργασίας στις γειτονικές χώρες αλλά θα μπορούσαν να αποκομίσουν κέρδη μέσω του διαμετακομιστικού εμπορίου που μπορεί να αναπτυχθεί από την επικράτεια της Κεντρικής Ασίας, προς την Ευρώπη και την Ασία, από την Ανατολή στη Δύση και από το Βορρά στο Νότο (Starr, 2004).

Ωστόσο, υπάρχουν ακόμη πολλά που πρέπει να γίνουν για να βελτιωθεί η διασύνδεση των πέντε χωρών της Κεντρικής Ασίας αναμεσά τους και με τις γειτονικές τους χώρες. Σύμφωνα με τους μελετητές, οι χώρες της Κεντρικής Ασίας έχουν πολλούς λόγους να επιδιώκουν την περιφερειακή συνεργασία. Πρώτον, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας φαίνεται να παρουσιάζουν πολλά κοινά πολιτικά και οικονομικά χαρακτηριστικά. Δεύτερον, στο διεθνές στερέωμα προβάλλεται μια κοινή στρατηγική ταυτότητα της περιοχής σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο, άλλοτε ως «σταυροδρόμι» και άλλοτε ως «ζώνη ουδετερότητας» (buffer zone). Τα κράτη της Κεντρικής Ασίας είναι όλες μικρές περικλειστές οικονομίες και αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα της ανάπτυξης που θα αντιμετωπίζονταν καλύτερα μέσω της περιφερειακής συνεργασίας. Τέλος, μερικά από τα προβλήματά τους είναι διασυνοριακού χαρακτήρα (υδάτινοι πόροι, ενέργεια, μεταφορές, άνοδος του ισλαμισμού) η επίλυσή τους επιβάλλει την περιφερειακή συνεργασία (Laruelle & Peyrouse, 2012, σ. 6).

Επιπλέον, η περιφερειακή συνεργασία θα αποφέρει σημαντικά οφέλη, όπως στη βελτίωση της χρήσης των περιφερειακών ενεργειακών και υδάτινων πόρων, τη

βελτίωση της ετοιμότητας για φυσικές καταστροφές, και την πρόληψη των συγκρούσεων. Σε γενικές γραμμές, εκτιμάται ότι τα πιθανά οφέλη από την αποτελεσματική περιφερειακή συνεργασία για τις χώρες της Κεντρικής Ασίας θα μπορούσαν να οδηγήσουν στον διπλασιασμό του περιφερειακού ΑΕΠ σε 10 χρόνια, πολύ παραπάνω από τα νούμερα που θα μπορούσαν να επιτευχθούν χωρίς τη συνεργασία (UNDP, 2005).

Ανάμεσα στα πιο σημαντικά οικονομικά οφέλη της συνεργασίας, θα μπορούσε να είναι εκείνα που έρχονται από τις εναρμονισμένες εμπορικές και τελωνειακές ρυθμίσεις, τα ελεύθερα σύνορα, καθώς και την συνεργασία στον τομέα της παραγωγής ενέργειας και χρήσης των φυσικών πόρων. Η Κεντρική Ασία θα μπορούσε να γίνει μια ελκυστική τοποθεσία για τις άμεσες ξένες επενδύσεις, αν τα γειτονικά κράτη αντιμετωπίζουν το ένα το άλλο ως εμπορικό εταίρο, βελτιώσουν τις συγκοινωνιακές συνδέσεις, άρουν τους δασμολογικούς φραγμούς και διαμορφώσουν πολιτικές που να ωφελήσουν το σύνολο των κοινωνιών τους (οπ)

Εν ολίγοις, δεν υπάρχει αμφιβολία μεταξύ των μελετητών και ειδικότερα των οικονομολόγων ότι τα οφέλη από την περιφερειακή συνεργασία είναι σημαντικά για την Κεντρική Ασία. Τα εμπόδια, ωστόσο, για την επίτευξη της περιφερειακής συνεργασίας και την αποκόμιση των κερδών είναι πολλά σε επίπεδο πολιτικής και διακυβέρνησης. Σε πολιτικό επίπεδο, όλοι οι ηγέτες των νεοσύστατων κρατών της Κεντρικής Ασίας «διαπραγματεύονται» την κυριαρχία των χωρών τους, ενώ κάποια από αυτά ανταγωνίζονται μεταξύ τους για τον έλεγχο των πόρων, ιδίως των υδάτινων και των ενεργειακών (Τατζικιστάν και Ουζμπεκιστάν), και για την κυριαρχία στην περιφερειακή ηγεσία (Καζακστάν και Ουζμπεκιστάν), ή προτιμούν να λειτουργούν σε αυστηρή ουδετερότητα σε σημείο απομόνωσης (Τουρκμενιστάν). Σε επίπεδο διακυβέρνησης, τα κράτη της Κεντρικής Ασίας χαρακτηρίζονται από περιορισμένη ή καθόλου λογοδοσία κατά τη λήψη αποφάσεων στο δημόσιο τομέα και στη πολιτική, διάχυτη διαφθορά, λαθρεμπόριο και εμπόριο ναρκωτικών, τα οποία εξυπηρετούν τα συμφέροντα των κυρίαρχων ελίτ και υπονομεύουν τις προσπάθειες αποτελεσματικού ελέγχου των δυνάμεων ασφαλείας και των διασυνοριακών διελεύσεων. Αντίστοιχα, οι κυβερνήσεις δυσκολεύονται να υλοποιήσουν τα σχέδια τους για την αποτελεσματική διαχείριση των συνόρων και τον έλεγχο της διακίνησης ναρκωτικών (Linn, 2010 σ. 98-100).

Συνακολούθτα, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι τα κράτη της Κεντρικής Ασίας δεν συγκεντρώνουν ακόμα τις απαραίτητες εκείνες προϋποθέσεις για την επίτευξη της περιφερειακής συνεργασίας. Οι βασικότερες προϋποθέσεις είναι η οικοδόμηση αποτελεσματικών περιφερειακών οργάνων, οι επαρκείς μηχανισμοί χρηματοδότησης για περιφερειακές επενδύσεις, αποτελεσματική ηγεσία, εποικοδομητική εξωτερική βοήθεια, διαφάνεια και εμπλοκή της επιχειρηματικής κοινότητας και της κοινωνίας των πολιτών στο εγχείρημα, παρακολούθηση αξιολόγηση και λογοδοσία των καρτών που συμμετέχουν στην περιφερειακή συνεργασία (οπ).

Μολονότι τα κράτη της Κεντρικής Ασίας δεν έχουν επιτύχει την πλήρη και συντονισμένη περιφερειακή συνεργασία, έχουν κάνει κάποια σημαντικά βήματα προόδου που καταδεικνύουν την κοινή συνείδηση ότι η περιφερειακή συνεργασία είναι ο καταλληλότερος μηχανισμός για την οικονομική ανάπτυξη. Οι κυριότεροι μηχανισμοί περιφερειακής συνεργασίας, που παρουσιάζουν οικονομικό ενδιαφέρον καθοδηγούνται από πρωτοβουλίες της Κίνας και της Ρωσίας με βασικότερη έκφασή τους το SCO και την EurAsEC. Επίσης, η ADB μέσω του προγράμματος CAREC έχει επιτύχει θετικά αποτελέσματα στους τομείς του εμπορίου, των μεταφορών και της ενέργειας.

5.2 Πρωτοβουλίες περιφερειακής συνεργασίας στην Κεντρική Ασία

Όπως προαναφέρθηκε, καταγράφηκαν αρκετές προσπάθειες για την δημιουργία περιφερειακών οργανισμών⁵⁵, για την προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας τα χρόνια που ακολούθησαν μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Ωστόσο, οι περισσότεροι περιφερειακοί οργανισμοί στην Κεντρική Ασία χαρακτηρίστηκαν από αδύναμη οργάνωση, και έλλειψη χρηματοδότηση, με μικρή ή ασυνεπή εμπλοκή των βασικών χωρών και των εθνικών ηγετών, καθώς κανένας δεν ήταν σε θέση να επηρεάσουν αποφασιστικά τον τρόπο με τον οποίο οι χώρες της περιοχής συνεργάζονται στην οικονομική σφαίρα (Linn, 2012).

Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις, ωστόσο, ότι η περιφερειακή συνεργασία έχει λάβει νέα ώθηση κατά τα τελευταία χρόνια, παρόλο που οι πρωτοβουλίες αυτές προέρχονται

⁵⁵ Για περισσότερα αναφορικά με τις προσπάθειες δημιουργίας περιφερειακών οργανισμών και θεσμών στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας βλ. Laruelle & Peyrouse 2012.

από πολύ διαφορετικές κατευθύνσεις και υποκινούνται από πολύ διαφορετικές κατευθύνσεις. Πρώτον, ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης (SCO), με επικεφαλής την Κίνα και τη Ρωσία, δεύτερον, η Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα, υπό την ηγεσία της Ρωσίας και τρίτον το πρόγραμμα Περιφερειακής Οικονομικής Συνεργασίας της Κεντρικής Ασίας (CAREC), υπό την ηγεσία της Ασιατικής Τράπεζας Ανάπτυξης και την υποστήριξη της Κίνας.

5.2.1 Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης (SCO)

Ο SCO⁵⁶ δημιουργήθηκε το 2001 και αποτέλεσε τη διάδοχη κατάσταση του Μηχανισμού της Σαγκάης που ξεκίνησε το 1996. Οι στόχοι του SCO⁵⁷ είναι να ενισχυθεί η αμοιβαία εμπιστοσύνη και οι καλές σχέσεις μεταξύ των μελών, να καταβάλλουν κοινές προσπάθειες για τη διατήρηση και τη διασφάλιση της ειρήνης, της ασφάλειας και της σταθερότητας στην περιοχή και να προωθήσουν την αποτελεσματική συνεργασία στην πολιτική, στο εμπόριο, την οικονομία, την επιστήμη και την τεχνολογία, στον πολιτισμό, την εκπαίδευση, την ενέργεια, τις μεταφορές, στο τουρισμό και στην προστασία του περιβάλλοντος (Laruelle & Peyrouse, 2012 σ. 14).

Ενώ κατά κύριο λόγο, ο οργανισμός είχε επίκεντρο την περιφερειακή ασφάλεια της Κεντρικής Ασίας, συμπεριλαμβανομένης της αντιμετώπισης της διασυνοριακής διακίνησης ναρκωτικών, της τρομοκρατίας και της εγκληματικότητας, η SCO από το 2003 περιέλαβε επίσης και την περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη και συνεργασία ως στόχο της. Ωστόσο, μέχρι σήμερα η SCO δεν προσέφερε πολλά στον τομέα της περιφερειακής οικονομικής συνεργασίας (Linn, 2012).

Αυτό, εξηγείται από διάφορους λόγους. Πρώτον, οι δύο κύριοι εταίροι του οργανισμού δίνουν περισσότερο βαρύτητα στον τομέα της ασφάλειας και όχι στην ανάπτυξη της οικονομικής περιφερειακής συνεργασίας. Επιπλέον, δεδομένου ότι η SCO λειτουργεί με τις αρχές της συναίνεσης της μη παρέμβασης στη λήψη αποφάσεων, δεν μπορεί να επέμβει καταλυτικά σε περιπτώσεις συγκρούσεων, όπως

⁵⁶ Μέλη του είναι το Καζακιστάν, η Ρωσία, η Κίνα, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν.

⁵⁷ Τα βασικότερα όργανα του SCO είναι η Γραμματεία (Secretariat), και η Περιφερειακή Αντιτρομοκρατική δομή (Regional Anti-Terrorist Structure-RATS), το Συμβούλιο των Αρχηγών των Κυβερνήσεων και το Συμβούλιο των Εθνικών Συντονιστών των κρατών μελών του SCO (Council of National Coordinators of SCO Member States- CNC)

το κλείσιμο των συνόρων ή περιφερειακές συγκρούσεις διαχείρισης των υδάτων. Τρίτον, η Κίνα υποστηρίζει οικονομικά τα κράτη μέλη της Κεντρικής Ασίας, θεωρητικά υπό την αιγίδα του οργανισμού. Στην πραγματικότητα όμως, πρόκειται για διμερείς οικονομικές ροές χωρίς συντονισμό και έλεγχο. Τέταρτον, ο οργανισμός έχει αναπτύξει επιχειρησιακές σχέσεις με τις άλλες περιφερειακές οργανώσεις, όπου θα μπορούσε να υπάρξει συμπληρωματικότητα, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση του CAREC. Τέλος, η Γραμματεία του SCO, με έδρα το Πεκίνο, έχει περιορισμένη εντολή και περιορισμένη τεχνική ικανότητα για την ανάπτυξη, την εφαρμογή και παρακολούθηση αποτελεσματικών στρατηγικών οικονομικής συνεργασίας για την Κεντρική Ασία (οπ σ. 104).

5.2.2 Eurasian Economic Community (EurAsEC)

Η Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα δημιουργήθηκε το 2000 με πρωτοβουλία του Προέδρου του Καζακστάν και είναι εμπνευσμένη από το μοντέλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) . Η EurAsEC στοχεύει στη δημιουργία ενός κοινού οικονομικού χώρου μεταξύ των κρατών μελών⁵⁸.

Βασικοί στόχοι της EurAsEC είναι: η επίτευξη ενός καθεστώτος ελεύθερου εμπορίου, η δημιουργία ενός κοινού δασμολόγιο, τον σχηματισμό μίας κοινής χρηματοπιστωτικής αγοράς, τον συντονισμό με τις αρχές και τη δημιουργία των προϋποθέσεων για τη μετάβαση σε ένα κοινό νόμισμα, το άνοιγμα μιας κοινής αγοράς για τις υπηρεσίες μεταφοράς και η διαμόρφωση μιας κοινής αγοράς ενέργειας. Η EurAsEC επίσης, στοχεύει στην εξασφάλιση της ελεύθερης κυκλοφορίας για τους πολίτες της, και να συντονίζει τις κοινωνικές πολιτικές με σκοπό την παροχή μιας κοινής αγοράς εργασίας, ένα κοινό εκπαιδευτικό χώρο και συντονισμένες προσεγγίσεις στην υγειονομική περίθαλψη και στη μετανάστευση εργατικού δυναμικού (Laruelle & Peyrouse, 2012).

Το πλεονέκτημα της EurAsEC είναι ότι έχει ένα ισχυρό εταίρο, τη Ρωσία, μια σαφή εντολή για οικονομική ολοκλήρωση, και τους εταίρους με ένα αποτελεσματικό μέσο χρηματοδότησης (EDB). Ένας περιορισμός του EurAsEC είναι ότι δεν περιλαμβάνονται βασικές χώρες της Κεντρικής Ασίας (Τουρκμενιστάν και Ουζμπεκιστάν) και δεν συμμορφώνεται πλήρως με τις αρχές της «ανοικτής

⁵⁸ Μέλη της κοινότητας είναι η Ρωσία, η Λευκορωσία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν (ανέστειλε τη συμμετοχή του το 2008)

περιφερειοποίησης». Τέλος, δεν είναι σαφές εάν η επιδίωξη της Ρωσίας να δημιουργηθεί μια οικονομική ένωση είναι σοβαρή και εάν τα τρέχοντα και μελλοντικά μέλη μοιράζονται αυτό το όραμα και είναι έτοιμα να συνάψουν στενότερες σχέσεις με τη Ρωσία (Linn, 2012).

5.2.3 Central Asian Regional Economic Cooperation (CAREC)

Το πρόγραμμα CAREC⁵⁹ χρηματοδοτείται από έξι διεθνείς οργανισμούς: την ADB, την EBRD, το IMF, το IDB, τον UNDP την Παγκόσμια Τράπεζα. Βασικός εταίρος θεωρείται η Κίνα. Παρόλο που χρηματοδοτείται από πολλούς διεθνείς πολυμερείς οργανισμούς, το πρόγραμμα CAREC πρέπει να θεωρείται κατά κύριο λόγο ασιατικό ίδρυμα κυρίως λόγω των κύριων χρηματοδοτών (ADB και Κίνα) και το γεωγραφικό της πεδίο. Το πρόγραμμα χρηματοδοτεί την ανάπτυξη των υποδομών στις συμμετέχουσες χώρες και να διευκολύνει τον συντονισμό μεταξύ των πολυμερών θεσμών που παραδοσιακά δεν συνεργάζονταν το ένα με το άλλο. Στοχεύει στην επέκταση του εμπορίου και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσα από εστιασμένες πρωτοβουλίες, στον τομέα των μεταφορών, τη διευκόλυνση του εμπορίου, της ενέργειας, του εμπορίου και την ανάπτυξη των οικονομικών διαύλων.

Βασικό σύνθημα του προγράμματος είναι: «Καλοί γείτονες, καλοί συνεργάτες, καλές προοπτικές». Έχει αναπτύξει ένα σαφές και πειστικό όραμα για την ολοκλήρωση της συνεργασίας για την Κεντρική Ασία και για τους γείτονές της, με βάση την αντίληψη ότι η θέση της Κεντρικής Ασίας στον πυρήνα του Ευρασιατικού ηπειρωτικού οικονομικού χώρου μπορεί να μετατρέψει το γεωγραφικό μειονέκτημα των περικλειστων κρατών σε αναπτυξιακό πλεονέκτημα (CAREC, 2012).

Η μεγαλύτερη συνεισφορά του προγράμματος υπήρξε στον τομέα των μεταφορών, στη διαμετακόμιση και τη διευκόλυνση του εμπορίου. Ενδεικτικά, την περίοδο 2001-2010, στον τομέα των μεταφορών τέθηκαν σε εφαρμογή 65 έργα με χρηματοδότηση ύψους 10,4 δισεκατομμύριο δολάρια, στον τομέα της ενέργειας εκπονήθηκαν 22 έργα, ύψους 2,5 δισεκατομμύρια δολαρίων και στον τομέα της διευκόλυνσης εμπορίου εκπονήθηκαν 10 έργα, ύψους 218 εκατομμυρίων δολαρίων (Linn, 2012).

⁵⁹ Συμμετέχουν στο πρόγραμμα τα πέντε κράτη της Κεντρικής Ασίας, η Μογγολία, το Αζερμπαϊτζάν, το Πακιστάν και η Κίνα.

Το πρόγραμμα θεωρείται επιτυχημένο ιδιαίτερα όσον αφορά της κατασκευή υποδομών. Ωστόσο, οι φιλόδοξοι στόχοι της εξασφάλισης του 5% του εμπορίου Ασίας-Ευρώπης να διέρχεται από ηπειρωτικές διαδρομές πριν από το τέλος της δεκαετίας, δημιουργώντας έτσι τεράστια έσοδα δεν επιτεύχθηκαν καθώς δεν ήταν ρεαλιστικοί. Το διηπειρωτικό εμπόριο βρίσκεται σε στασιμότητα και οι θαλάσσια διαμετακόμιση προτιμάται (Laruelle & Peyrouse, 2012).

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, παρατηρείται ότι η περιοχή παρουσιάζει οικονομική ανάπτυξη και δείγματα εσωτερικών και εξωτερικών συνεργασιών. Εντός της Κεντρικής Ασίας, η συνδεσιμότητα μεταξύ του Καζακστάν, της Κιργιστάν και του Τατζικιστάν έχει αυξηθεί και υπάρχει έντονη εμπορική συνδεσιμότητα μεταξύ κυρίως με την Κίνα και τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν σοβαρά κενά και σοβαροί κίνδυνοι σε αυτή τη διαδικασία. Πρώτον, ορισμένες από τις χώρες της περιοχής παραμένουν ουσιαστικά κλειστές προς το ενδοπεριφερειακό εμπόριο και συνιστούν εμπόδιο στο διαμετακομιστικό εμπόριο, ιδίως το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Όπως σημειώνεται, το κλείσιμο των συνόρων, η έλλειψη συνεργασίας στους τομείς της ενέργειας και στον τομέα του νερού, καθώς και η κακή διακυβέρνηση αποτελούν τροχοπέδη στο ενδοπεριφερειακή και εξωπεριφερειακή συνεργασία. Οι περιφερειακές οργανώσεις στην Κεντρική Ασία έχουν κατακερματιστεί και έχουν καταστεί ανίκανες να αντιμετωπίσουν τις πηγές των διακρατικών εντάσεων, και στην καλύτερη περίπτωση με περιορισμένους πόρους και εντολές αδυνατούν να αντιμετωπίσουν τις βασικές ανάγκες των περιφερειακών υποδομών. Υπό αυτή την έννοια, η αποτελεσματική περιφερειακή συνεργασία μεταξύ των κρατών της Κεντρικής Ασίας, όσο και επικερδής και να είναι, παραμένει ένα μακρινό όνειρο.

Κοιτώντας μπροστά, ως εκ τούτου, το βασικό ερώτημα είναι εάν η SCO, το EurAsEC και το CAREC μπορούν να συμβάλλουν στον αποτελεσματικό συντονισμό και τη συνεργασία σε καίριους τομείς, αξιοποιώντας τη συμπληρωματικότητα και την αποφυγή μέτρων που θα μπορούσαν να βλάψουν τα μη κράτη-μέλη. Ως ένα ισχυρό παίκτη και στις τρεις οργανώσεις, το Καζακστάν θα μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εξασφάλιση της αποτελεσματικής διασύνδεσης μεταξύ SCO, EurAsEC και CAREC. Η Ρωσία και η Κίνα, οι πιο σημαντικοί παίκτες στην SCO και αντίστοιχα σε EurAsEC και σε CAREC, θα πρέπει μαζί με το Καζακστάν και τις άλλες χώρες της Κεντρικής Ασίας να διερευνήσουν τις δυνατότητες για την ενίσχυση

των συνεργειών και την ελαχιστοποίηση των πιθανών συγκρούσεων μεταξύ των αυτών περιφερειακών οργάνων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας παρουσιάζει έντονο πολιτικό, οικονομικό και γεωπολιτικό ενδιαφέρον. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η ανάδυση των νέων ανεξάρτητων κρατών άλλαξε τις οικονομικές και γεωπολιτικές συνθήκες. Αναμφίβολα, η σοβιετική κληρονομιά επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την δημιουργία των νέων κρατών. Τα νέα αυτά κράτη κληροδότησαν, όπως αναφέρθηκε, θετικά, και αρνητικά στοιχεία που αποτέλεσαν ευχή και κατάρα για την ανεξάρτητη πορεία τους.

Τα κράτη λοιπόν της Κεντρικής Ασίας, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Τατζικιστάν και το Τουρκμενιστάν, εμφανίστηκαν στο παγκόσμιο στερέωμα και άρχισαν εν τη γενέση τους να απασχολούν τη διεθνή βιβλιογραφία. Το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας ήταν αναμενόμενο καθώς τα κράτη βρέθηκαν αιφνιδίως αντιμέτωπα με την πρόκληση της δημιουργίας πολιτικών θεσμών και διακριτών εθνικών ταυτοτήτων.

Για την απάντηση των βασικών ερωτημάτων της εργασίας που σχετίζονται με την εξέλιξη των οικονομιών των χωρών της Κεντρικής Ασίας και την ενσωμάτωσή τους στη παγκόσμια οικονομία, θεωρήθηκε επιβεβλημένη η σκιαγράφηση του πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος των εν λόγω χωρών.

Σε πρώτο στάδιο διαπιστώθηκε ότι τα πολιτικά συστήματα των κρατών άλλα σε μεγαλύτερο άλλα σε μικρότερο βαθμό, είναι από τα πιο καταπιεστικά καθεστώτα σε παγκόσμιο επίπεδο και παρά τις αντίθετες αρχικές διακηρύξεις, δεν έθεσαν τις δημοκρατικές αρχές διακυβέρνησης ως θεμέλιο λίθο της ανεξάρτητης πορείας τους. Συνάγεται λοιπόν, ότι τα πολιτικά συστήματα και η αδύναμη διακυβέρνηση των κρατών αυτών αποτελούν πηγή αστάθειας για την περιοχή και αντί να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, αποτελούν τροχοπέδη στην ενσωμάτωση των οικονομιών αυτών στην παγκόσμια οικονομία.

Η οικονομική εξέλιξη των χωρών επίσης διαβρώνεται από την έντονη διαφθορά που απαντάται στις υπό εξέταση χώρες καθώς επίσης και από ποικίλες διασυνοριακές απειλές, όπως η τρομοκρατία και η διακίνηση ναρκωτικών. Τα παραπάνω είναι απόρροια των κοινωνικών προβλημάτων και της κοινωνικής εξαθλίωσης των πληθυσμών καθώς οι κυβερνώντες ελίτ, που κυριαρχούν στο πολιτικό στερέωμα της περιοχής, δεν ανέπτυξαν πολιτικές για την ευημερία της κοινωνίας. Τα παραπάνω

λοιπόν συντελούν στη δημιουργία ενός κλίματος μόνιμης ανασφάλειας στην περιοχή, αποδυναμώνοντας τις ευκαιρίες διεθνής συνεργασίας και ξένων επενδύσεων, κάτι που τα κράτη της περιοχής χρειάζονται.

Στην ανάλυση του οικονομικού περιβάλλοντος της Κεντρικής Ασίας, υπογραμμίστηκαν οι θετικοί και αρνητικοί παράγοντες που επηρεάζουν την θέση της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια οικονομία. Όταν η Σοβιετική Ένωση διαλύθηκε, οι μακροχρόνιοι στενοί οικονομικοί δεσμοί έσπασαν εκκωφαντικά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη βαθιά και παρατεταμένη οικονομική ύφεση σε ολόκληρη την πρώην Σοβιετική Ένωση. Οι χώρες της Κεντρικής Ασίας, μαζί με τις υπόλοιπες πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, ξεπέρασαν την μεταβατική οικονομική ύφεση στα τέλη της δεκαετίας του 1990, και μάλιστα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000 εμφανίζονταν ως από τις πιο δυναμικές οικονομικές περιοχές στον κόσμο. Οι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν ικανοποιητικές ενώ η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και του ορυκτού πλούτου της περιοχής, έδωσε νέα ώθηση στις οικονομίες των χωρών.

Μολονότι, όμως των θετικών δειγμάτων της οικονομίας της Κεντρικής Ασίας, μεγάλο μέρος του πληθυσμού διαβιεί σε συνθήκες φτώχειας ενώ η ανεργία αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα των κρατών. Τα παραπάνω συντελούν στην μετανάστευση μέρους του πληθυσμού με τα εμβάσματα των μεταναστών να διαδραματίζουν τον δικό τους ρόλο στην διαμόρφωση του οικονομικού τοπίου. Η αντιμετώπιση της ανεργίας και της φτώχειας είναι επιτακτική προκειμένου να εξασφαλιστεί η ευημερία του πληθυσμού και η ομαλή ενσωμάτωση των οικονομιών στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Παράλληλα, η εκτίναξη των φαινομένων φτώχειας και ανεργίας εγκυμονούν κινδύνους για την ισορροπία και την ασφάλεια στην περιοχή.

Βασικό χαρακτηριστικό της περιοχής είναι τα πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου στο Καζακστάν, στο Τουρκμενιστάν και στο Ουζμπεκιστάν. Σαφώς, η ύπαρξη υδρογονανθράκων αποτελεί πλεονέκτημα για τις οικονομίες των χωρών καθώς υπό την αίρεση της σωστής διαχείρισης η εκμετάλλευση των πόρων μπορεί να αποφέρει τεράστια οφέλη. Ωστόσο, στην περίπτωση της Κεντρικής Ασίας με το προβληματικό πολιτικό υπόβαθρο, η ορθολογική και υπό το γνώμονα του δημοσίου συμφέροντος διαχείριση των πόρων αποτελεί δύσκολο εγχείρημα. Παράλληλα, επιβάλλεται η ανάπτυξη και άλλων τομέων της παραγωγής ώστε η οικονομική ανάπτυξη να μην είναι μονόπλευρη και άρα εύθραυστη. Ωστόσο, αναμφισβήτητα, η

διαχείριση των υδρογονανθράκων θα είναι ο καθοριστικός παράγοντας που θα επηρεάσει την εξέλιξη της Κεντρικής Ασίας στην παγκόσμια οικονομία.

Η θέση των κρατών στην παγκόσμια οικονομία εξαρτάται και από την οικονομική επιρροή των διεθνών δρώντων στην περιοχή. Αν και αρχικά, η περιοχή της Κεντρικής Ασίας δεν αποτελούσε προτεραιότητα της εξωτερικής πολιτικής των ισχυρών διεθνών παικτών του συστήματος, τα τελευταία χρόνια αυτό έχει αλλάξει. Το ενδιαφέρον των διεθνών δρώντων καθοδηγείται από γεωπολιτικά, οικονομικά και πολιτικά κίνητρα. Ωστόσο, όλα αλληλοσυνδέονται και επηρεάζουν τις οικονομικές προοπτικές των κρατών.

Η Ρωσία θεωρεί κεκτημένο δικαίωμά της, λόγω του σοβιετικού παρελθόντος να διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στις οικονομικές εξελίξεις της περιοχής. Την πρωτοκαθεδρία αυτή της Ρωσίας, τα τελευταία χρόνια έχει ανατρέψει η Κίνα, η οποία έχει αναπτύξει ευρεία οικονομική στρατηγική στην περιοχή. Η παρουσία των Η.Π.Α. στην περιοχή μπορεί να υποκινείται κυρίως από θέματα ασφαλείας, ωστόσο, ο ρόλος των Η.Π.Α. στην περιοχή πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη. Τέλος, η Ε.Ε τα τελευταία χρόνια έχει αναπτύξει πιο έντονη δραστηριότητα όσον αφορά την περιοχή και δείχνει να αντιλαμβάνεται τις οικονομικές προοπτικές της Κεντρικής Ασίας ως μέρος των συμφερόντων της στη περιοχή. Το ζητούμενο είναι τα κράτη της Κεντρικής Ασίας να αποκομίσουν οφέλη από το ενδιαφέρον των διεθνών δρώντων και να μην παραμείνουν αμέτοχοι θεατές στον ανταγωνισμό τους.

Από την ανάλυση που προηγήθηκε συμπεραίνεται ότι συνολικά τα κράτη της Κεντρικής Ασίας δυσκολεύονται να ανοίξουν τις οικονομίες τους σε διεθνές επίπεδο. Οι οικονομίες τους δεν είναι ενσωματωμένες πλήρως στην παγκόσμια οικονομία, ωστόσο, δεν μπορούν να χαρακτηριστούν «κλειστές». Οι κύριοι οικονομικοί εταίροι τους είναι η Ρωσία και η Κίνα με την τελευταία ολοένα και να αυξάνει την επιρροή της και τις συναλλαγές με την περιοχή.

Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας, όπως επισημάνθηκε και στη προηγούμενη ανάλυση, είναι μία περιοχή με ιδιαιτερότητες και αντιθέσεις. Αυτό που πρέπει να εξασφαλιστεί από τις κυβερνήσεις των κρατών αλλά και από τους διεθνείς δρώντες είναι ότι οι αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και οικονομικές πολιτικές δεν θα λαμβάνουν τη μορφή ευχολογίων και αριθμητικών δεδομένων. Οι οικονομικές στρατηγικές πρέπει να έχουν ουσιαστικό αντίκρισμα στην βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων

της περιοχής, ενώ τα προγράμματα πρέπει να εκπονούνται με γνώμονα την συνολική ανάπτυξη και όχι μονομερώς την βελτίωση των οικονομικών δεικτών. Η περιφερειακή συνεργασία ώστε να αντιμετωπιστούν κοινά προβλήματα είναι μία προοπτική. Το περαιτέρω άνοιγμα στην παγκόσμια οικονομία εμφανίζεται ως λύση για την αντιμετώπιση των κοινών προκλήσεων των χωρών της Κεντρικής Ασίας.

Η εξέλιξη και οι προοπτικές, ωστόσο, των οικονομιών της Κεντρικής Ασίας είναι δύσκολο να προβλεφθούν με ασφάλεια. Η εξέλιξη των οικονομιών είναι ένα ψηφιδωτό παραγόντων, μεταβλητών και συντελεστών. Κάθε μεταβολή στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα αλλά και οι ευρύτερες γεωπολιτικές εξελίξεις επηρεάζουν καίρια το οικονομικό περιβάλλον της περιοχής. Τα κράτη της Κεντρικής Ασίας οφείλουν να υπερκεράσουν τα εσωτερικά τους προσκόμματα προκειμένου να βελτιώσουν τις οικονομικές προοπτικές τους και τη θέση τους στη παγκόσμια οικονομία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ADB (2006), *Central Asia: Increasing Gains from Trade Through Regional Cooperation in Trade Policy, Transport, and Customs Transit*. Asian Development Bank, Manila <http://www.adb.org/sites/default/files/pub/2006/central-asia-trade-policy.pdf> (τελευταία πρόσβαση 25/05/2014).

ADB, (2012) Turkmenistan–Afghanistan–Pakistan–India Natural Gas Pipeline Project, Phase 3, Technical Assistance Report, Project Number: 44463-013 <http://www.adb.org/projects/44463-013/details> (τελευταία πρόσβαση 28/08/2014)

ADB (2014), *Key Indicators for Asia and the Pacific 2014*, 45th Edition, Manila, Asian Development Bank <http://www.adb.org/sites/default/files/pub/2014/ki2014.pdf> (τελευταία πρόσβαση 7/09/2014).

Aris, St. (2011), *Eurasian Regionalism: The Shanghai Cooperation Organisation*, 1st Ed., London: Palgrave Macmillan.

BBC (2014a), BBC News-Asia, Who are the Uighurs?, 30/04/2014, <http://www.bbc.com/news/world-asia-china-22278037> (τελευταία πρόσβαση 13/08/2014).

BBC (2014b), BBC News-Asia, Xinjiang profile 22/05/2014 <http://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-16860974> (τελευταία πρόσβαση 13/08/2014).

Beckwith, C. (2009), *Empires of the Silk Road- A History of Central Eurasia from the Bronze Age to the Present*, New Jersey: Princeton University Press.

British Petroleum (2014) *BP Statistical Review of World Energy 2013* http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statistical-review/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf (τελευταία πρόσβαση 12/06/2014).

Broome, A. (2010) *The Currency of Power The IMF and Monetary Reform in Central Asia*, 1st Ed., London: Palgrave Macmillan.

Boonstra, J. & Laruelle, M. (2013) “EU-US cooperation in Central Asia: parallel lines meet in infinity?”, *EUCAM Policy Brief*, No 31, σσ. 1-4

http://www.fride.org/download/EUCAM_PB_31.pdf (τελευταία πρόσβαση 12/08/2014).

CAREC (2012) *CAREC 2020: A Strategic Framework for the Central Asia Regional Economic Cooperation Programme 2011-2020*. Central Asia Regional Economic Cooperation Programme. Manila: Asian Development Bank.
<http://www.carecprogram.org/uploads/docs/CAREC-Publications/2012/CAREC-2020-Strategic-Framework.pdf> (τελευταία πρόσβαση 12/04/2014).

CIA (2014), *The World Factbook*, τελευταία ενημέρωση 20/06/2014
https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_cas.html
(τελευταία πρόσβαση 12/08/2014).

Chow, Ed. & Hendrix L. (2010) «Central Asia's Pipelines: Field of Dreams and Reality», *Pipeline Politics in Asia, The Intersection of Demand, Energy Markets and Supply Routes*, NBR Special Report #23, σσ. 29-42
http://www.nbr.org/publications/specialreport/pdf/preview/SR23_preview.pdf
(τελευταία πρόσβαση 27/05/2014).

Cooley, A. (2012a) «Καινούριο μεγάλο παιχνίδι στην Κεντρική Ασία», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, 20/08/2012
<http://foreignaffairs.gr/articles/68912/alexander-cooley/kainoyrgio-%C2%ABmegalo-paixnidi%C2%BB-stin-kentriki-asia> (τελευταία πρόσβαση 12/04/2014).

Cooley, A. (2012b) *Great Games Local Rules*, 1st ed., New York: Oxford University Press.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2009) *The European Union and Central Asia: The New Partnership in action*, Βρυξέλλες,
http://eeas.europa.eu/central_asia/docs/2010_strategy_eu_centralasia_en.pdf
(τελευταία πρόσβαση 23/06/2014).

De Haas, M. (2010) *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century Putin, Medvedev and beyond*, 1st Ed., London: Routledge.

Dowling, M. and Wignaraja G. (2006) "Central Asia's Economy: Mapping Future Prospects to 2015", *SILK ROAD PAPER*, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program

<http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0607Wignaraja.pdf>

(τελευταία πρόσβαση 17/05/2014).

EIA (2013) *Country Analysis Briefs: Kazakhstan*

<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/Kazakhstan/kazakhstan.pdf> (τελευταία

πρόσβαση 23/06/2014).

EIA (2013) *Country Analysis Briefs: Turkmenistan*

<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/cabs/Turkmenistan/pdf.pdf> (τελευταία

πρόσβαση 23/06/2014).

EIA (2013) *Country Analysis Briefs: Uzbekistan*

<http://www.eia.gov/countries/analysisbriefs/cabs/Uzbekistan/pdf.pdf> (τελευταία

πρόσβαση 23/06/2014).

Emerson, M., Boonstra, J., Hasanova, N., Laruelle, M. και Peyrouse, S. (2010) *Into EurAsia Monitoring the EU's Central Asia Strategy*, EUCAM

http://www.eucentralasia.eu/fileadmin/user_upload/PDF/Final_Report/EUCAM-Final-Report.pdf (τελευταία πρόσβαση 12/08/2014).

ESCAP (2014) *Economic and Social survey of Asia and Pacific 2014 – Regional connectivity for shared prosperity*, United Nations Publications

<http://www.unescap.org/sites/default/files/Economic%20and%20Social%20Survey%20of%20Asia%20and%20the%20Pacific%202014.pdf> (τελευταία πρόσβαση

4/09/2014).

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2013), *TRANSITION REPORT 2013*, http://tr.ebrd.com/tr13/images/downloads/357_TR2013v3.pdf

(τελευταία πρόσβαση 2/09/2014).

European Commission (2014) *Trade in goods with Central Asia, Statistics*,

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/november/tradoc_151896.pdf (τελευταία

πρόσβαση 12/08/2014).

European Parliament (2013) *Kazakhstan: Selected trade and economic issues*, DG EXPO/B/PolDep/Note/2013_294

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2013/522303/EXP_O-INTA_SP\(2013\)522303_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/briefing_note/join/2013/522303/EXP_O-INTA_SP(2013)522303_EN.pdf) (τελευταία πρόσβαση 01/08/2014).

Fedorenko, V. (2013) «The New Silk Road Initiatives in Central Asia», *Rethink Paper* 10, Washington: Rethink Institute
<http://www.rethinkinstitute.org/files/Fedorenko%20-%20The%20New%20Silk%20Road.pdf> (τελευταία πρόσβαση 14/07/2014).

Freedom House (2014) *Freedom in the World 2013 Democratic Breakthroughs in the balance*
http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Booklet_0.pdf
(τελευταία πρόσβαση 14/07/2014).

Gergorin, V., Hau, K., Hemmings, H., Kintner, A., Kukreja, P., Lee A. and Nichols J. (2013) *Central Asia in the Future of the Euro-Antlantic Community*, Columbia SIPA
https://sipa.columbia.edu/sites/default/files/AY13_RAND_FinalReport.pdf (τελευταία πρόσβαση 20/05/2014).

Ζύγα, Ι. (2013) «Η αυξανόμενη γεωπολιτική σημασία της Κεντρικής Ασίας», *Foreign Affairs The Hellenic Edition*, 22/04/2013
<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69275/ioanna-zyga/i-ayksanomeni-geopolitiki-simasia-tis-kentrikis-asias> (τελευταία πρόσβαση 23/05/2014).

Habdank-Kolaczowska, S. (2014) *Nations in Transit 2014: Eurasia's Rupture with Democracy*, Freedom House
http://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2014%20booklet_WEBSITE.pdf
(τελευταία πρόσβαση 10/07/2014).

International Crisis Group (2010) “Central Asia: Migrants and the Economic Crisis”, *Asia Report*, N°183, 05/01/2010
[http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/central-asia/183%20Central%20Asia%20Migrants%20and%20the%20Economic%20Crisis.p](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/central-asia/183%20Central%20Asia%20Migrants%20and%20the%20Economic%20Crisis.pdf)
[df](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/central-asia/183%20Central%20Asia%20Migrants%20and%20the%20Economic%20Crisis.pdf) (τελευταία πρόσβαση 20/05/2014).

International Crisis Group (2013) “China’s Central Asia Problem”, *Asia Report*, No 244, 27/02/2013
<http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/north-east-asia/244-chinas-central-asia-problem.pdf> (τελευταία πρόσβαση 20/05/2014).

Johnson, R. (2007) *Oil, Islam and Conflict, Central Asia since 1945*. 1st Ed. London: Reaktion Books.

Kassenova, N. (2009) “The impact of the global economic crisis on Central Asia and its implications for the EU engagement”, *EUCAM Working Paper 01*, <file:///C:/Users/Chrysa/Downloads/WP5-EN%20Kassenova.pdf> (τελευταία πρόσβαση 17/05/2014).

Klitgaard, R. (1998) “International Cooperation Against Corruption”, *Financial and Development*, March 1998 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1998/03/pdf/klitgaar.pdf> (τελευταία πρόσβαση, 02/09/2014).

Laruelle, M. (2009) “Russia in Central Asia: Old History, New Challenges?”, *EUCAM Working Paper 03* http://www.fride.org/download/eucam_wp3_russia_asia_old_history_eng_oct09.pdf (τελευταία πρόσβαση 20/05/2014).

Laruelle, M. & Peyrouse, S. (2012) “Regional Organizations in Central Asia: Patterns of Interaction, Dilemmas of Efficiency”, *Working Paper NO.10*, University of Central Asia - Institute of Public Policy and Administration <http://www.ucentralasia.org/downloads/UCA-IPPA-WP-10-RegionalOrganizations.pdf> (τελευταία πρόσβαση 30/05/2014)

Laruelle, M. & Peyrouse, S. (2013) *Globalising Central Asia*. Armonk New York: M.E. Sharpe Inc.

Linn, J. (2012) “Central Asian Regional Integration and Cooperation: Reality or Mirage?” στο Vinokurov, E. (επιμ.), *EDB Eurasian Integration Yearbook 2012*. Eurasian Development Bank, σσ. 96-117, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2012/10/regional%20integration%20and%20cooperation%20linn/10%20regional%20integration%20and%20cooperation%20linn.pdf> (τελευταία πρόσβαση 20/05/2014).

Lo, B. (2002) *Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era Reality, Illusion and Mythmaking*, 1st Ed., London: Palgrave Macmillan.

Mahnovski, S., Akramov, K. & Karasik T. (2006) *Economic Dimensions of Security in Central Asia*, RAND Corporation http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG417.pdf (τελευταία πρόσβαση 25/08/2014).

Malashenko, A. (2012) “Tajikistan: Civil War’s Long Echo”, *Carnegie Moscow Center Briefing*, Vol 14, Issue 3
http://carnegieendowment.org/files/MalashenkoBrifing_14-3-12_eng_web.pdf
(τελευταία πρόσβαση 6/06/2014).

Mane A. (2010) *Central Asia: Moving Towards an Alternative Vision of Energy Relations?* (WP), Central Asia Observatory, Working Paper 56/2009
http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/950c7480425b1c5ea8dcabbbafb9a558/WP56-2009_Mane_Central_Asia_Alternative_Vision_Energy_Relations.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=950c7480425b1c5ea8dcabbbafb9a558 (τελευταία πρόσβαση 6/06/2014).

Mankoff, J. (2013) *The United States and Central Asia after 2014*, CSIS
http://csis.org/files/publication/130122_Mankoff_USCentralAsia_Web.pdf (τελευταία πρόσβαση 20/05/2014).

Marat, E. (2006) *The Tulip Revolution: Kyrgyzstan One Year After March 15, 2005-March 24, 2006*, The Jamestown Foundation
<http://www.jamestown.org/uploads/media/Jamestown-TulipRevolution.pdf> (τελευταία πρόσβαση 12/08/2014)

Paramonov, V. and Stokov, A. (2008) *Russian Oil and Gas Projects and Investments in Central Asia*, Defence Academy of the United Kingdom
[file:///C:/Users/Chrysa/Downloads/08\(19\)VP%20English.pdf](file:///C:/Users/Chrysa/Downloads/08(19)VP%20English.pdf) (τελευταία πρόσβαση 08/09/2014).

Peyrouse, S. (2009) «Business and Trade Relationships between the EU and Central Asia», *EUCAM Working Paper* 01
http://www.fride.org/download/EUCAM_WP1_Business_tradeIII_ENG_jun09.pdf
(τελευταία πρόσβαση 14/08/2014)

Pomfret, R. (2006) *The Central Asian Economies since independence*, Princeton: Princeton University Press

Pomfret, R. (2009) “Central Asia and the Global Economic Crisis”, *EUCAM Policy Brief*, No 7, σσ. 1-5 http://www.fride.org/descarga/EUCAM_PB7_ENG_jun09.pdf
(τελευταία πρόσβαση 17/08/2014)

Rashid, A. (2001) «The Fires of Faith in Central Asia», *World Policy Journal*, Vol. 18, No. 1, pp. 45-55.

Starr, F. (2004) “Central Asia in the Global economy”, *Foreign Policy*

Stratfor (2013) Central Asia: The Complexities of the Fergana Valley, Analysis <http://www.stratfor.com/analysis/central-asia-complexities-fergana-valley#axzz3DCBrftPA> (τελευταία πρόσβαση 17/08/2014).

Transparency International (2013), CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2013 <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/> (τελευταία πρόσβαση 12/07/2014).

UNDP (2005), *Central Asia Human Development Report*, http://hdr.undp.org/sites/default/files/central_asia_2005_en.pdf (τελευταία πρόσβαση 17/08/2014).

UNODC (2008), *Illicit Drug Trends in Central Asia* https://www.unodc.org/documents/regional/central-asia/Illicit%20Drug%20Trends_Central%20Asia-final.pdf https://www.unodc.org/documents/regional/central-asia/Illicit%20Drug%20Trends_Central%20Asia-final.pdf (τελευταία πρόσβαση 5/09/2014).

Carnegie Endowment, (2007), *Integrating Central Asia into the World Economy: The Role of Energy and Transport Infrastructure*, Conference Papers, Washington DC, <http://carnegieendowment.org/files/ConferenceReport.pdf> (τελευταία πρόσβαση 12/04/2014).

Zyga, I. (2013) “Greece and Central Asia”, *EUCAM Policy Brief*, No 7, σσ. 1-4 http://fride.org/download/National_PB14_GR.pdf (τελευταία πρόσβαση 10/08/2014).

Abstract

Central Asia is a region with great political and economic interest. This essay aims at a comprehensive understanding of the economies of the region through the delineation of its advantages and disadvantages. Then, it attempts to examine the role of these economies into the world economy and the contribution of international actors in their development. The central question of this paper is the mapping of the future prospects of these economies in the global economy. Finally, the work concludes that the Central Asian states have to overcome their internal problems and to promote regional cooperation in order to improve their position in the global economy.

Λέξεις – κλειδιά

Central Asia, regimes, economic development, hydrocarbons, petroleum, natural gas, Russia, China, USA, EU, regional cooperation, global economy